

Fejér Megyei Levéltár közleményei 16.

Murányi Lajos

**A reformkori Fejér vármegye
olvasáskultúrája**

**A székesfehérvári kaszinók
és a
Fejér Megyei Olvasótársaság
(1838-1849)**

**Kiadja a Fejér Megyei Levéltár
és a
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár**

**Szerkesztette
Erdős Ferenc**

ISBN 963 7233 16 4

© Murányi Lajos 1993

Székesfehérvár 1993

TARTALOM

BEVEZETÉS

I. FEJEZET KULTURÁLIS ÉLET SZÉKESFEHÉRVÁRON A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

- I.1. Népeség, gazdasági élet
- I.2. A közoktatás
- I.3. Könyvkereskedelem, nyomdászat, irodalom pártolás
- I.4. A közművelődés szinterei (színház, zenei élet, könyvtárak)
- I.5. A társasélet szinterei (kávéházak, bállok, szalonok)
- I.6. Az egyesületi élet kezdetei

II. FEJEZET OLVASÓEGYLETEK SZÉKESFEHÉRVÁRON ÉS FEJÉR MEGYÉBEN

- II.1. Előzmények
- II.2. Kaszinók és olvasóegyletek - 1838-1848/49
- II.3. A Fejérvári Casino (1838-1849)
- II.4. A Székes-Fejérvári Casino (1838-1849)

III. FEJEZET A FEJÉR MEGYEI OLVASÓTÁRSASÁG (1840-1846)

- III.1. Megalakulása
- III.2. A társaság alapszabályai, tagjai
- III.3. Szervezeti élet
- III.4. A könyvtár működése
- III.5. Az olvasótársaság megszűnése
- III.6. Összefoglalás

IV. BIBLIOGRÁFIA

- IV.1. Források
- IV.2. Felhasznált irodalom
- IV.3. Bibliográfiai segédletek (Válogatás)

V. FÜGGELÉK

- I. Tagnévsorok
- II. Kézírt dokumentumok
- III. A Fejér Megyei Olvasótársaság fennmaradt állományának betűrendes jegyzéke

BEVEZETÉS

A reformkori Fejér vármegye, illetve Székesfehérvár olvasáskultúrájával az elmúlt harmincöt évben csupán néhány cikk és résztanulmány foglalkozott fontos részletkérdések feldolgozását vállalva, úgy mint az első székesfehérvári nyomda megalapítása és működése,¹ a könyvkereskedelem megindulása,² az első kölcsönkönyvtár megalapításának kudarca,³ Huszár Károly táblabíró folyóirat-alapítási terve,⁴ a Fejér Megyei Olvasótársaság megalakulása és működése,⁵ az egyházi-szerzetesi könyvtárak,⁶ valamint a megye jelentős személyiségeinek életrajzai.⁷

Nemrégiben kísérlet történt a város egyesületei működésének vázlatos ismertetésére is (népszerű formában),⁸ továbbá a városi levéltár anyaga alapján módszeres feldolgozásukra is sor került.⁹

A források szűkössége miatt - igen sok levéltári anyag megsemmisült, illetve lappang -, valamint a reformkori egyesületi könyvtárak sajátosságaiból adódóan (ha fenn is maradt az egyesület iratanyaga, magánkézben van ill. volt) szinte reménytelennek tűnt a már ismert tényeket meghaladó szintézis. Míg más megyékben, városokban az egykor létezett olvasóegyletek (kaszinók, olvasótársaságok) fennállásuk ötvenedik, nem ritkán századik évfordulóján - váltakozó mélységben - ismertették az intézmény történetét, addig Székesfehérvárott erre nem került sor: igaz, egyetlen kaszinója sem érte meg a huszonöt évet sem.

---

¹ Stigler István: Székesfehérvár nyomdászatának 150 éves története. Székesfehérvár, 1957., Tóth Gy[örgy] I[stván]: A székesfehérvári Számmer nyomda alapítási éve. = Fejér m.kvt. 1972. 4.sz. 38-41. p., Murányi Lajos: Adalékok a székesfehérvári könyvkereskedelem és nyomdászat történetéhez. = Uo. 1973. 2.sz. 30-37. p., (Arany Magyar Zsuzsa): A régi nyomdászat története Fejér megyében. = Számmer nyomdától a Vörösmarty nyomdáig. Székesfehérvár 1988. 13-26. p.

² Magyar Zsuzsa: Egy 18. századi könyvkötő Székesfehérvárott. Philipp Jacob Aman. = Fejér m.kvt. 1974. 1.sz. 35-41. p., Magyar Zsuzsanna: A könyvkötészet és könyv-kereskedelem kezdetei a 18. századi Székesfehérvárott. = A Dunántúl településtörténete 1. 1686-1768. Veszprém, 1976. 287-303. p. (VEAB értesítő 2)

³ Arany Magyar Zsuzsa: Az első székesfehérvári könyvkereskedés felállításának előzményei. = Fejér m.kvt. 1981. 1.sz. 62-65. p.

⁴ Tóth Gy[örgy] I[stván]: Vörösmarty Mihály Fojni kezdetű verse megírásának indítékai. = Fejér m.kvt. 1976. 1.sz. 41-42. p.

⁵ Könczöl Imre: Egy reformkori könyvtár. = Könyvtáros 1963. 526-528. p., Lukácsy Sándor: „Nyomatott Hálában”. = Uo. 1963. 667-668. p., Tóth György: A Fejér megyei Olvasó-társaság. = Fejér m.kvt. 1972. 1.sz. 50-54., 2.sz. 35-38. p.

⁶ Sulyok János: Adatok Székesfehérvár újkori könyv-kultúrájához. = Székesfehérvár évszázadai 4. 1688-1848. Székesfehérvár, 1979. 152-170. p.

⁷ Például Péterffy Ida: Kováts Sámuel prédikátor és literátor 1770-1830. = Fejér m.tört.évkv. 10. Székesfehérvár, 1976. 151-200. p.

⁸ Kulturális egyesületek Székesfehérváron: 1688-1949. Székesfehérvár, [1987.]

⁹ Kállay István: Fehérvár regimentuma 1688-1849. A város mindennapjai. Székesfehérvár, 1988. (Fejér m.tört. évkv. 18)

A reformkori sajtó korabeli tudósításaitól eltekintve, amelyekről még szólunk, a szabadságharc leverése után szinte azonnal feledésbe merültek a város olvasóegyletei, elsősorban a Fejér Megyei Olvasótársaság.

Ifj. Palugyay Imre 1853-ban még így írt:

„A létezett - de az idők vihára által megszüntetett két casino társaság maradványaiból finomabb társalgás végett 1850-ik évi ápril 24-én alakult új casino részvényeseinek száma 1851-ben 230.”¹⁰

1861-ben viszont, Csapó Kálmán várostörténetében már csak az egyikre emlékezik.¹¹ Fiáth Ferenc, aki valamennyi helyi reformkori olvasóegyletben jelentős szerepet vállalt, 1878-ban publikált emlékirataiban egy szót sem ejt róluk.¹²

1881-ben - a pesti növendékpapság önképzőkörének jubileumáról szólva - Baán János megemlékezik a székesfehérvári kispapok „Olvasó Társulat”-áról, amely 1845. évi alapszabályát a pesti papnevelde alapszabálya mintájára készítette el.¹³

Madarász József, a Fejér Megyei Olvasótársaság egyik megalapítója, csupán néhány sort szentelt a társaságnak.¹⁴

Fejér megye történetének első monográfusa, Károly János már semmit sem tud mondani róluk 1898-ban.¹⁵ A város helytörténetírásának úttörője, Lauschmann Gyula néhány évvel ezután - 1907-ben - mindössze ennyit mond tárgyunkról:

„A harmincas években találjuk az első kaszinót Székesfehérvár falai között, de csakis létezését tudjuk, mert működéséről, fen[n]állásának idejéről semmi adat nem maradt az utókorra. (...) A főgimnázium levéltárában több ...jegyzéket találtam, amelyek 1836[!] és 1838 évekről a székesfehérvári kaszinó évkönyvét is említik a nyomtatásban megjelent könyvek között.”¹⁶

Lauschmann Gyula kéziratban maradt munkájában 1912-ben már a nemesi kaszinó egyik évkönyvének ismeretében szól a „kaszinó-társaságról”:

„1838-ban alakult Székesfehérvár első kaszinója, amely az alapszabályok szerint, ‘jó ízlést, mívelt társalgást, egyesek értelem és erkölcsbeni gyarapodását s ezáltal egyszersmind a közértelmiség kifejlődését ápoló, lelket s testet ébresztő intézet’. A kaszinó helyisége Bezerédj Miklós házában, a mai Városi Takarékpénztár épületében volt és virágzását leginkább jellemzi azon körülmény, hogy minden évben kibocsátotta évkönyvét, amelynek 1840-ről, tehát a fennállás harmadik évéről szóló példánya gyűjteményemben van.”¹⁷

---

¹⁰ Palugyai Imre: Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása. 2. köt. Szabad királyi városok leírása. 1.r. Pest, 1853. 154. p.

¹¹ Csapó Kálmán: Székes-Fehérvár története. Székesfehérvár, 1861. 106. p.: „casinoja azonban a különböző körülmények mostohasága miatt már kétszer megbukott”.

¹² Fiáth Ferenc: Életem és élményeim. Bp. 1878. 1-2. köt.

¹³ Baán János: A magyar növendékpapság irodalmi egyleteinek rövid vázlata. = Emlékkönyv. Bp. 1881, (Munkálatok 44.) 207-208. p.

¹⁴ Madarász József: Emlékirataim 1831-1881. Bp. 1883. 86. p.

¹⁵ Károly János: Fejér vármegye története. 1-5. köt. Székesfehérvár, 1896-1904.

¹⁶ Lauschmann Gyula: A Vörösmarty-kör negyven éve. Székesfehérvár, 1907. [11]-12. p.

¹⁷ Lauschmann Gyula: Székesfehérvár története. [Kézirat. [Székesfehérvár, 1912.] 2. köt. 335. p.

Dormuth Árpád 1936-ban a székesfehérvári püspöki levéltár anyagát is ismerve a nemesi kaszinó megalakulásának körülményeivel bővíti ismereteinket:

„Városunk büszkén vallhatja, hogy elsőnek értette meg az új idők új szózatát, mert ép[p] Barkóczy [László] püspök ösztönzésére vidéki városok közül az első közt [?!] alakította meg az akkori kulturális élet új otthonát a ‘Casino Társaság’ néven ismert társaskört. 1838. április 7-én... nyílt meg az egykori Vanossi majd Bezerédy-házban. (Károly király-tér, a városháza mellett).”

Dormuth az alapszabályokat is ismerteti, s a tagságot is bemutatja az 1839. évi Székesfehérvári Casino-Könyv alapján.¹⁸

Bodolay Géza 1963-ban Fejér vármegye - s később az olvasóegyletek - meghatározó egyéniségeinek „előéletére” is rávilágított, amikor a diákegyletek, irodalmi diáktársaságok - köztük a kispapok egyesületeinek - működését elemezte, és felhívta a figyelmet azoknak a városoknak, intézményeknek a szerepére, amelyek megalapozták tanítványaik tudását, műveltségét. (Számunkra elsősorban Pápa kisugárzó hatása volt a legfeltűnőbb.)¹⁹

Ugyanekkor hívta fel újra a figyelmet könyvtártörténeti kézikönyvünk a már feledésbe merült 1848-as sárbogárdi Két garasos olvasóegyletre.²⁰

Majd húsz évvel később Antalfy Gyula idézte fel a reformkori Székesfehérvár hétköznapijait és kulturális életét, benne természetesen az olvasóegyleteket is, a korabeli sajtó - elsősorban a divatlapok - tudósításaiból, útirajzaiból bőségesen idézve.²¹

*

Nagyjából ilyen ismeretekkel rendelkezünk a város kaszinóiról az 1970-es évekig; a Fejér Megyei Olvasótársaságról írt két közlemény után - úgy tűnt - nem sok felfedezni való maradt a kutatás számára.

A hetvenes években született meg az első országos szintézis Fülöp Gézától „A magyar olvasókörözség a felvilágosodás idején és a reformkorban” címmel, amely először vizsgálta komplex módon és gazdag forrásanyag alapján könyvkultúránkat.²² Bár nem tért ki a székesfehérvári kaszinókra, felhívta a figyelmet a még ismeretlen rácalmási *Egyesület a nemzeti erkölcsök terjesztésére és olvasóra* (1833). Ezen túlmenően ez a mű nyújtott lehetőséget arra, hogy összehasonlíthassuk az egyes régiókat, városokat, illetve számos új kiindulási lehetőséget jelölt ki a további kutatás számára.²³

---

¹⁸ Dormuth Árpád: Székesfehérvár kulturális élete a XIX. században. = Székesfehérvári Szemle, 1936. 1/2.sz. 18-19. p.

¹⁹ Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785-1848. Bp. 1963. - A pesti egyetemen a 1790-es években még diáktársaival együtt verselő gróf Cziráky János, később országbíró, a reformországgyűlések idején elítélőleg nyilatkozott minden diákegyesületről. Bizonyára tudta, miért.

²⁰ Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 1. Az államalapítástól 1849-ig. Bp. 1963. 648-650. p.

²¹ Antalfy Gyula: Reformkori városrajzok. Bp. 1982. 107-125. p.

²² Fülöp Géza: A magyar olvasókörözség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp. 1976.

²³ Érdekes módon nagyjából ezekben az években készült el Marlies Prüsener alapvető műve is, amely Németországban is a részkutatások sorát indította el, s azóta is a leginkább hivatkozott mű az olvasótársaságokat illetően. (Sajnos, csak a XVIII. század végéig tárgyalja témáját.)

Újabb fontos lépcsőfokot jelentett *A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig* című adattár első részének megjelenése 1988-ban, amely az imént említett műre is, de elsősorban az Országos Levéltár anyagára támaszkodva dolgozta fel a vidéki egyesületeket.²⁴

Mindezeket több szerencsés körülmény tetézte: Könczöl Imre 1989-ben a birtokában lévő s a Fejér Megyei Olvasó-társaságra vonatkozó kéziratokat és az olvasótársaság könyvtárának nyomtatott katalógusát a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárnak ajándékozta; ugyanekkor a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában rábukkantam az említett olvasótársaság négy évkönyvére. A két székes-fehérvári kaszinó hiányosan meglévő, de mégis értékelhető s egymást kiegészítő sorozatai is előkerültek az OSZK, az MTA Könyvtár és az István Király Múzeum (Székesfehérvár) könyvtárának állományából. Ezeket a forrásokat az Országos Levéltárban megtalált 1845. évi kaszinó-alapszabályok,²⁵ valamint a Fejér megyei Levéltár iratanyaga egészítették ki.

Bár az olvasótársaság könyvtárának megtalálása volt a kutatás legfőbb célja, be kellett érünk a könyvtár kis töredékével: ötvenöt könyvvel és egy folyóirattal.²⁶

Ennek a forrásanyagnak a birtokában már leírható a székesfehérvári nemesi és a polgári kaszinó 1838 és 1849 közötti tevékenysége és részletesebben rajzolható meg a megye legjelentősebb reformkori egyesületének, a Fejér Megyei Olvasótársaságnak s könyvtárának képe, ami munkánk fő célja. Az alapszabályok, a tagnévsorok, a számadások elemzésével, a könyvtári tevékenység bemutatásával, valamint az olvasótársaság közel 4700 kötetes könyvtárának rekonstrukciójával, állományának elemzésével a megye reformkori olvasáskultúrájáról is megbízhatóbb képet remélünk adni elődeinknél.

A reformkori Fejér megye - és elsősorban persze Székesfehérvár - kulturális életébe ágyazva kíséreljük meg tárgyunkat megközelíteni, ezért a demográfiai, gazdasági, politikai jellemzők rövid felvázolása után az oktatás, közművelődés és a társasélet jellemzését is adjuk az első fejezetben.

Ezt követően az olvasóköri megalakulását tekintjük át, mind a vármegye központjában, mind vidéken. (Mivel jelentős szerepet tulajdonítunk a kulturális kölcsönhatásoknak, példának is, röviden szólni kívánunk a környező megyék - elsősorban Somogy, Győr és Veszprém vármegyék - olvasótársaságairól, azok szerepéről is.)

A Fejér Megyei Olvasótársaságnak szenteljük a harmadik fejezetet; a megalakulás és a szervezeti élet ismertetése után a könyvtár állományának elemzését végezzük el. Terjedelmi okokból csak a három ismert kéziratot 'letéti jegyzék'-et, valamint a fennmaradt könyv- és folyóirat-állomány betűrendes jegyzékét adjuk közre a függelékben,²⁷ de természetesen a

---

²⁴ A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig. 1. Vidéki egyletek. Szerk. Pór Edit. Bp. 1988. 1-3. köt.

²⁵ Országos Levéltár (a továbbiakban OL) C 53.dept. 70. kútfő 1622-1623.cs. 1845.

²⁶ A dokumentumok zöme a Fejér megyei Levéltár könyvtárában és a székesfehérvári Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban található. Egy mű a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szűrgyűjteményébe került.

²⁷ Kizárólag a teljes bizonyossággal olvasótársaságának mondható műveket szerepeltetjük. Az azonosítás során több ismérvet tekintettünk meghatározónak: az olvasótársaság pecsétjének megléte és/vagy a kölcsönzési napok számának szerepeltetése a címoldalon; a hiányos, címlap nélküli kötetek esetében az utolsó oldalon megtalálható 'lajstromszám' és 'raktári jelzet' megléte is bizonyító erejű volt. A függelékben szerepeltetjük ezeket az adatokat is, a lelőhellyel és a possessorokkal együtt. (Kutatásaink csak a legvalószínűbbnek tartott három székesfehérvári intézményre terjedtek ki: az István Király Múzeumra, a Fejér Megyei Levéltárra és a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárra.)

nyomtatott katalógus rekonstrukciója nyomán a teljes könyvanyagra vonatkozóan mondjuk el észrevételeinket.

A negyedik fejezetben közöljük a felhasznált irodalom jegyzékét, az ötödikben a függelékét.

A már említett forrásanyag-hiányok miatt néhány esetben kénytelenek voltunk már ismert tényeket megismételni a teljesség érdekében, de az esetek többségében a teljes forrásanyag bemutatására törekedtünk.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani a Fejér Megyei Levéltár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az István Király Múzeum könyvtára, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, az Országos Levéltár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár munkatársainak, továbbá barátainak - elsősorban Kégli Ferencnek, Komlósi Józsefnek és Tóth Györgynek -, kollégáimnak és családomnak a segítségükért, hiszen támogatásuk nélkül ez a munka nem készülhetett volna el.

Nem kevés köszönet illeti azokat is, akik lehetővé tették, hogy ez a könyv megjelenhessen.

*Budapest - Székesfehérvár
1989-1993*

I. FEJEZET

KULTURÁLIS ÉLET SZÉKESFEHÉRVÁRON

A XIX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

I.1. Népeség, gazdasági élet

A 145 évig tartó török megszállás után Székesfehérvár csak nehezen, lassan lépett újra a fejlődés útjára. Az első évtizedekben alakult ki a város új lakossága; a törökkori magyar és rác lakossághoz csakhamar új telepések csatlakoztak: kezdetben környékbeli magyarok, 1700 táján egyre jelentősebb német és morva csoportok.²⁸ A német telepések számarányuk tekintetében mindig kisebbségben maradtak, vagyoni helyzetük, polgárosultabb körülményeik azonban csaknem az egész XVIII. századon át vezető szerepet biztosított számukra a város ügyeinek intézésében.²⁹

A XVIII. század elején háromezerre becsült lakosság száma II. József alatt már 11 780 (1787), s a reformkor kezdetén eléri a húszezret is. (A lakosságszám 1846-ban a legmagasabb: 22 633.)³⁰ A vármegye összlakossága a XIX. század harmincas éveiben „167 941 lélek”.³¹

1720 után indultak meg a nagy egyházi építkezések (ferencesek, karmeliták, jezsuiták), hogy aztán a következő ötven év szakadatlan építkezésben teljen el. (Mária Terézia uralkodásának első éveitől alakult ki az új városkép: új és erőteljesen átépített templomok, a jezsuita rendház tömbje stb.) A század második felében a polgári házak átalakításai is megkezdődtek. 1800-ban fejeződött be a püspöki palota építése. (Az új megyeház építkezései már a XIX. századra esnek.)

Fehérvár a XIX. században „a legjelentősebb városok csoportjának végén, illetve a középvárosok élén” foglalt helyet népessége, kézműves- és kereskedőrétege nagyságát és összetételét nézve.³² (A város sajátossága volt, hogy az ott élő nemesek aránya is igen magas volt: 13,4 %.)

A város a megyei törvényhatósághoz hasonlóan az országgyűlés munkáját nagy figyelemmel kísérte a reformkorban. Alapvetően három - a zsidók emancipációjáról, a kereskedelemről és a szabad királyi városokról alkotott - törvényjavaslat mozgatta meg a város társadalmát. A szabad királyi városokról folyó országgyűlési vitákban a város lakói a liberális ellenzék nézeteit képviselték. Támogatták a közteherviselést, a kereskedelmi útvonalak kiépítését, az országos hitelintézet felállítását.³³

---

²⁸ Fitz Jenő: Székesfehérvár. Bp. 1980. 29. p.

²⁹ Fitz Jenő - Császár László - Papp Imre: Székesfehérvár. Bp. 1966. 34. p.

³⁰ Thirring Lajos: Székesfehérvár és Fejér megye népességének fejlődése és összetétele. = M.stat.szle. 1938. 3.sz. 217-218. p.

³¹ Fényes Elek: Magyarország s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota... 2.köt. Pest, 1836. 71. p.

³² Bácskai Vera: Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX.század elején. Bp. 1988. 193. p.

³³ Erdős Ferenc: A polgári forradalom és szabadságharc története Fejér megyében 1848-1849. = Fejér m.tört.évkv. 12. Székesfehérvár, 1978. 15-16. p.

A megye földbirtokainak nagy része az arisztokráciának tulajdonában volt; a „Zichy, Batthyány, Eszterházy, Lamberg, Luzsénszky, Cziráky, Károlyi és Ürményi családok kiterjedt domíniumokkal rendelkeztek.” Az előszállási uradalom, amelyet a zirci apátság kormányozott, és József nádor alcsúti birtoka emelkedett ki szervezettségével a többiek közül.

A reformországgyűléseken felvetődött kérdések nyomán a „lakosság 5,6 %-át kitevő nemes-ség soraiban polarizálódás következett be. A nagybirtokosok, elsősorban a Batthyány család tagjai és a középbirtokosok körében terjedtek a reformkor eszméi.”³⁴ Az „ellenzéki nemesség vezetői a középbirtokosok, a nemesi származású ügyvédek voltak, tömegerejüket pedig a társadalmi átalakulás szükségességét felismerő közbirtokosok adták.” (Így Alapon Salamon Lajos és György, Rácalmás Modrovich Ignác.) A konzervatív aulikusok „gr. Zichy Ödön - valójában Eugen (Jenő) - és gr. Cziráky János vezetésével tömörítették a társadalmi haladást ellenzők táborát.”³⁵ A harmincas és negyvenes évek tisztújításai és követválasztásai során többször összezapott egymással a két tábor.

I.2. A közoktatás

A hosszú békés időszak a város lassú kulturális felemelkedését is magával hozta. A XVIII. században a lakosság összetételének megfelelően két alsófokú iskola működött a városban: egy magyar és egy német. A város jezsuiták által alapított gimnáziumában, amely 1724-től folyamatosan működött, a század utolsó harmadában olyan kiváló tanárok munkálkodtak, mint Pray György, Baróti Szabó Dávid, Ányos Pál, Virág Benedek, Benyák Bernát. A kiemelkedő tanítványok sorát Fejér György történetíró, Horvát István történész nyitotta meg; a XIX. század elején Vörösmarty Mihály, Szalay László, Reguly Antal - hogy csak a legjelentősebbeket említsük - tanultak itt.

A magyar nyelv ápolása már a XVIII. század végén, a pálos rendiek alatt megkezdődött; a ciszterciták, akik 1813-ban vették át a gimnáziumot, már az alsóbb osztályokban is magyarul oktattak.

A vármegye területén az alsófokú oktatás a felekezetek irányítása alatt működött.³⁶ (1770-től van adatunk görögkeleti, az 1840-es évekből izraelita felekezeti iskoláról is.)

A reformkorban a város is nagy gondot fordított az oktatásra; a tanítókat kinevezésük előtt „próbá”-nak vetették alá, foglalkoztak a leányok oktatásával stb.³⁷

A megyében a harmincas években „a népnevelésre irányuló mozgalom kiszélesedésére mozgósító és termékenyítő hatással vannak Vas és Veszprém megye átiratai” a nemzetnevelésről és a honi nyelv terjesztéséről, „Barkóczy László fehérvári püspök sürgető levelei és a Tolna megyei kisdédóv példája.”³⁸

---

³⁴ Uo. 7. p.

³⁵ Uo. 13. p.

³⁶ A megyében 103736 katolikus, 53505 reform tus, 5148 evangélikus, 2223 „óhitű” és 3329 zsidó vallású élt. A katolikusok 53 plébániával, a reformátusok 49, az evangélikusok 4 eklézsiával rendelkeztek. Pravoszláv parókia 5, zsinagóga 6 volt ebben az időben. (Fényes i.m. 71. p.)

³⁷ Kállay i.m. 288.p. - „1831-ben a város 12 példányt szerzett be és osztott ki a Tanítás módja városi és falusi iskola mesterek számára című könyvből.” Ezt azonban nem tartotta megfelelőnek az igazgató, s javasolta, dolgozzanak ki tervezetet erre a célra. A tanács ennek kidolgozására „küldöttséget” jelölt ki. (Uo. 298. p.)

³⁸ Móra Magda: Népoktatás a reformkori Fejér megyében. = Fejér m.szle. 1965. 1.sz. 69. p.

A negyvenes években merül fel a nőnevelő intézet megalapításának gondolata is, amelynek megvalósítását Farkas Ferenc nagyprépost adománya tette lehetővé.³⁹

A sajtóban nagy teret kap a pápai református főiskola Fehérvárra helyezéséről szóló vita, amire azonban nem került sor, mivel a főiskola Pápán maradt.

I.3. Könyvkereskedelem, nyomdászat, irodalompartolás

Az egyházi élet, az iskolák, a városi és megyei közigazgatás, a polgárság igényei folytán már a XVIII. század első felében megindul a könyvkereskedelem, majd 1806-tól a nyomdászat is a városban.

Székesfehérváron is a könyvkötők foglalkoztak először a könyvek eladásával; elsőként Philip Jacob Aman († 1759) telepedett le a városban 1735-ben. A magisztrátus hivatalos megrendelésein kívül szélesebb körű városi és vidéki közönségnek, megyei tisztviselőknek: a megyei nótáriusnak, a vicispánnak, a városi jegyzőnek, az írnoknak stb. is dolgozott.⁴⁰ Az 1742-ben készült vagyonleltár 3000 kötet könyvet regisztrált nála: legnagyobb számban latin nyelvű kiadványokat, kevesebb német és még kevesebb magyar nyelvű könyvet, de készletében volt szerb és cseh nyelvű kötet is.⁴¹ (1742 után felhagy a könyvkereskedelemmel.) Aman szerepét halála után Karl Polaschek vette át.

Az 1769-től Székesfehérváron dolgozó Adam Agustin Langnak sikerült monopolizálnia helyzetét. Trattner János bizományosaként könyvkereskedelemmel is foglalkozott a könyvkötészet mellett,⁴² sőt több 18. századi egyházi kiadványnak is kiadója volt.⁴³ (1792-ben már három könyvkötő dolgozott a városban.)

1816-ban a soproni könyvárus Wiegand-testvérek kérelmezik Székesfehérvár városi tanácsánál könyvkereskedés felállítását, de azután elállnak szándékuktól.

Végül csak 1822-ben kerül sor az első önálló könyvkereskedés megnyitására: Rader Alajos könyvkötő, akit az egyházmegye papsága és a vármegyei tisztikar is ajánlott, kap engedélyt a helytartótanáctól.⁴⁴ Emellett könyvkötői tevékenységét is folytatta, a város számára könyveket szerzett és kötött be, de papír és írószer árusításával is foglalkozott.⁴⁵ (Kiadóként is találkozzunk a nevével néhány kiadványon a 40-es években.)

A nyomda létrejöttére 1806-ig kellett várni: Szammer Mihály (†1806) veszprémi nyomdász „a székesfehérvári püspök támogatását élvezve - egy székesfehérvári nyomda telepítésében” kedvező lehetőséget látott. 1803-ban már készített „Székesfehérvár” impresszumú nyomtatványt,

---

³⁹ Lásd: E.T-k: Nevelő intézet - Székes Fejérvárott. = Jelenkor, 1841. 97.sz. (dec.4.) 399. p.

⁴⁰ Magyar (1976) 289.p. - „Horváth úr 12 ft értékben Corpus Jurist vásárolt tőle. ...Naptárt, imakönyveket és bibliákat is árult”, de voltak a készletében jogi munkák és klasszikus latin szerzők művei is.

⁴¹ Uo. 290-291. p.

⁴² Magyar (1981) 68. p.

⁴³ Petrik VI. köt. 473 p. és VIII. köt. 504 p.

⁴⁴ Arany (1981) 69. p.

⁴⁵ Kállay i.m. 317.p.

privilegiumát azonban csak három év múlva hirdették ki.⁴⁶ Könyvnyomtató műhelyét özvegye, Wallner Klára indította el, majd egyik fia, Számmer Pál (1794-1843) vette át a nyomda vezetését 1818-ban s folytatta huszonöt éven át. (1843-tól az ő özvegye, Szász Borbála lett a nyomda vezetője.)

A székesfehérvári nyomda által készített művek jelentős hányada egyházi jellegű: a püspökség, az egyházmegye és a ciszterci rend számára készültek (schematismusok, miserendek, prédikáció-gyűjtemények stb.). Szép számban találkozunk vallásos tartalmú kiadványokkal, teológiai értekezésekkel.

Sok az alkalmi kiadvány is: egy-egy főispán, püspök ünnepélyes beiktatásakor elhangzott beszédek, köszöntő versek, egy-egy jelesebb személy halálakor, illetve temetésakor mondott beszédek, nagyobb ünnepeken elhangzott prédikációk stb. (A kiadó általában a püspökség, a zirci apátság, a városi magisztrátus, a vármegye vagy maga a szerző.) A gimnázium értesítői is minden évben a Számmer-nyomdában készültek.

Színháztörténeti értékűek a városban megjelent „Játékszini zsebkönyvek” és színdarabok is (Grillparzer, Pap Gábor, Bárany Boldizsár, Komlóssy Ferenc művei).

Országos jelentőségűvé emeli a nyomda munkáját, hogy Vörösmarty Bujdosók (1830), Csongor és Tünde (1831) című drámái, valamint Bajza József két röpirata⁴⁷ szintén Székesfehérváron készült. (Bizonyára a cenzor személye is közrejátszott a nyomda kiválasztásában, hiszen Vörösmarty kedves tanára, Szabó Krizosztom volt ekkor a ‘censor localis’.)⁴⁸

Kis számban ugyan, de megjelentek tudományos és szakkönyvek is: orvosi, földmérési, matematikai, nyelvészeti, történelmi tárgyúak.⁴⁹ Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a Számmer-nyomda kiadványai révén jelentős szerepet játszott a reformkorban Székesfehérvár és Fejér megye kulturális életében.⁵⁰

Röviden szólni kell az irodalom pártolásról is, amely részben a könyvkultúrához kapcsolódik, részben jellemzi és minősíti az olvasóközönséget is.

Az irodalmat kedvelő, könyveket vásárló közönség a reformkorban is elsősorban az arisztokraták, a tisztviselők, a papok, a tanárok, az orvosok és az ügyvédek közül került ki, ők voltak azok, akik előfizetésükkel (prenumeráció) hozzájárultak ahhoz, hogy fontos magyar nyelvű művek megjelenhessenek.⁵¹

1796-ban Gyöngyösi István „Költeményes maradványai”-ra például öt Fejér megyei előfizető jelentkezett.⁵²

---

⁴⁶ Számmer Mihály veszprémi műhelyében 1794-től 1805-ig ismereteink szerint nyolcvanöt kiadvány látott napvilágot (ld. Bándi László: A veszprémi nyomdászat két évszázada. Veszprém, 1989. 20. p.).

⁴⁷ Válasz Döbrentei Gábornak a Conversations-Lexicon ügyében. 1830. (Petriknél ‘ny.n.’ megjelöléssel!), Toldalék. Észrevételek a Conversations-lexikoni pörhöz gr. Dessewffy József ellen. 1830.

⁴⁸ V.ö. Murányi i.m. 30.p. - A Székesfehérvári Kir. Könyvvizsgáló iratai 1822-1848. alapján.

⁴⁹ Részletesebben ld. Murányi i.m. 33-35.p.

⁵⁰ Jó néhány kiadvánnyal a Fejér Megyei Olvasótársaság könyvtárában is találkozhatunk majd.

⁵¹ Bisztray Gyula: A prenumeráció. = B.Gy.: Könyvek között egy életen át. Bp. 1976. 50. p.

⁵² Lang Ágoston könyvkötő (2 példány), Alapi Salamon János, Trabacs Hyacinth hantosi plébános, Farádi Vörös Ferenc táblabíró, Zlinszky Ignác főszolgabíró.

1811-ből találunk adatokat arra, hogy a székesfehérvári kispapok Farkas Imre növendékpap buzdítására száz forintot gyűjtöttek össze Berzsenyi Dániel verseinek megjelentetésére.⁵³

A korabeli folyóiratok előfizetői között is számos Fejér megyei és székesfehérvári nevet találhatunk, így például a *Tudományos Gyűjteményre* 1828-ban Hamza György, a teológia első éves hallgatója, Horváth István Fejér megyei szolgabíró, Jankovich József királyi tanácsos, Kazai István táblabíró, Marich István Dénes, Majer József plébános, (ináncsi) Pap Mihály lovasberényi református prédikátor, Ürményi Ferenc és Maximilian, valamint a Fejérvári Királyi Gimnázium fizetett elő. Az előfizetők száma 1830-tól egyre nő: 1834-ben 23; 1837-ben is még 18, majd 1838-tól, a kaszinók megalakulása után, 5-6 előfizetőre esik vissza.

Ennek nyomán nem csodálkozhatunk azon, hogy Huszár Károly sárbogárdi táblabíró tervezett folyóirata⁵⁴ kellő számú előfizető hiányában - csupán 19 érdeklődő akadt - sohasem indult meg.

Székesfehérvár városának és a vármegyének irodalom-pártolására is számos adatunk van a reformkorból.⁵⁵

I.4. A közművelődés színterei (színház, zenei élet, könyvtárak)

A XVIII. században megtalálhatjuk már a színházi élet kezdeményeit Székesfehérváron; a jezsuita gimnáziumban, ahol iskoladrámákat adtak elő (1732 és 1771 között), „az előadás nyelve általában a latin volt, de néhány évben” magyarul és németül is játszottak.⁵⁶

1769-ben és 1774-ben Felix Berner (1738-1787) gyermektársulatának fellépései bírnak nagy jelentőséggel.⁵⁷

A századforduló táján Philip Brandt (1790, 1794), Alois Czibulka, Hoffmann, Gabriel Karner (1804) és Lorenz Gindl (1808) operatársulata vendégszerepelt.⁵⁸

1808-tól, közel tíz éven át működött - jóval szűkebb körű közönség előtt - a székesfehérvári papnövendékek „Színjátszó társasága”, akik a magyar nyelv és a magyar nyelvű színházi kultúra ápolása érdekében mutattak be magyar és külföldi színműveket a farsang utolsó napjaiban.⁵⁹

---

⁵³ Az adományozók között volt Barkóczy László, a későbbi fehérvári püspök, és Szabó Krizosztom, a főgimnázium későbbi igazgatója is. - V.ö. Bellaagh Aladár: Hogyan vált lehetővé ezelőtt száz évvel Berzsenyi költeményeinek első kiadása? = M. kvszle, 1913. 294-302. p.)

⁵⁴ Gráciák. A jóízű és kellemes kedvtöltés olvasó könyve. Fojó-Irás. Tekéntetes Ns. Fejér Vármegye kimunkálására. A NMKHtó Tanács kegyelmes engedelméből. Nyomtatott: Székes Fejérváron Számer Pál betűivel. 1828. - V.ö. V[értesy] J[enő]: Egy meg nem jelent folyóiratról. = M. kvszle 1909. 377-378. p. és Tóth (1976) 41-42. p.

⁵⁵ Ld. például Kállay i.m. 319-321.p. és Magyar Zsuzsanna: A Fejér megyei Levéltár könyvtára. = Fejér m.kvt. 1974. 3.sz. 16. p.

⁵⁶ Kállay i.m. 303. p. - Részletesebben ld. Kilián István: Iskolai színjátszás Székesfehérvárott a 18. században. = Fejér m.tört.évkv. 10. Székesfehérvár, 1974. 201-305. p. - Más vonatkozásai miatt érdekes Pintér Márta Zsuzsanna: A budapesti Egyetemi Könyvtár jezsuita könyvjegyzékeinek drámakötetei. = M. kvszle 1990.3/4.sz. 139-147. p.

⁵⁷ Staud (1977) 48. p.

⁵⁸ Csukly Alajostól idézi Fejér m.szle, 1965. 65. p.

⁵⁹ Baán i.m. 206. p. közli a játszott színdarabok címét is.

A XIX. században Kultsár István társulata volt az első magyar nyelvű színtársulat a városban (1813 októberétől).

A szabad királyi város és a vármegye közös erőfeszítésének köszönhetően 1818-ban megalakult a Székesfehérvári Nemzeti Színjátszó Társulat, amely hét esztendeig állt fenn. Itt került először bemutatásra Kisfaludy Károly Ilka és A tatárok Magyarországon című színművei. (Színháztörténeti jelentőségét már többen méltatták.)⁶⁰ 1825 után már csak a vándorszínészet állandó állomásait jelentik a Pelikán szála, illetve a Fekete Sas vendégfogadó színházterme.

Fontos szerepet játszottak a 40-es években társulattá szerveződött városi műkedvelők, valamint a megye színházi életének szerves részét alkotó kastélyszínházak is.

Végh Ignác (1763-?) verebi kastélyában 1807. július 7-én került sor egy német zenés színjáték előadására.⁶¹

A martonvásári kastély színházterme is több színielőadásnak adott otthont Brunswick Ferenc gróf idejében, akinek 400 műből álló képgyűjteménye is volt.⁶²

A megye harmadik kastélyszínháza Csákváron működött, amelyet Esterházy Miklós (1775-1806) építtetett 1823-ban. Műkedvelő előadásain azonban csak franciául és németül játszottak.⁶³

Műkedvelő előadásokra a megye más helységeiben is (így például Bodajkon, Mohán) sor került a reformkorban, nemcsak családi körben, hanem nagyobb közönség előtt is.⁶⁴ Van adatunk arról is, hogy 1843 januárjában Műkedvelő Társaság alakult Székesfehérváron.⁶⁵

A zenei élet kezdetei összekapcsolódtak az egyházi liturgia igényeivel; a város első ének- és zenekara a káptalan és a város közös fenntartásával alakult meg a XVIII. század közepén. Modern szimfonikus zenekarrá csak 1837-ben vált, Janny József vezetése alatt, igaz, műkedvelő zenészekkel kiegészítve. Előadásukban a fehérváriak meghallgathatták Beethoven oratóriumát (1838) és Mozart Requiemjét is (1842). (Más alkalommal is ismételt előadásra kerültek Beethoven, Cherubini, Haydn és Mozart zenés miséi a székesegyházban.)⁶⁶ A színházi előadásokhoz is a város zenekara szolgáltatta a kíséretet.

Az egyesületi könyvtárak megalakulása előtt csak egyházi magánkönyvtárak léteztek a városban és a megyében. (Már 1725-ből van adatunk a város egyik polgárának könyveiről.)⁶⁷

---

⁶⁰ V.ö. Bayer József, Cenner Mihály, Kerényi Ferenc munkáit.

⁶¹ F.X. Girzik: Musik-Texte aus dem chinesischen Wunderhut. Komisches Schauspiel in 1 Auflage. Musik von Franz Roser. Pest, 1807. Trattner. 12 p. - Staud (1977) 307-308. p. és Szinyei 3. köt. 1222. h.

⁶² Staud (1977) 266. p. - Brunswick Ferenc 1817 és 1819 között a pesti német színház bérlője volt.

⁶³ Staud (1964) 3. köt. 113. p.

⁶⁴ Ld. Fiáth i.m. 119-120. p.

⁶⁵ V.ö. Zsömböry Ede: Elő beszéd a Műkedvelő Társaság első előadása alkalmával etc. Székes-Fejérvár, 1843. 8 p.

⁶⁶ Szigeti Kilián: Székesfehérvár újkori zenetörténete. = Székesfehérvár évszázadai 4. 1688-1848. Székesfehérvár, 1979. 186-187. p.

⁶⁷ J.W. Gerhard: Fürstliche Tischreden... 1-2.T. Basel, 1642-1645. c. művének possessor-bejegyzése szerint 'Joh. Xstianus Ludovicus de Haas' birtokában volt. Ismerünk 1696 és 1708 között Johann Henricus Haas nevű városi tisztt-viselőt. A könyv bizonyára leszármazottjáié vagy rokonáié volt.

A vizsgált korszakban az egyházi könyvtárakról van a legtöbb adatunk; a török uralom után a városban megtelepedő szerzetes közösségek lelkipásztori és népnevelő munkájában nélkülözhetetlen munkaeszköz volt a könyv.⁶⁸

A jezsuiták könyvtára a rend feloszlásakor, 1773-ban 1610 művet tartalmazott 2334 kötetben.⁶⁹

A ferencesek könyvtáráról, mivel a rendet nem oszlatták fel, nem készült leltár; „a könyvtár működéséről a konvent azóta elpusztult Historia domusa őrzött meg egy értékes adatot: másoknak, különösen plébánosoknak adtak ki kölcsön könyveket, és azok mindig pontosan visszakerültek.”⁷⁰

A karmeliták száz éves működésük során nem tudtak jelentősebb könyvtárat kialakítani, noha rendházukban „színes stukkókkal díszített, aranyozott faragású szekrényekkel ellátott - bár nem nagyméretű - könyvtár-helyiség”-gel is rendelkeztek, amely 1758-ban készült el. Az 1798-ban feloszlását kérő rendnek 1799-ben 232 mű (303 kötetben) volt a birtokában. („A megmaradt csekély számú könyv a csakhamar [1802-ben] megalakult szemináriumi könyvtár alapjául szolgált.”)⁷¹

A ma is meglévő püspöki könyvtár az 1777-ben alapított székesfehérvári egyházmegye könyvszerető vezetőinek hagyatékából gyarapodott. Elsőként a nagyműveltségű Sélyei Nagy Ignácot (1730-1788) kell említenünk, akinek „szerény könyvtára nem tűri az összehasonlítást kortárs főpapok ... könyvgyűjteményeivel.”⁷²

A XIX. század második évtizedében készült el a könyvtár barokkos bútorzata s került a könyvanyag a végleges helyére; 1827-ből való az első katalógus.

Horváth János (1769-1835) püspök, a tudós társaság tiszteleti tagja, fiatal kora óta szerette a könyveket. Könyvgyűjteményében a „felvilágosodás és a nemzeti öntudatosodás eszméinek hatására a világi elem és a magyar nyelvűség hangsúlyosan jut” érvényre. (A teológián kívül a filozófia és a történelem érdekelte.) Gyűjtötte a magyar írók alkotásait és a nyelvújítással foglalkozó műveket, de a francia és a német szerzőket is. (Huszonöt külföldi folyóirat található a könyvtárában - közte a Hermes és a Revue des deux mondes is.) „Horváth János könyvtárából szívesen kölcsönzött is”, hatása jelentős volt a környezetében élő papságra. Jeles könyvtára a hagyatékáról készült jegyzék szerint 3271 kötetből állott.⁷³

„Barkóczy László (1791-1847) személyében egy európai látókörű, igényes műveltségű, a reformkor gondolataival rokonszenvező, s főképp a korszerű népiskolai oktatás terén fáradozó főpap került” 1837-ben a püspöki székbe.⁷⁴ Könyvtárát tudatosan fejlesztette; a fennmaradt számlák arra utalnak, hogy pesti és bécsi könyvkereskedőkkel tartott kapcsolatot. Könyvgyűjteménye „sokirányú szellemi érdeklődéséről tanuskodik”: kora teológiai irodalma mellett

---

⁶⁸ Sulyok i.m. 153. p.

⁶⁹ Uo. 154. p. - V.ö. ELTE Könyvtár kéziratár J 10/1 és 13/1.

⁷⁰ Uo. 158. p.

⁷¹ Uo. 159-160. p.

⁷² Uo. 162. p.

⁷³ Uo. 163-164. p.

⁷⁴ Uo. 164. p.

sok benne a történelmi, természettudományi, orvosi és földrajzi témájú könyv. Nyelvi összetételét tekintve 537 latin, 534 német, 231 magyar és 138 francia nyelvű könyve volt.⁷⁵

Tizenegy évig működött a városban, amely díszpolgárává is választotta. Ez idő alatt jelentős szerepet játszott a nemesi kaszinó létrehozásában, s mint látni fogjuk, tevékenyen részt vett (elnökként) a székesfehérvári Gazdasági Egyesület és a Fejér Megyei Olvasótársaság munkájában is.

A XVIII. században keletkezett városi gyűjtemények „közül a jezsuita könyvtár volt a legragyogóbb, szellemi kisugárzásában a legjelentősebb, a ferences téka pedig a leghosszabb életű. Eltűnésük a város könyvkultúrája szempontjából kétségkívül hátrányos hatású volt. Sokáig kellett még várni, míg a 19. század folyamán kialakult a ciszterci gimnázium értékes tanári szakkönyvtára.”⁷⁶

A főgimnázium tanári könyvtáráról a XIX. század elejéről vannak adataink (már a ciszterci rend időszakából): ezek szerint „Dréta Antal, pásztói apát és zirci adminisztrátor, hogy a tanítás munkája igazán mélységes alapokon nyugodjék, gondoskodott hasznos könyvekről. Még 1813-ban megvette a székesfehérvári ház számára Paintner Mihály prépostnak és főigazgatónak mintegy 5000 könyvből álló jeles bibliotékáját.”⁷⁷

Meg kell említenünk a korszak másik jelentős „szakkönyvtárát”, a vármegyei levéltár könyvtárát is. „A levéltárosok munkájához szükséges történeti, jogi, igazgatási jellegű kézikönyveket tartalmazó gyűjteménynek Székesfehérvárott is léteznie kellett már az első levéltárosi állás megszervezésétől, a 18. század végétől kezdve.” Ma már nagyon nehéz lenne rekonstruálni a régi vármegyei könyvtárat, de igen sok könyv található belőle az utód, a Fejér megyei Levéltár könyvtárában. („A levéltár könyveiről nincsenek régi nyilvántartások, de az iratanyagban találhatunk régi könyvajándékokra, előfizetésekre vonatkozó adatokat.”)⁷⁸

A városban nyilvános könyvtár nem volt korszakunkban. Történt ugyan kísérlet erre: 1818-ban Ybl József helyi kereskedő „azt kérte, hogy a cenzura által engedélyezett könyveket, tankönyveket bizonyos használati díjért az egész megye olvasó közönségének kölcsönözhesse. A fehérvári tanácsnak [nem] volt ellenvetése, de a helytartótanács nem adta meg a szükséges engedélyt.”⁷⁹

A papnevelde könyvtáráról, amely a karmelita rendház könyvtárának „romjaira” épült, nem sokat tudunk. (A növendékpapság könyvtáráról a II. fejezetben szólunk.)

---

⁷⁵ Uo. 164-165. p.

⁷⁶ Uo. 160. p.

⁷⁷ Lakatos Dénes: A székesfehérvári cisztercita rendi katolikus főgimnázium száz éves története. = A ciszterci rend székesfehérvári kath. főgimnáziumának értesítője az 1913-14. iskolai évről. Székesfehérvár, 1914. 117-118. p.

⁷⁸ Magyar Zsuzsanna: A Fejér megyei Levéltár könyvtára. = Fejér m.kvt. 1974. 3.sz. 15-18. p.

⁷⁹ Magyar (1981) 63. p.

I.5. A társasélet színterei (kávéházak, bálók, szalonok)

A Székesfehérváron megforduló reformkori utazók⁸⁰ - már ha betértek ebbe a kisvárosba - a századforduló táján a Fehér Nyúlhoz (Zum Weissen Lampel) címzett vendégfogadóban nagy éttermet, biliárdszobát és tizenegy vendégszobát találhattak.⁸¹ Egy nemzedék múltával, az 1830-as években a Fekete Sas fogadó volt a fiatalok összejöveteli helye. Jó közönsége volt a Fehér Kereszt vendégfogadónak is. A XIX. század közepén a vendégfogadók közül Schieder szállója és a Fekete Sas voltak a legjobbak.⁸²

A Pelikán vendégfogadó „theátrum szálája” 1780 és 1837 között a színház szerepét töltötte be.⁸³

A kávéházak is megjelennek a városban a XIX. század elején. Vlagyimir Bronyevszkij 1810-ben így ír: „Ha belépsz a kávéházba, csodálkozol, milyen gyönyörű.” A Casino kávéház 1810-től működik gróf Schmidegg házában, 1823-tól pedig a Pelikán kávéház is megnyílik. 1843-ban a tudósító már hat kávéházzal számolhatott be, ahol biliárd és játékszoba is volt.⁸⁴

A társasélet fontos színterei voltak a XVIII. századtól kezdve a bálók. (Megrendezésük igen jó üzletnek bizonyult.)

„Álorcás” bálók rendezését kezdetben tiltotta a város; az első engedélyt Szluha Antal, majd Rauch János, a Fekete Sas vendéglőse 1803-ban, illetve 1804-ben kapta, farsang idején. (Gyermekbálokról 1823-tól vannak adatok.)

A jelesebb bálokat a Pelikán vendégfogadóban tartották: négyet a város csinosítására, az ötödiket a város és a vármegye betegháza javára. „Ez utóbbit az ‘előkelő főrendű asszonyok’ rendezték. Mindegyiken csak meghívottak vehettek részt.”

1834-ben Zuber Sándor ügyvéd, 1836-ban pedig Bezeredy Miklós táblabíró, a színház épületének akkori tulajdonosa kért engedélyt álarcosbál tartására.

„A táncterem létesítésére összeállt egyesület 1840 februárjában nyújtotta be a tanácsnak” az ügyvel kapcsolatos feltételeit.⁸⁵

Bezeredy Miklósról és 1834 őszének helyi társaséletéről szemtanúnk is van: az akkor tizenkilenc esztendőes Fiáth Ferenc, aki egy éves jogi gyakorlatát kezdte a városban - később a kaszinó állandó tagja lett - így emlékezik vissza:

„Nyílt házat tartott Bezeredy Miklós. Felesége Polimberger leány, igen csinos, erős mulatni szerető asszony, minden héten háromszor fogadott bennünket [patvaristákat]. Velencéről bejöttek ilyenkor a Meszlényi kisasszonyok; Casimir kisasszony szép és kellemes leánynak az összes fiatalság szívesen hódolt.

---

⁸⁰ A korabeli utazók közül például John Paget elég rossz véleménnyel volt Székesfehérvárról (Ungarn und Siebenbürgen. Leipzig, 1842. Bd.1. 214. p.).

⁸¹ Vereinigter Ofner-Pesther Zeitung, 1802. 42.sz. - Idézi: A magyar vendéglátóipar története. 1. köt. Szerk. Ballai Károly. Bp. 1943. 210. p.

⁸² Uo. 210. p.

⁸³ Antalfy i.m. 120. p.

⁸⁴ Tiboldy i.m. 303. p. - A biliárd népszerűségére jellemző, hogy a nemesi kaszinóban is felállítanak egy ‘tekeasztalt’.

⁸⁵ Kállay i.m. 311-314. p.

Ekkor Pest még messze esett Fejérvártól; az országút rossz volt, kellett 7-8 óra míg oda érhattünk.

De társasélet ott is alig volt élénkebb mint Fejérvárott; s azért (...) mi Fejérvárott jobban éreztük magunkat a meghitt ismerős körben, s csak ritkán mentünk Pestre.”⁸⁶

A kor - Pestről jól ismert - szalonjainak egyike volt csak a fent említett Bezerédy-ház. A huszas-harmincas évek „a társas élet fellendülésének kora, hiszen magánházaknál, kaszinókban, színházban és hangversenyeken, ünnepélyeken és kirándulásokon, egyletekben és körökben az emberek oly hévvel keresik egymás társaságát, mint soha azelőtt.”⁸⁷

I.6 Az egyesületi élet kezdetei

Az egyesületek megalakítása Fejér megyében sem a XIX. században kezdődött. Eltekintve a vallásos mozgalmaktól (kongregációk) és a céhek szervezeteitől,⁸⁸ a város első egyesületének az 1727 körül megalakult polgári lövészegyletet (Schütz-Companie) tekinthetjük. Tevékenységük szünetelt a századfordulón, de az egylet 1826 februárjában újjáalakult Lövöldöző Társaság néven; „rendszabásait” a városi tanács hagyta jóvá. 1827-től elsősorban szórakoztató jellegű tevékenysége miatt népszerű (bálokat rendez). 1837-től már csak minden második vasárnapon tartottak lövészgyakorlatokat, a közbeesőkhöz „muzsika és a közönség tetszésére multság” volt este nyolcig.⁸⁹ A társaság társadalmi rangját mutatja, hogy az 1830-as években maga a polgármester a tanácsi biztos.

A kaszinók megalakulásáig újabb egyletek nem jöttek létre a megyében. (A Széchenyi István által 1827-ben alapított Pesti Casinonak azonban - szinte a kezdetektől fogva - több megyei és városi személyiség lett tagja.)

---

⁸⁶ Fiáth i.m. 1. köt. 64-65. p.

⁸⁷ Fábri Anna: Az irodalom magánélete: irodalmi szalonok és társaskörök Pesten. Bp. 1987. 505. p.

⁸⁸ Így nem foglalkozunk az 1714-ben megalakult Kereskedelmi Társulattal (Societas mercatorum, Kaufmann Societat) sem.

⁸⁹ Kállay i.m. 321-322. p.

II. FEJEZET

OLVASÓEGYLETEK SZÉKESFEHÉRVÁRON ÉS FEJÉR MEGYÉBEN

II.1. Előzmények

A város (és a vármegye) első olvasóegyletét a székesfehérvári kispapok alakították meg az 1820-as évek legelején. Bár „csak magánjellegű, baráti körben művelték a hazai nyelvet”,⁹⁰ tevékenységüket joggal nevezhetjük olvasóegyletnek. Már 1823-ban járatták a Szépliteraturai Ajándékot,⁹¹ s 1830-tól 1837-ig ott találjuk a „Fejérvári Tiszt. Nevendék Papság”-ot a Tudományos Gyűjtemény előfizetői között. (Ezekon kívül még két folyóiratot járattak ekkor, 1843-ban pedig négyet.)

Pontosabb adatokat és az olvasótársaság meglétét alátámasztó alapszabályokra történő utalást csak 1845-ből találunk:

„A pesti kispapok társaságának alapszabályai szerint szervezkedett s őket (...) levéllel kereste fel a színi előadásairól korábban már ismert székesfehérvári kispapok szemináriumában létesült Olvasó Társulat.”⁹² Ez a társulat 1845-ben alakult, de csak annyit tudunk róla, hogy a pestieket tekintették példaképüknek, és hogy különböző lapokat járattak.”⁹³

A kispapok egyesületének további életéről nem tudunk; nem tudjuk, csak következtethetünk arra, hogy a pesti „irodalmi iskola” nyomaiban haladhatott.⁹⁴

Vidéken a rácalmási, 1833-ban már működő - feltehetőleg akkor alakult - Egyesület a nemzeti erkölcsök terjesztésére és olvasó az első Fejér megyei olvasókör, amelyről - meglétén kívül - többet nem tudunk.⁹⁵ (A szilas-balhási kaszinó, amely szintén ekkor jött létre, nem tartozik vizsgálódási körünkbe, mivel ekkor még Veszprém megyéhez tartozott.⁹⁶ Ugyanebből az

---

⁹⁰ Baán i.m. 207. p.

⁹¹ Baán i.m. 208. p.

⁹² SEDA 112. p. - Idézi Bodolay i.m. 316. p.

⁹³ Baán i.m. 204. p. Idézi Bodolay i.m. 316. p.

⁹⁴ Már korszakunkban lehetett könyvtárunk, amely „növendékek magán vagyont” képezte; Pauer János püspök 1851-ben „jelentékeny számú könyvgyűjteményt ajándékozott a növendékpapságnak, s a gyűjtemény megőrzése s rendszeres használata céljából alapszabályokat készített”. A gyűjtemény 1881-ben 749 kötetet számlált. (Baán i.m. 208-209. p.)

⁹⁵ 1833. decemberében Mérey Sándor és Steinbach Ferenc titkos jelentést készítettek a kaszinókról és olvasókról (dec.13-án, illetve 2-án); idézi Viszota Gyula: Bevezetés. = Széchenyi István összes művei. 6/1. Bp. 1927. XXVII. p. - Érdekes módon csak Balassagyarmaton működik hasonló névvel egyesület, a ‘Nógrádi nemzeti egyesület a magyar nyelv terjesztésére’.

⁹⁶ Történetét feldolgozta Dobi Marianna: A szilasbalhási Casino működése. Adatok a 19. századi olvasókörök történetéhez. [Kézirat.] Veszprém, 1980. (Veszprém m. Levéltár). A mű rövidebb változata megtalálható az OSZK KMK Könyvtárában. - A Kenessey családnak, amely a legtöbb tagot adta az egyesületnek, Fejér megyében is volt birtoka, s a családtagok megtalálhatóak a kaszinókban is.

okból csak megemlítjük, hogy a mezőszentgyörgyi olvasótársaság működéséről 1828-tól kezdve vannak adatok.)⁹⁷

II.2. Kaszinók és olvasóegyletek - 1838-1848/49

A székesfehérvári nemesi és polgári kaszinók, amelyekről majd részletesebben kívánunk szólni (a II. fejezet 3. és 4. alfejezetében), 1838-ban alakultak meg.

1840. május 31-én alakult meg a Fejér Megyei Olvasótársaság Székesfehérváron, majd két év múlva vidéki „fiókjai” is: Alapon, Baracskán, Bicskén, Csákváron, Rácalmáson és [Sár]Bogárdon; tevékenységét a III. fejezetben elemezzük.

Amikor a helytartótanács 1845 januárjában a vármegyéktől és városoktól bekéri a működő egyletek alapszabályait, amelyek rendkívül fontos forrásai témánknak, az alábbi egyletekről van tudomása a vármegyei közigazgatásnak.⁹⁸ Modrovich Elek, a sármelléki járás egyik szolgabírája február 12-én az alábbiakat jelentette:

„Alsó-Alap on létez egy Casinói Társasság, mellynek azomban tudomásunk szerint rendszabályai nincsenek: - továbbá ugyan Alsó Alapi pusztában jelenleg létesült Véd egyesületi társasság, melly társaságnak rendszabályait meg nem kaphatván, így bé sem mutathatjuk.”

Mészöly Elek, a sármelléki járás másik szolgabírájának február 17-i jelentéséből arról értesülünk, hogy

„a czeheken és Kálozon egy Olvasó Társasságon kívül más társulatok nem léteznek; - ami pedig a Kálozi Olvasó Társasságot illeti, ennek rendes alapszabályai nem lévén, azt nem mutathatjuk bé, célja egyéb eránt ennek a társalgás és az elmének olvasás általi művelése.”

Vicenty Ferenc főszolgabíró ugyanekkor kelt jelentése a leghomályosabb, ezt írja:

„a Sármelléki járás felső kerületében mindennemű közös irányu egyesületek keletkezése és azoknak rendszabályai eránt nyomozódnán, de még mind ekkoráig ilyenek fölállását ezen kerületben sehol [!] sem tapasztaltuk. Vagyon ugyan Mór Mező Városában Casinói társaság, annak szabályai vagynak, mellyek egyenessen azon Társasság fent állására ki terjesztette vagynak.”

Rejtély azonban, hogy egyrészt ezekről az egyesületekről semmi nyom nem maradt napjainkra; másrészt pedig az 1845-ben még bizonyára létező olvasótársasági fiókokról szó sem esik. (Feledékenység volna vagy szándékos elhallgatás?)

Már az 1848. évi forradalmi események után - májusban? - alakult meg az egyetlen paraszti olvasókör Sárbogárdon, amelyet Sallai Pál, helybeli református tanító szervezett felvilágosító céllal. A Két garasos olvasó-kör valóban a tagok csekély hozzájárulásából fedezte az olvasnivalót: „két garas mellett három százan hallgatják a közkölségen szerzett népi lapok és könyvek tanait lakó helységemben” - írja a Pesti Divatlapban megjelent cikkében a tanító.

---

⁹⁷ Fülöp (1976) 97. p. - A település történetét feldolgozó tanulmány szerint ekkor ‘tractualis bibliotheca’ létesült a tanítók továbbképzésére (Fejér m.tört.évkv. 22. 1991. 135. p.), de az olvasókörrel nem tud. - A kézirat lezárása során jutott tudomásomra, hogy a Vértesaljai Református Egyházmegye a XIX. század elején, a Mezőföldi Református Egyházmegye 1829 körül létesített lelkészi könyvtárát. (Lásd A Vértesaljai Református Egyházmegye könyvtárának története és jegyzéke. Összeáll. Nagy István. Székesfehérvár, 1934. 25 p. és A Mezőföldi ref. egyházmegye lelkészi könyvtárának pót-könyvjegyzéke. Összeáll. Bódás János. Székesfehérvár, 1942. 32 p. - Kégli Ferenc szíves közlése.)

⁹⁸ Az alábbi jelentéseket ld. OL C53 dept. 70. kútfő 39.sz. 1845.

Sallai ki is fejti, mit ért népi lapokon és könyveken: elsősorban a Vas Gereben szerkesztette Nép Barátja c. politikai hetilapot, valamint Táncsics Munkások Ujsága c. lapját. A vármegyében élő Boross Mihály (1815-99) és Fekete János (1817-77) röplapjai mellett népszerű történelmi és természettani könyvek olvasását is fontosnak tartja Sallai, a református tanító, a „népnövelés” érdekében.⁹⁹

II.3. A Fejérvári Casino (1838-1849)

Az utóbbi néhány évben gyarapszik azoknak a műveknek a száma, amelyek Fejér megye reformkori olvasáskultúrájával (is) foglalkoznak. Ez annál inkább öröndetes, mivel több megye és város - felismerve ennek az adósság-törlesztésnek szükségességét - már felvázolta, feldolgozta olvasóköreinek, kaszinóinak, könyvtárainak történetét.¹⁰⁰

A Fejér megyében folyó kutatások is újabb adatokat és dokumentumokat hoztak felszínre, amelyek birtokában végre tisztázódott, hogy Székesfehérvárott 1838-ban két olvasó- és társalkodó egyesület - korabeli elnevezéssel kaszinó - is létrejött: április 24-én alakult meg a nemesi Fejérvári Casino¹⁰¹, május 13-án pedig a polgári Székes-Fejérvári Casino¹⁰² tartotta meg alakuló közgyűlését. (Az 1988-ban megjelent A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig című adattár 1837-es adata téves.)

A nemesi kaszinó megalakulása

A Széchenyi István által 1827-ben megalapított Pesti Casinónak szinte a kezdetektől volt már Fejér megyei tagja, amint arról már szoltunk, mégpedig nemcsak az arisztokrácia, hanem a köznemesség és az értelmiség köréből is.

A székesfehérvári nemesi kaszinó megalakításának az előzményei 1834 decemberéig nyúlnak vissza¹⁰³, amikor a városi tanácson

„...Bezerédy Miklós Tábla bíró ur személyesen megjelenvén elüladá, hogy egy casinonak aláírás mellett leendő felállítása többektől óhajtatik és a végül a Tanácstól mint helybeli Elöljáróságtól engedelmet kér.

---

⁹⁹ Sallai Pál: Két garasos olvasókör a népnek! = Pesti Divatlap, 1848. 27.sz. (jún.18.) 742. p. - Az olvasókör nem volt előzmények nélküli: Lajoskomáromban már 1846 tavaszán megtalálható egy paraszti olvasókör csírája, ahol „a helybeli adózók a «Magyar Gazda» című folyóiratot olvassák közösen”. Közli Hudi József Huszár Pongrác szolgabíró jelentése nyomán. (I.m. 455. p.)

¹⁰⁰ Fülöp Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp. 1976. átfogó munkája mellett elsősorban Kanyar József: „Múzsáknak szentelt kies tartomány”. Tanulmányok Somogy művelődéstörténetéből XVIII-XX.sz. (Kaposvár, 1983.), H. Halász Anna: A Zempléni Kaszinó könyvtára 1831-1850. (Miskolc, 1985.) és Hudi József már idézett (Veszprém, 1987.) írásait kell említenünk.

¹⁰¹ Erdős Ferenc: A Székesfehérvári Kaszinótól a Vörösmarty Körig 1838-1867. = Kulturális egyesületek Székesfehérváron 1698-1949. Székesfehérvár, [1987.] 3. p. - A kötetben publikálták a nemesi kaszinó alapszabályainak legfontosabb pontjait.

¹⁰² A közgyűlés időpontjához ld. Székes-fejérvári Casino részvényeseinek névsora... 1838. Székes-Fejérvárott, [1839]. V. p., valamint Kállay i.m. 324. p.

¹⁰³ Kállay i.m. 324. p. - A továbbiakra FmL. Székes-Fejérvár Szabad Kir.Város Tanácsának jkv. 1834/2350. dec.1. (Itt mondok köszönetet Komlósi Józsefnek, aki segítségemre volt a levéltári anyaggyűjtésben.)

A célban vett Casinónak mint a hazának több főbb városaiban kösz haszonnal szépen divatozó itt is óhajtható intézet felállításától a Városra is jótékony befolyása reménytetvén - az ellen kifogás nintsen. A felsőbbi parantsolatok folytában még is Tts. Bezerédy Miklós Tábla Bíró ur felszóllíttatott, hogy mielőbb a Casino felnyittatnék - annak rendszabásai [alapszabályai] a tanátsnak bémutattnának.”¹⁰⁴

Bezerédy Miklósról és 1834 őszének helyi társaséletéről már szoltunk az előző fejezetben; úgy tűnik, hogy a kor szokásos szalonjainak egyike kíván itt egy magasabb minőségbe átlépni és kaszinóvá alakulni, de ekkor ez még nem történik meg. Közel három és fél esztendőnek kell eltelnie a magalakulásig - a késedelem okát nem ismerjük, csak sejtjük, hogy a Wesselényi Miklós elleni per és az országgyűlési ifjak perbefogásának eseményei is közrejátszhattak ebben.

Végül 1838. áprilisában alakult meg a városháza melletti Bezerédy-házban (a mai Városház tér 2. szám alatt) a Fejérvári Casino.¹⁰⁵

A fennmaradt meghívók is megerősítik az április 7-i időpontot, továbbá azt is közlik, hogy a kaszinó „tökéletesen elkészülve a folyó évi Kis-Asszony hava augusztus elsejétől kezdve a tagok használatára megnyitódott.”¹⁰⁶

Milyennek látta a kortárs az egyesület helyiségeit? Tarczy Lajos professzor, a pápai református főiskola tanára így írt a látottakról:

„Csak az imént jövének meg a casinóból, mellynél pompásabbat - a pestit s kolozsvárit kivéve - én még nem láttam. ... Nekem valóban fáj, hogy a fehérvári casinó olvasótermében egypár magyar folyóiratot s hírlapot nem találtam: de inkább darab időre ezt nélkülözze a casino, mint holmi szennyes szobákban porlepte s füstös székeken olvasgassa a Jelenkoron kezdve le egész a Hírnökig magyar újságait. Ám legyenek a magános házak - ha másként nem lehet - ilyenek: de az egyesületi laknak aljasnak, vagy mindennapinak lenni nem szabad.”¹⁰⁷

Más - szerencsésebb - városokban fennmaradt a kaszinó(k) teljes vagy részleges iratanyaga: jegyzőkönyvek, tagnévsorok, könyv- és folyóiratkatalógusok, kölcsönzési nyilvántartások, sőt maga a könyv- és hírlapanyag is. A nemesi kaszinó esetében csak egy kevés levéltári anyag, a korabeli sajtó néhány közleménye és hat ún. casino-könyv nyújt fogódzót a kaszinó tevékenységének megismeréséhez.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ 1834-ben kifejezetten kaszinó elnevezéssel Pesten, Sárospatakon, Sátoraljaújhelyen, Egerben, Debrecenben, Szegeden, Baján, Kecskeméten, Veszprémben, Pápán, Kőszegen, Győrött, Szombathelyen, Nagyszombatban, Iglón, Gyönkön, Kolozsvárott, Marosvásárhelyt stb. működtek egyesületek.

¹⁰⁵ Dormuth Árpád szerint a város az irodalom pártoló Barkóczy László püspök ösztönzésére alakította meg az akkori kulturális élet új otthonát, a Casino Társaság néven ismert társaskört 1838. április 7-én. Barkóczy egyébként akkor volt Egerben kanonok, amikor ott 1833-ban megalakult a kaszinó. Az alapszabályokat ott a püspök fogalmazta meg. - V.ö. Breznay Imre: Az Egri Kaszinó százéves története. Eger 1934.

¹⁰⁶ V.ö. FmL X.fond: Egyesületek. Politikai és társadalmi egyesületek 1. A Székesfehérvári kaszinó iratai.

¹⁰⁷ [Tarczy Lajos] Nagy T.[itusz]: Honi utazás levél-töredékekben. = Athenaeum, 1839. 20.sz. márc.10. 308-309. col.

¹⁰⁸ A nemesi kaszinó évkönyvei az OSzK-ban és az István Király Múzeumban maradtak fenn a legteljesebben.

A rendelkezésre álló évkönyvek - a hézagok ellenére - lehetővé teszik azt is, hogy folyamatában vizsgálhassuk az intézmény taglétszámának, a benne résztvevők foglalkozás szerinti összetételének, választott tisztségviselőinek, pénzügyeinek alakulását, és abból további következtetéseket vonhassunk le.

Az 1838 decemberében kiadott első évkönyv magas, kilencszázas példányszámban látott napvilágot: feltehetőleg nemcsak a tagság, hanem az országban már működő kaszinók számára is készült, ezenkívül - feltételezésünk szerint - tagtoborzó és tájékoztató szerepet is szántak neki összeállítói.¹⁰⁹ Felépítése, sőt tartalmi jegyei is a Pesti (Nemzeti) Casinóét követik; a részvényesek (tagok) betűrendes névsora után - ahol a foglalkozás is szerepel - a tárgyévben elhunytak, az igazgatók és a választmány névsora következik. Ezután az alapszabályok, a rendeletek, majd az igazgatók, a választmány és a pénztáros feladatai és kötelmei, végül pedig a számadás: a bevételek és a kiadások tételes felsorolása olvasható.

A nemesi kaszinó alapszabálya így fogalmazta meg céljait: „jó ízlést, mívelt társalkodást, egyesek értelem- és erkölcsbeni gyarapultát, s ez által egyszersmind a köz-értelmesség kifejlődését ápoló, lelket s testet ébresztő intézet.” Tagjainak „feddhetetlen magaviseletű, s jó hírű férfiaknak kell lenni”-ük. (A rendeletekből az is kiderül, hogy fiatalok vagy diák még vendég sem lehetett.)

A részvénydíjak három egymás utáni esztendőre szóltak évi tíz ezüst forint befizetésével. Ez a viszonylag magas összeg már eleve leszűkítette a lehetséges résztvevők körét, jóllehet megfelelő alapot teremtett a működéshez; összehasonlításuként érdemes megjegyezni, hogy a székesfehérvári polgári kaszinó 3, a pápai 2, a pápai nemesi 5, a győri olvasótársaság 5, a veszprémi olvasótársaság 6 pengő forintban állapította meg az éves tagdíjat.¹¹⁰ A fél év után belépők csak 5, az ún. foglalkozók (huzamosabb ideig vendégeskedők) három hónapra 3 forintot fizettek. „A város kebelében szolgálatban, vagy nyugalomban lévő katonatisztek kivételképpen fél-évenként tehetik le részvénydíjokat, csak ennyi időre hatván rájuk az aláírási kötelezés.”

A tagok száma az alakulás évében 240 volt; ez a szám 1840-ig lassan emelkedett (1839: 258, 1840: 269), de később - a Fejér megyei Olvasótársaság megalakulása után - erősen visszaesett: 1842-ben már csak 182, egy év múlva 190, majd 1845/46-ban 165-re csökkent a létszám. (További adatokkal nem rendelkezünk.)

A részvénydíjak befizetésével is gondok voltak. Bár mindig akadtak - főleg az első esztendőben -, akik előre, több évre is rendezték tagdíjukat, de sokan elmaradtak vele évekre visszamenőleg is. (1839 és 1846 között számuk igen magas: 68-81 között mozog.)

A kaszinó szervezeti életét az alapszabályok és a rendeletek ismertetik. Meghatározó szerepe volt a közgyűlésnek, amely évente két alkalommal - „Szent Györgyi és Dömötöri Fejérvári vásárok vasárnapjain reggeli 9-cedfél órakor változhatatlanul” -, vagyis áprilisban és októberben ült össze. Az eseményre a kaszinóban kifüggesztett hirdetőn kívül a pozsonyi Hírnökben és a pesti Jelenkorban megjelent hirdetések is felhívták a figyelmet. (Az esetleges rendkívüli közgyűlésre levélben szándékozták meghívni az érdekelteket.)

---

¹⁰⁹ A példányszámokat a Székesfehérvári Kir. Könyvvizsgáló iratai 1822-1848. adatai alapján közöljük (FmL VIII.51.II.). 1839-ben és 1840-ben 350-350, 1841-1843-ban 200-200 példányban jelentek meg a casino-könyvek.

¹¹⁰ A győri, pápai és veszprémi adatokat Hudi i.m. 458. p. alapján közöljük.

A tisztújításkor, melyre a tavaszi közgyűlésen került sor, három igazgatót és huszonnégy tagú választmányt - köztük egy (1840-től két) jegyzőt, pénztárost és 1845-től ügyészt is választottak. A folyamatosság érdekében a következő esztendőben csak egy igazgató és tíz választmányi tag újraválasztását tervezték, a jegyzőket és a pénztárost a teljes három esztendő ciklusra jelölték, az ügyészt kettőre. Az alapszabálynak ez a pontja csak részben teljesült a gyakorlatban.

Minden választás titkosan történt; a különféle döntéseket többségi vélemény alapján hozták. (Az ülések és általában az egyesület valamennyi jegyzőkönyve az írószobában mindenki számára hozzáférhető és olvasható volt.) A közgyűlés beszámoltatta az igazgatókat és a választmányt, előzetesen egy bizottság ellenőrizte az éves pénztári számadást, és átnézték a választottság jegyzőkönyveit.

A közgyűlésnek kellett a tagfelvételtől döntenie mint feljebbviteli fórumnak, ha a jelentkezőt a választmány elutasította; kétharmados többség esetén a döntés végleges volt. Hasonlóképpen jártak el a kizárásnál is: ez esetben a kizárást indítványozók - legalább 15 fő - a szavazásban nem vehettek részt.

Az igazgatók számos feladatot elláttak: minden hónap végén választmányi ülést hívtak össze; ott a pénzkezeléssel megbízott „rendelkező igazgató” beszámolt a havi kiadásokról; felügyelte a pénztárost, sürgős esetben húsz ezüst forintig rendelkezhetett a pénztárral. Feladata volt továbbá a személyzet felvétele és irányítása, az éves költségvetés elkészítése, a leltár pontos vezetése, a tagdíj-hátralékosok felszólítása, a rendbontók figyelmeztetése (szükség esetén eltávolítása), de „semmi nagyobb változást a választottság helybenhagyta nélkül” nem tehettek!

A választmány döntött tehát minden fontos kérdésben - de ehhez legalább a választmány felének jelen kellett lennie. Feladatai közé tartozott a rendszeres ülésezés, a havi elszámolások tüzetes ellenőrzése, a „pénztár erejéhez képest a szükséges intézkedések” megtétele, az intézmény gyarapodásának elősegítése és szükség esetén az igazgatók távollétében azok helyettesítése.

A pénztáros a rendelkező igazgató utalványozása nélkül csak az alkalmazottak (komornyik, ruhatáros) havi bérét fizethette ki; havi és éves elszámolást készített, a tagdíj-hátralékosokat jelentette az igazgatónak, s természetesen jótállt a pénztár minden hiányáért.

Az ügyész eljárta a kaszinó peres ügyeiben, s az esetleg távollévő jegyzőt az üléseken helyettesítette. Tisztét két esztendőnként újítták meg.

A kaszinó helyiségeiről már képet alkothattunk Tarczy Lajos beszámolója alapján, de a részletekről keveset tudunk. Amennyire a Rendeletből kiderül, bizonyára négy szobából állt: a tekéző (biliárd-) és a nagyobb játszó szobából, ahol a dohányzás is megengedett volt, az írószobából és az olvasószobából: ez utóbbiban „szerény és kímélő csend”-nek kellett lennie: senki „hangos értekezés vagy zajos magaviselete által mások figyelmét ne háborgassa.”

Az olvasószoba - mint maga a kaszinó - reggel nyolctól este tizenegyig volt nyitva. Kölcsönzés nem volt: az alapszabály kimondta, hogy sem könyveket, sem újságokat, „valamint földképeket, irományokat onnét akármi szín alatt elvinni nem szabad.” A vagyontárgyakról három példányban „leltár” készült: egyik példánya a levéltárban az egyik jegyzőnél, a másik a rendelkező igazgatónál, a harmadik a komornyiknál. Ezekbe „azonnal minden szerzemények árukkal együtt” bekerültek. Mivel ezek jelenlegi ismereteink szerint nem maradtak fenn, keveset tudunk a könyvtár anyagáról.

A folyóiratok és hírlapok viszonylag magas számára viszont következtetni tudunk a rendelkezésre álló számadásokból:¹¹¹

Év	Hírlapokra fordított összeg ft/krajcár	Az összes kiadás százalékában
1838/39	189/34	3,66
1839/40	281,-	9,32
1841/42	185/44	6,89
1842/43	162/20	6,27
1844/45	171/28	9,25
1845/46	161,-	6,90

Igaz, hogy 1839-ben a vendég Tarczy professzor jó néhány magyar hírlapot hiányolt (akkor az alapítás nehézségeire tekintettel elnézőleg), de úgy tűnik, hogy a helyzet 1845-ben sem volt sokkal jobb, mert az újabb látogató, Telegdi Kovács László, debreceni ügyvéd így ír:

„Elég kényelmesen vannak a szűk szobák bútorozva, de hírlapja igen kevés; sem [Pesti] Divatlap, sem Életképek nem volt; könyvek annál kevésbé.”¹¹²

Visszatérve a kaszinó kiadásait részletesen bemutató számadásokhoz: meglepetést okoz, hogy külön könyvgyarapításról nincs adat, noha az alapszabály és a rendeletek több helyen is szólnak erről. Lehetséges, hogy a kor szokásainak megfelelően a tagok saját könyvtáruk egy részét bocsátották az olvasószoba rendelkezésére letétként? További rejtély számunkra a „különbféle árjegyzékekre” fordított, viszonylag magas összeg, amely az utolsó ismert évben, 1845/46-ban eléri az összes költség 18 %-át (435 ft 14 kr), míg a házbérre 14, az alkalmazottak fizetésére 20, tüzelőre 7,2, hírlapokra csak 6,9 % jut. Nem tudjuk, mit takar ez az elnevezés.

Előzőleg már szó esett a tagság létszámának alakulásáról, de összetételéről még nem. A kaszinóban ott találjuk „a városnak és a vármegyének minden számottevő egyéniségét”¹¹³ - de a szomszédos Veszprém vármegyéből is jó néhányat (pl. Villax Ferdinánd zirci apátot, Hosszú Márton és Szalay Imre kanonokokat). A tagság zömét a földbirtokos és hivatalnok nemesség teszi ki - köztük ügyvédek, orvosok, gazdatisztek, katonák -, de jelentős a megyei arisztokrácia részaránya is. A polgárok és az egyházi személyek, közel azonos számban, a teljes időszakot vizsgálva csak 15 %-ot tesznek ki. Szembetűnő, hogy a választmányt és az igazgatókat tekintve is nagyjából ez az arány: az ötvenhat személyből öt polgár, két egyházi személy, három arisztokrata, a többiek valamennyien vármegyei és városi hivatalos viselnek. (Ld. a Függelékeket.)

¹¹¹ Érdemes összehasonlítani a debreceni kaszinó 1842-es adataival; 16 hírlap jár összesen 95 pengő forintért: Pesti Hírlap, Világ, Hírnök, Jelenkor, Magyar Gazda, Erdélyi Hírlap, Athenaeum, Regélő, Nemzeti Ujság, Honderű, Religio és Nevelés, Protestáns Egyházi Lap, Múlt-Jelen-Jövő (Gyermekbarát), Ofener Zeitung, Allgemeine Zeitung, Der Ungar. (Boldisár Kálmán: A Debreceni Casino százéves története. Debrecen 1933. 9. p.)

¹¹² [Telegdi Kovács László] Csatóty Ottó: Uti emlékek. 2: Fejérvár. = Életképek, 1845. 8.sz. febr.22. 245. p. A kaszinó előfizette 1839-41-ben a Tudományos Gyűjteményt.

¹¹³ Lauschmann (1912) [Kézirat.] 335. p.

A kaszinó tagsága nemcsak társadalmi helyzetét, hanem politikai nézeteit tekintve is sokszínű, hiszen a liberális reformerektől a legkonzervatívabb kormánypártiig megtalálható minden árnyalat köztük, még a főnemesség közül is (pl. Batthyány Kázmért és Cziráky Antal országbíróként tekintve), sőt a vizsgált időszakon belül is változnak a nézetek és mozognak jobbra vagy középre, mint Fiáth Ferenc esetében.

A nemesi kaszinó számos tagja más egyesületek, csoportok munkájában is részt vett. A már említett polgári kaszinónak is többen voltak tagjai, elsősorban az ügyvédek, orvosok, kereskedők, de a városi magisztrátus több tisztségviselőjét is megtaláljuk a névsorban. (Haader Pál polgármester például 1839 első félévében a polgári kaszinónak is igazgatója volt.) Összesen hetvenhárman voltak tagjai mind a kettőnek.

Az 1840 nyarán alapított Fejér megyei Olvasótársaságnak mindjárt az indulás évében 67 közös részvényese lett (a vizsgált időszakban 99 összesen); jól felszerelt, közel ötezer kötetes könyvtára jó néhány tagot véglegesen elhódított a nemesi kaszinótól feltételezésünk szerint. (Huszonnyolcan viszont mind a három egyesületbe beiratkoztak, a legaktívabb polgárok és köznemesek.)

Az 1839-ben alakult városi Szépítő Bizottságnak, amely fő céljául „a város jobb állapotba helyezését és jövedelmének többítését”-t tűzte ki, szinte valamennyi tagja a kaszinói életnek is aktív részese volt.¹¹⁴

1842 áprilisában alakult meg a hazai ipart támogató *Honi gyapjú szövetekeket viselő egyesület*, a tolnai és a komáromi után harmadikként a Dunántúlon.¹¹⁵ Ennek támogatói is megtalálhatók a kaszinóban.

Szintén 1842-ben jött létre a megye déli részén, Alsó-Alapon a Lóversenyző Társaság (másképpen *Lovardai Egyesület*), amely első versenyét október 4-én rendezte meg. Így Alap „a környékbeli nemesek gyűlhelye lett s itt vitatták meg a politikai és hazafias kérdéseket, a közügyeket, s így készültek a megyegyűlésekre”.¹¹⁶ A nemesi kaszinó nyolc tagja is megtalálható a 28 tagú társaságban, így Aichmajer József, Csapody Pál, Fiáth Ferenc, ifj. Pázmándy Dénes, Ritter József, Salamon Elek és Zsigmond, valamint gróf Zichy Aladár. (A többiek között ott látjuk a Fejér megyei Olvasótársaság tagjait is.)

Utoljára maradt annak vizsgálata, meddig állt fenn a nemesi kaszinó.

Egy későbbi adatunk 1847 novemberéből származik; Szuper Károly színész naplójában ezt írta: „Fiáth igazgató felhívatta ma az előadás alatt a helyben levő casinoba igazgatónkát, Chiabait [Csabai Pált]” és felajánlotta, hogy a kaszinó segít a színtársulatnak a bérletek értékesítésében.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Somkuti Éva: Városrendezés és városszépítés Székesfehérváron 1698-1936. = Kulturális egyesületek ...Székesfehérvár, [1987.] 26. p.

¹¹⁵ V.ö.: Honi gyapjú szövetekeket viselő egyesület évkönyve. Kiad. Salamon Lajos. Székes-Fejérvár, 1842. 8.p. FmL. VIII.51. II. A Székesfehérvári Kir.Könyvvizsgáló iratai 1822-1848. II.Anno 1842. 4a Mai 1842. Ld. még Füzes Miklós: Az Országos Védegylet és helyi szervei a Dél-Dunántúlon. = A Dunántúl településtörténete XI-XIX. század. Veszprém, 1986. 383-392. p., valamint Molnár Lajos: Kőszeg és a Védegylet. = Vasi szle. 1989. 1.sz. 95-100. p.

¹¹⁶ Károly i.m. 3.köt. Szfv. 1899. 87. p. Újabbán Fejér m. tört.évkv. 13. Székesfehérvár, 1979. 83. p.

¹¹⁷ Szuper Károly színészeti naplója 1830-1850. Bp. 1889. 62. p.

A nemesi kaszinónak az 1848/49-es tevékenységéről nem sokat tudunk. (A fennmaradt dokumentumokat a polgári kaszinóról szóló következő alfejezetben ismertetjük.) Megszűnése (szünetelése) csak az 1848/49-es forradalom leverése után következett be.¹¹⁸

II.4. A Székes-Fejérvári Casino (1838-1849)

A nemesi kaszinó 1838. áprilisában alakult meg; egy hónap múlva a polgárok is megalakították a maguk egyesületét. Ez az osztályalapon szerveződő társaskör mindenképpen különbözni akart az előbbtől, mint ahogy számos helyen, például Nagykőrösön, Pápán, Szegeden és Veszprémben is.¹¹⁹ Míg az említett helyeken a meglévő kaszinóból évek múlva váltak csak ki a polgárság képviselői, Fehérváron mindez a kezdetekkor megtörtént.

A polgári kaszinó megalakulásáról mind levéltári, mind pedig nyomtatott források rendelkezésre állnak.¹²⁰ Így tudjuk, hogy a polgárok „nem hiú vetélkedés vágyától izgatva, hanem e hasznos Intézet belső becsétől ihletve” indítványozták „egyetértőleg Szabad Királyi városunk kebelében egy Casino létre hozatát.”

A polgárság képviselői (Halbauer József, Fridrichkeit Márton, Harsányi Imre választott polgárok, valamint Paunázt János és Kokályi Imre polgárok) „tervök sikerének eszközölhetése végett 1838-ki Május 5-én ... előlegesen megkeresték a Városi Tek. Tanácsot”, és bejelentve, hogy „évenkénti 3 ezüst Ft részvény lefizetése mellett itt egy polgári casino egyesület létesülni kíván”, arra engedélyt kértek. A kérelmezők azt a választ kapták, hogy előbb az alakítandó egyesületnek az alapszabályait és az „aláírt részvényesek neveit” mutassák be.

A kért alapszabályt és a tagnévsort május 12-én be is mutatták a tanácsnak, „mellyek is felolvastatván, minthogy a tisztes mulatási cél ellen kifogás nem volna, helyben hagyattak.”

Egyetlen, de nem jelentéktelen kifogás merült fel a tanács részéről, ez pedig az egyesület elnevezése volt:

„- de ezen Casino egyesületnek Polgári eszméjében - az előbb már bejelentett és létesült e városban más Casinói egyesületnek számos polgárok is részvényesei, abból a polgárok ki nem záratnak, de különben is a haza rendei között inkább távoztatni óhajtó elkülönözés elkerülése tekintetéből a Tanács meg nem egyezhet és ezen újabb Casinói egyesületnek gondjává tétetik, hogy más és rendbeli elkülönözésre nem mutató czimről gondoskodjon.”

---

¹¹⁸ A szabadságharc leverése után nyolc hónappal, 1850. április 24-én Székes-Fejérvári Casino néven újabb három esztendőre újjáalakul, de már a város egyetlen ilyen intézményeként. Alapszabálya szinte változatlan maradt, az eddigiekhez hasonlóan mind a három évben casino-könyvet is ad ki, de már sokkal szerényebb kivitelben és terjedelemben. A régi választmányának csupán néhány tagját látjuk viszont a vezetésben.

¹¹⁹ V.ö. Fülöp Géza i.m. 103.p. - Veszprémről Hudi József i.m. 456. p., Pápáról Kapossy Lucián: Pápa város egyetemes leírása. Pápa 1905. (Reprint 1989.) 259. p. és újabban Kövy Zsolt: A 150 éve alapított Pápai Kaszinó története. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok XII. Veszprém, 1986. 56. p.

¹²⁰ Székes-Fejérvári Casino részvényeseinek névsora ... 1838. Székesfejérvárott, Számmer Pál nyomt., [1839] [IV]-VI. p., illetve Székes-Fejérvár szab. kir. Város Tanácsának jegyzőkönyve 960. és 998/1838. (A továbbiakban Jkv.) A megalakulásról mindvégig ezekből idézünk.

A hivatalos, „rendbeli elkülönözésre nem mutató cím” a Székes-Fejérvári Casino lett; ez szerepel az évente megjelent kaszinó-könyv címlapján is.¹²¹ Feltehetőleg lépten-nyomon össze-tévesztették a Fejérvári Casinóval, hiszen annak közgyűlési hirdetései is „Székes-Fejérvári Casino” címmel jelentek meg a Hírnökben és a Jelenkorban. (Itt kívánjuk megjegyezni, hogy amikor 1845-ben a Helytartótanács körlevélben bekérte a városban működő egyesületek alapszabályait, a magisztrátus a nemesiét „1ső Casino Alapszabálya”, a polgáriét „Székes-Fejérvári II Casino Szabályai” fejléccel küldte meg.)¹²²

A polgárság azonban nem nyugodott ebbe bele, hanem egy év múlva, 1839. március 4-én három képviselőjük azzal a kéréssel fordult a tanácshoz, hogy az egyesület felvehesse a „polgári” címet; ezt a kérelmet azonban - hivatkozva múlt évi határozatukra - elutasították.¹²³

A tanács 1838. május 12-én engedélyezte a kaszinó megalakítását, sőt jelenlevő tanácsnokai, majd „a Városi tisztviselőség közül-is többen mint részvényesek, nevök aláírásával” beléptek az egyesületbe.¹²⁴ Másnap, május 13-án közgyűlésre került sor a városi „curiának polgári termében, hová a már eddig aláírt tagok meghivatván: az aláírási ív bészaratott; a szabályok a rendeletek bővebben kifejtve megerősítettek; megválasztott az első fél évi Igazgatóság s Választmány; végre Május 29-ke mint a Casino ünnepélyes megnyitásának ideje kitűzetett.”

A kaszinó első helyisége Majer Sebestyén polgár házában, (a mai Fő utca 10-ben), a későbbi Clama-házban volt.¹²⁵ Itt került sor a megnyitóra, amelyen a városi zenekar este 8-tól 10-ig „czélszerűen választott darabokkal mulatta az Intézetben s a szomszédos sétányon megjelent vendégeket.”

A polgári kaszinó további működéséről nagyon keveset tudunk; mindössze három eszten-dejéről tudósítanak kaszinókönyvek: 1838-ról, 1839-ről és 1841-ről. Jóval kevesebb példány készült belőlük az első két évben, mint a nemesi kaszinóéból, mindössze 300 darab (1841-ben már csak 250). A polgári kaszinókönyv felépítése nagyjából megegyezik a nemesiével, de - sajnálatunkra - nem közli a bevételeket és a kiadásokat, így erről semmit nem tudunk. Fontos viszont, hogy leszögezi: „A részvényesek nevei betűrend szerint, polgári állapotjuk kijelölésével fognak szerkeztetni minden czimzet nélkül”. Így végül is a tagság társadalmi összetételéről, tevékenységéről - az alapszabály és a rendeletek nyomán - képet alkothatunk, néhány utalásból pedig a könyvtár jellegére is következtethetünk.

A polgári kaszinó alapszabálya (ld. Függelék) felépítésében, tartalmában hasonlít a nemesiéhez, de néhány alapvető különbség is felfedezhető benne.

Az alapszabály leszögezi, hogy „A casino mivelt és miveltségre törekedő férfiaknak Egyesülete”, amelynek minden „jó magaviseletű honpolgár tagja lehet”, és hangsúlyozza, hogy egyik tag sem követelhet előjogot és kiváltságot magának.

---

¹²¹ Pillanatnyilag csak három ismeretes közgyűjteményben (ld. Bibliográfia: 1.év 1838., 2.év 1839.: MTA Könyvtár, 3.év 1841. István Király Múzeum, Székesfehérvár).

¹²² OL C53.dept.70. kútfő 1622-1623.cs. 1845.

¹²³ Harsányi Imre, Major Sándor és Fridrichkeit Márton választott polgárok. Jkv. 452/1839. márc.4.

¹²⁴ A már többször idézett casino-könyv névsorából kiderül, hogy két szenátor és a telekbíró kivételével mindenki belépett, a 60 választópolgárból is 20 szerepel 1838-ban a tagok között.

¹²⁵ V.ö. Jkv. 452/1839. márc.4.: „a Mayer házában lévő Casino küldöt[t]jei”. A házszámról - Belváros 70.sz. - ld. FML. Szfv. Város Levéltára. Telekhivatal iratai. Telekkönyvek XIX.sz. első fele 1. köt.

A másik kaszinóhoz hasonlóan három esztendőre alakult; a részvénydíj viszont sokkal kevesebb, mindössze 3 ezüst forint volt évente. (Az év közben belépőknek is a teljes díjat kellett megfizetniük, míg a városban állomásozó katonatisztek négyhavonta fizethették be tagdíjukat.)

A nemesi kaszinóval ellentétben, amely tagjait az egész megyéből toborozta, elsősorban városi egyesület volt.

A szervezeti életben alig van különbség a két egyesület között: itt is évi két alkalommal - „Szent-György, és Demeter nap utáni 1ső vasárnap reggeli 10 órakor” - került sor a közgyűlésre; a későbbi kezdés valószínűleg a „kettős” tagok érdekében történt. A tisztújításra viszont félévenként került sor, hogy „a’ Casino ügyvitelében több Tagok is részesüljenek”; a jegyzőt és a pénztárnokot - 1841-től az ügyvédet is - évente választották újjá. (A nemesi kaszinóban hangsúlyos folyamatossággal szemben a polgárok a rotációt részesítették előnyben a vezető testületekben.)¹²⁶ Lényeges vonása a titkos szavazás hangsúlyozása, a közfelkiáltás kizárása. (A nemesi kaszinóban csak kétes esetekben éltek a titkos szavazással.) A közgyűlés három igazgatót, tizenöt tagú választmányt, két jegyzőt, egy pénztárost - 1841-től egy ügyvédet is - választott.

A kaszinó „állandó fenntartása, szabály szerinti kormányzása és a közgyűlési határozatok végrehajtása” a vezetőség feladata volt, amely minden hónap első vasárnapján délelőtt 10-kor, szükség esetén máskor is, ülésezett; ezen mindenki egyenlő szavazattal rendelkezett, az ülések elnökét titkosan választották.

Az igazgatók számos feladatot láttak el: az általános teendőkön kívül a rögtöni orvoslást igénylő panaszok kivizsgálása és elintézése, rendkívüli utalványozás (10 forintig) stb. tartozott kötelmeik közé. Különösen fontos feladatuk volt, hogy az „egyesület könyvtára”, irományai és bútorai jó karban tartásokra felügyeljenek”, „az elhatározott hírlapok és könyvek megszerzése rájuk bízván, azoknak pontos megjelenésekre” ügyeljenek. Ezenkívül rendkívüli közgyűlést is összehívhattak - annak tárgyát előre közölve -, de a választmány beleegyezése nélkül semmi nevezetesebb változtatást nem tehettek.

A választmány döntött minden fontos kérdésben, bár itt is megszorításokkal éltek: határozatot csak a választmány legalább kilenc tagjának részvételével lehetett hozni, a tagfelvételhez pedig tizenkettőjük jelenlétét írták elő. Ők sem tehettek „semmi sarkalatos és önkényes változtatásokat”, kötelesek voltak a legmagasabb fórum - a közgyűlés - határozataihoz igazodni. A „választottság” feladata volt a részvényesek számát „a’ meghatározott szabály szerint jeles és mívelt férfiakkal” növelni; a választmány az üléseken minden „czélirányos tárgyat, melly az Intézet’ gyarapodását és virágzását előmozdítja, nemkülönben minden észrevett hibák’ s hiányoknak, vagy ... egyéb akadályoknak elhárítását, valamint pénzkiadásokat, a’ költségeknek és számadásoknak szoros megvizsgálását munkába veszi”, a többség véleménye szerint dönti el. Tagjai az igazgatóknak „a’ jó rend’ fen[n]tartásában segédül szolgál”-nak.

Az ügyvéd feladata volt a késedelmes tagdíjfizetők felszólítása, majd - a választmány felkérésére - a tartozás behajtása, törvényi úton.

A pénztáros csak az utalványozással megbízott igazgató aláírásával fizethetett; számadásait havonta, illetve évente kellett elkészítenie. Jelentette a hátralékosok neveit az igazgatónak, s természetesen minden hiányért felelt.

---

¹²⁶ 1841-ben az alapszabállyal ellentétben mindhárom igazgató hivatalban maradt mindvégig, és a választmánynak is csak két tagját választották újra.

A tagfelvétel egyszerű volt: a jelentkező a választmány bármely tagjával közölhette belépési szándékát és a következő havi ülésen a választmány kétharmados többséggel döntött a felvételtől. (Elutasítás esetén itt is a közgyűlés mondta ki a végső szót, mint a nemesi kaszinóban.) A kizárás a közgyűlés jogköre volt: itt sem szavazhattak a javaslattevők.

A polgári kaszinó sajátossága az is, hogy rendelkezik az egyesület megszűnéséről is, amikor kimondja, hogy ebben az esetben „a’ Casino’ javai az elaggott polgárok intézetéhez esnek.” (Rendeletek 11. pontja.)

A polgári egyesület helyiségeiről nagyon keveset tudunk. A „Rendeletek” első pontja kimondja, hogy a „Casino’ teremei kora reggeltől késő estvig kellő világítással nyitvák, a’ könyvtár, hírlapok ‘s minden egyéb kényelmek használhatók leendének.”

A könyvtár rendelkezett olvasó szobával, ahol a dohányzás „tilalmaztatván, szerény és kémellő csend” kívántatott meg. A könyveket és hírlapokat a kaszinóból kivinni, kölcsönözni nem lehetett. Fontos adalék a könyvtárról kialakítható képhez, hogy a polgári kaszinónak volt *kötet-katalógusa* („jegyzék”-féléje), mégpedig két példányban: a jegyzőnél, illetve az egyik igazgatónál. Az állomány a vásárlásokon kívül egyéni letétekkel is gyarapodott; ez utóbbiakat „ideigleni haszonvételekre beadottak”-nak nevezték.¹²⁷ A leltár - „lelettár” - vezetése itt is az egyik igazgató tiszte volt.

A fejezet elején említettük, hogy a megnyitáskor Majer Sebestyén házában működött a kaszinó; Majer 1841-ben eladta házát Clama Antalnak, s ebben az esztendőben már a neve sem szerepelt az egyesület tagnévsorában.¹²⁸ Ekkor tehát a polgári kaszinó feltehetőleg a Fekete Sas épületében - a mai Ady Endre utca 7-ben - működött tovább megszűnéséig.¹²⁹

A tagok száma már a megalakulás évében magas volt: 236 fő; ez a létszám lassan emelkedett: 1839-ben 252, a második három éves ciklus kezdő évében pedig 256 volt.¹³⁰ (További adatsorokkal egyelőre nem rendelkezünk.) A Fejér megyei Olvasótársaság megalakulása sem okozott olyan mérvű létszámcsökkenést itt, mint a nemesi kaszinóban 1842-ben, mindössze nyolcan léptek át 1841-ben az olvasótársaságba.¹³¹ (Ne feledjük: az olvasótársaságot a megyei köznemesség hozta létre Madarász László és József vezetésével!)

Annál jelentősebb viszont az a változás, amelyet a tag-létszám alakulása nem mutat meg, s amelynek okát sem ismerjük pontosan: kilépett a polgári kaszinóból 1840-ben 72 fő - elsősorban polgárok, köztük az alapító Fridrichkeit Márton, Majer Sebestyén, Paunázt János stb. -, de katonatisztek, papok és nemesek is. (A már említett néhány tag az olvasótársaságba, további nyolc polgár a Gazdasági Egyesületbe lép be; nyolcan már a nemesi kaszinóban is

---

¹²⁷ Hasonlóképpen jött létre a Fejér Megyei Olvasótársaság könyvtára is; az általunk ismert három letét könyvanyaga meghaladta a 900 kötetet. V.ö. Fejér Megyei Olvasótársaság iratanyaga. Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, R 380.

¹²⁸ Lásd a 125. számú jegyzetet.

¹²⁹ Jkv. 38/1849. jan.9.

¹³⁰ A létszámot a névsor alapján közöljük. A tárgyévben elhunyt tagokat - ha a névsorban már nem szerepeltek - nem vettük figyelembe.

¹³¹ Balog István, Camuzat Adolf, Gersich Adolf, Puretics Endre írnokok, Horhy Mihály táblabíró, Malesevics János ügyvéd - ők ketten továbbra is tagok a nemesi kaszinóban -, Németh Péter megyei esküdt és Salamon Pál vármegyei ügyész.

tagok voltak és a polgári tagságot megszüntették.) A zöm tehát semmiféle általunk ismert egyesületbe nem lép be. Mi lehet ennek az oka? Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy a nemesi kaszinóból „átigazolt” és az újonnan belépett tagok személyében kereshető az ok, hiszen egyébként 1841-ben 90 főre rúg azoknak a száma, akik 1839-ben még nem voltak tagjai az egyesületnek, s van közöttük huszonöt polgár is. Elsősorban a nemesi kaszinó igazgatója, Ürményi József alnádor neve szembeötlő, de ott van Bajzáth György királyi tanácsos, Fiáth Ferenc alispán, Jankovits József királyi tanácsos, Farkas Imre apát-kanonok és Petrik Ignác fejevári kanonok is, hogy csak az ismertebbeket említsük. Ez a névsor is sejteti, hogy a polgárság jelentős része már nem érezte magáénak ekkor a kaszinót; ez már nem az az egyesület volt, amelyet 1838 tavaszán megalakítottak.

A tagság összetétele természetesen alapvetően más, mint a nemesi kaszinóé: mind a választmányt, mind a tagság egészét tekintve meghatározó többségét a polgárság adja - legalábbis az általunk ismert három évben. (Arisztokrata tagja nem volt.)

1838-ban a polgárság az egyesület 2/3-át teszi ki (150 fő - ide értve a kereskedőket, iparosokat és a városi magisztrátus tisztségviselőit is.)¹³² A többi foglalkozási (társadalmi) csoport részaránya 10 % alatt van: katonatiszt 22, vármegyei tisztviselők (nemeselek) és táblabírók 19, egyházi személyek, zömmel az alsó papságból 12, ügyvéd 10, uradalmi tisztviselő 9. Ezenkívül 3 haszonbérő, 3 sebész és 2 tanító alkotja a tagságot.¹³³

1839-ben az arány nem változik: polgár (+ városi tisztviselő) 160, katonatiszt 19, egyházi személy 14, vármegyei tisztviselő + táblabíró 22, uradalmi alkalmazott 12, ügyvéd 11, haszonbérő 6, sebész ill. orvos 5, tanító 3.

A fent említett, 1841-ben bekövetkezett jelentős változás mind a polgárság létszámában, mind arányában érezteti hatását, mivel ekkor már csak 51 %-os a részarányuk. Az általunk ismert utolsó év adatai így festenek: polgár (+ városi tisztviselő) 132, katonatiszt 33, vármegyei tisztviselő + táblabíró 31, egyházi személy (3 magasrangú) 16, uradalmi tiszt 16, ügyvéd 15, tanító 6, orvos-állatorvos 4, haszonbérő 1, mérnök 1.¹³⁴

Meg kell jegyeznünk, hogy a két kaszinó közötti mozgás kétirányú volt: nemcsak a polgáriból léptek át a nemesibe, hanem a nemesiből is (három katonatiszt, egy ügyvéd és egy szolgabíró) a polgáriba. Egyébként a kaszinókönyvek hiányai miatt nehéz pontos képet nyernünk az átlépésekről.

A kettős tagságot is nehéz megállapítani, mivel csak 1838-39-ben vannak párhuzamosan adataink; e két évben nyolcvan volt mindkét egyesületben tagok. (Arányuk nagyjából megfelelt a polgári kaszinó összetételének.)

A Fejér megyei Olvasótársaságba is beiratkozott kaszinótagok száma negyvenkettő volt.

---

¹³² Polgárnak tekintettük a postamestert és Schirmer Alajos nyugalmazott agent is.

¹³³ A vármegyei tisztviselők közé soroltuk be Marich István Dávidot (Tolna majd Győr megyei főispánt), az uradalmi tisztek közé az uradalmi ügyészeket, Takács Henrik iskolaigazgatót pedig az egyházi személyek közé. Bizonyos egyszerűsítéssel a polgár-táblabíró, a tisztviselő-orvos, -ügyvéd stb. a városi (megyei) tisztviselő-kategóriába került.

¹³⁴ Egy személyt - Bodó Jánost - nem sikerült azonosítani.

„1840. december 20-án a kaszinó tagjai felvetették a Székesfehérvári Gazdasági Egyesület megalapításának gondolatát. A szervező bizottság 1841. március 15-re hívta egybe a gazdasági egyesület közgyűlését, amelyen a méhészet, a gyümölcsfanemesítés és a dohánytermesztés fellendítését tűzték ki célul. Céljaik megvalósítására 200, egyenként 10 ezüstforint értékű részvényt bocsátottak ki. A részvényesek között egyházi személyeket, gazdatiszteket, városi tisztségviselőket, földbirtokosokat találunk.” Szinte valamennyien a polgári kaszinónak is tagjai; csupán a védnök, Barkóczy László püspök és a választmányi tag Gindly Rudolf táblabíró nem.¹³⁵

A polgári kaszinó további működéséről már csak egy-egy folyóiratcikk tudósít. A *Regélő*ben egy - feltehetőleg helybéli tudósító - ironikusan jegyzi meg 1843-ban:

„Casino kettő: nemesi és polgári. Nem férnének meg ezek együtt ...a l'aise [baj nélkül] mikép már tanácsoltatott, 's Veszprémben sikerült is?”¹³⁶

A harmadik ciklus - 1844/45-1846/47 - elején a nemesi kaszinó kapcsán már idézett Telegdi Kovács László sem mulasztja el emiatt a fehérváriakat megcsipkedni az *Életképek*ben:

„Fehérvárott ... két - uri és polgári - casino létezik, mert hiszen minden kis városban szokás, hogy a' különben is kisszámú nadrágos ember egymás mellett meg nem fër, hanem hogy minélelőbb egy casino se legyen, két három casinót alakítanak.”¹³⁷

A cikkíró - lévén debreceni - bizonyára nem tudhatta, milyen ellentétek feszülnek a két egyesület között, akiket még 1848. március 15-e sem békít össze. Ekkor ugyanis - vagy már előbb - a nemesi és polgári kaszinók több városunkban egyesültek: így történt Pápán, Debrecenben stb. A két kaszinó között általunk feltételezett ellentétek a szabadságharc alatt is megvoltak.

1849. január 9-én a várost megszálló császári csapatok mind a két kaszinót betiltották; az eseményt a városi tanács jegyzőkönyve így rögzítette:

„A bezáratni rendelt Cassinóknak, jelessen a' takarékpénztár épületében lévőnek kulcsát Baur György tanácsnok, a' fekete sasnál lévőnek kulcsát pedig Niczky János Tan. urak azon jelentés mellett hogy mind a' két cassinot bezáratva, bemutatók.”¹³⁸

A várost sarcoló császáriak azonban egy hónap elteltével már engedélyezték a nemesi kaszinó működését azzal a feltétellel, hogy „a casinoi ülést tartván jegyzőkönyvileg jelentessék ki, ... ott political értekezések nem fognak megengedtetni”. (Ezt a megszorítást a polgári kaszinó alapszabálya is tartalmazta, de számukra a társaskör zárva maradt, míg Aschner József, a nemesi kaszinó akkori igazgatója megkapta a kulcsokat február 10-én.)¹³⁹

---

¹³⁵ V.ö. Szabad Királyi Székes-Fejérvári Méhtenyésztő, Gyümölcsfa nemesítő, és Dohány termesztő Gazdasági Egyesületnek Alapszabályai. Székes-Fejérvárott, Számmer Pál nyomt. 1841. 24 p. (MTAK Gazd.O. 598) Korabeli adalék a Gazdasági Egyesület ténykedéséhez a Társalkodó 1843-ban megjelent tudósítása (14.sz. febr.19. 56. p.). Újabban lásd Szilágyi Irén: Az egyesület törvényszerűleg alakíttassék. = Fejér m. Hírlap, 1989. szept. 3. (213.sz.) 6. p.

¹³⁶ Tiboldy: Székes-Fejérvár a' mint van. = Regélő, 1843. febr. 2. 303-304. h.

¹³⁷ [Telegdi Kovács] Csátary i.m. 245. p. - Ekkor még működött (feltehetőleg 1846 nyaráig) a Fejér Megyei Olvasótársaság is.

¹³⁸ Jkv. 34. és 38/1849. jan.9.

¹³⁹ Jkv. 466/1849. febr.10.

Ezzel szemben a polgári kaszinó ismételt megnyitására csak akkor kerülhetett sor, amikor a császáriak elhagyni kényszerültek Székesfehérvárt, vagyis 1849. április 26-án.¹⁴⁰

A világosi fegyverletétel előtt azonban néhány nappal ismét bevonultak a császári csapatok, és augusztus 2-án Falkenhayn katonai parancsnok falragaszokon közli Fehérvár lakosaival, hogy „Mindennemű gyűlések, casinoi, olvasói vagy más egyéb egyleti összejövetelek ezennel eltiltatnak, s bezárottnak nyilvánítatnak.”¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Jkv. 1327/1849. ápr.26.

¹⁴¹ Farkas Gábor - Móra Magda: Fejér megye múltja írott emlékekben. Székesfehérvár, 1962. 85. p.

III. FEJEZET

A FEJÉR MEGYEI OLVASÓTÁRSASÁG (1840-1846)

Az olvasótársaság a létrejöttét elsősorban annak köszönhetné, hogy - amint Madarász József megfogalmazta¹⁴² - olyan társaskörre volt szüksége a kormánypárttal szembenálló liberális köznemességnek, ahol a vármegyei közgyűléseken kívül is rendszeresen találkozhattak, kicserélhették nézeteiket, megállapodhattak a követendő célokban, taktikában.¹⁴³ A társaskör emellett még a „belműveltség” megszerzését is fontosnak ítélte, hiszen a politikai küzdelmekben csak a művelt, jól felkészült, szónokilag is iskolázott férfiaknak volt esélyük a sikerre. Ezért volt lényeges az olvasótársaság könyvtáralapítása is, hiszen a könyvek, újságok és folyóiratok révén tájékozódhatott a tagság, ezáltal formálódtak politikai nézetei. Az is nyilvánvaló volt számukra, hogy a városban működő nemesi kaszinó nem felelt, nem felelt meg ennek a célkitűzésnek: új egyesületet kellett alapítaniuk. Több ponton is alapvető különbségek figyelhetők meg a nemesi kaszinóhoz viszonyítva: a demokratizmus, mely még a nők előtt is szélesre tárta a kaput, a nyitottság („a társaság titkot nem ösmervén - bár mely gyűlésein akár nem tag is halgatólag megjelenhet”), az egész megyére kiterjedő céltudatos szervezési tevékenység, a tagság viszonylag homogén jellege.

Bár kezdettől fogva arra törekedett az olvasótársaság, hogy az akkori három (bicskei, csákvári és sármelléki) járásban alközpontokat, „kültárakat” hozzanak létre, működésének mégsem a könyvtári tevékenység volt a legfontosabb része. Hiányzik belőle az a szakmai megalapozottság és körültekintés, ami például az 1839-ben alapított *Győri Olvasótársaság*ot jellemezte, amelynek évkönyve a *Kőszegi Olvasótársaság*éval együtt a könyvtár állományában is megtalálható volt.¹⁴⁴

Nyilvánvaló az is, hogy az alapítók politikai nézetei mellett a többi tag műveltsége, nyelvtudása, könyvtári tapasztalata is meghatározó szerepet játszott az olvasótársaság és a könyvtár arculatának kialakításában. (Nem is szólva az egyéni érdeklődésről és a szerteágazó rokoni kapcsolatokról.)

Fontosnak tartjuk, hogy az alapítók egyike, Madarász József ifj. Pázmándy Dénessel együtt 1834-ben alapító tagja volt az *Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesületének*, „amelyet az országgyűlési követeket elkísérő jurátusok alakítottak Wesselényi, Kölcsey, Beöthy Ödön és Deák Ferenc biztatására”.¹⁴⁵ Madarász patvaristaként szorgalmas olvasója volt a *Somogyi Olvasótársaság* könyvtárának is.¹⁴⁶ Édesapjának, Madarász Gedeonnak, az akkor Cecén lakó és gazdálkodó nemesembernek a könyveit éppúgy gyakran forgatta, mint a kecskeméti Sátor

---

¹⁴² „Nem elégedtünk meg a gyűlésekbeni működéssel, de hogy társaskört is alkothassunk, olvasóegyletet létesítettünk.” (I.m. 86. p.)

¹⁴³ A politikai küzdelmekről lásd Madarász i.m., valamint Erdős (1978) 7-152. p.

¹⁴⁴ V.ö. Fejérmegyei Olvasó Társaság könyvtárában lévő könyvek. [Halle] Hála, Heynemann Eduárd bet. [1843?] 6. ill. 8.p. (a továbbiakban Katalógus) a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban (VMMK R. 380).

¹⁴⁵ Fejős Imre: Az Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesületének könyvtára. = M.kvszle, 1961. 319. p.

¹⁴⁶ Kanyar József i.m. 235. p.

nagybátyjától örökölteket, sőt maga is írt verset, prózát, egyfelvonásos színdarabot egyaránt.¹⁴⁷

Követhető példa is szép számmal akadt: feltételezzük, hogy az Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesülete - elsősorban liberális és demokratikus szellemisége miatt - mély nyomokat hagyott Madarász Józsefben; a Somogyi Olvasó Társaság pedig szintén hatott rá.¹⁴⁸ (Lásd még a 153. számú jegyzetet is).

III.1. Megalakulása

Az olvasótársaság 1840. május 31-én alakult meg Székesfehérváron.¹⁴⁹ „Alapszabályait megnevezve, a tanács úgy döntött, hogy mivel ‘a társaság célja kéziratok és könyvek szerzése’, valamint hogy ‘fő könyvtárát és gyűléseit itt tartani akarja’, be kell a nádornak jelenteni. A könyvtár és az olvasókör ettől kezdve működött a városban.”¹⁵⁰ A társaság június elsejével kezdte meg működését Rosty Zsigmond Uri utca 14. (ma Jókai u. 10.) számú házának emeleti négy szobájában, de a könyvtár megnyitására csak november elején került sor.¹⁵¹ Ez idő alatt rendezték be a helyiségeket és gyűjtötték össze a tagoktól a könyvtár gerincét alkotó jelentős mennyiségű könyvanyagot, amely 1842-ben már 2269 műből (4680 kötetből) állott.¹⁵²

III.2. A társaság alapszabályai, tagjai

Az évkönyvekben is közölt nyomtatott alapszabályokon kívül ismerjük az egyik gyűjtőiben fennmaradt alapszabály kéziratos változatát is, amely felvázolja az egyesület működését. (Feltehetőleg Madarász József műve, hiszen ő használja következetesen a „Fehér” megye és a „Székes-Fehérvár” formát.)

---

¹⁴⁷ A Haramia Hegy. Ősi történet a 10-ik század elejénn. [Kézirat] 1830. 45 p. (OSZK); Hős regék a magyar előidőből. Pest, 1831. Trattner-Károlyi. 94 p.; Nefelejts. Kiad. Madarász József, Malagécz Antal. Pest, 1831. Beimel J. 67 p.; Érzelem. [Versek] 2-dik füzet, Sz.Fehérvár, 1837. Számmer P. 31 p.

¹⁴⁸ Fejős i.m. 320-321. és Kanyar i.m. 230. p.

¹⁴⁹ V.ö. a Fehér Megyei Olvasó-Társaság évkönyve - a továbbiakban FMOT évk. - 1840. 3.p.: „A f[olyó] e[sztendő] Tavaszutó 31ki ülés végzése az aláírás bezárását f.e. Sz. Mihály napra határozta el.”

¹⁵⁰ „Karátson Antal táblabiro, és Eischl János Urak jelenték, hogy a f.é. Majus 31én alakult Fehérmegyei Olvasó Társaság fő Könyvtárát, és Gyűléseit e Városban tartván, erről a Tanácsot tudósítják, egyszersmind a szives Részvétre e Tanácsot, és városi közönséget felszollitván, bémutatván a nevezett Olvasó Társaság Alapszabályait.

Mellyek is felvételvénn, minthogy azok szerént a társaság célja kéz iratok és könyvek szerzése lenne ez, valamint hogy a Társaság fő könyvtárát és Gyűléseit itt tartani akarja - fenséges Cs.k. fő Hertzeg és Nádor Urnak jelentessen bé.” (FML Prot. sess. 1840.jún.26. No.1412. (Kállay is idézi i.m. 324.p.) Ld. még OL C53. Dept. Publ. Pol. 1845. 70.fonds 4. Jan.27. 1845).

¹⁵¹ V.ö. Hírnök, 1840. 50.sz. (jún.22.) 1. p. - A házszámáról ld. Szfv. Városi Levéltár iratai. Telek-könyvek XIX.sz. első fele. 1. köt.

¹⁵² Kőnczöl i.m. 527. p.

A 'Fehér megyei Olvasó-Társaság' hat esztendőre alakult. Célja „a honi nyelv, s minden nemes ipar [törekvés] elősegítése, és a honi törvényekkel egyező kéziratok s nyomtatványok köz erővel megszerzése által egyeseknek alkalom-adás művelődhetésre.”

Tagjai két kategóriát alkottak: a rendelkezők, akik 8 és az olvasók, akik 4 ezüst forintot fizettek évente. (Az első esztendőben csak az előbbiek lehettek választmányi tagok.)¹⁵³ A tagfelvételt a rendelkezőkből és a választmányból alakított bizottság döntött. A tagságot év közben nem lehetett megszüntetni, bár 1841-től lehetővé tették, hogy a segédlelkészek, gyakornokok, kereskedőlegények és „általában minden katonák” fél évre is beiratkozassanak.

A kizárásról a vádlók és a vétkes által is jóváhagyott héttagú „bírótság” (jury) döntött.

A tagok száma már a megalakulás évében 179 volt.¹⁵⁴ Ez a szám a következő évben 294, majd 305, a negyedik esztendőben pedig már 332.¹⁵⁵ (Az utolsó két évről nincs adatunk.) Összehasonlításképpen: a *Veszprémi Olvasótársaság* megalakulásakor, 1841-ben 86, 1842-ben 102 taggal rendelkezett; a *Győri Olvasótársaság* létrejöttékor, 1839-ben 68, 1840-ben 134, 1844-ben pedig 227 taggal bírt.¹⁵⁶

A tagság összetételét vizsgálva szembeötlő a nemesség és a főnemesek túlsúlya; pontos statisztikai adatok közlése viszont nehéz, mivel közel nyolcvan esetben nem állapítható meg, csak feltételezhető, hogy gazdálkodó köznemesről van szó, mivel a névsorból hiányzik a foglalkozás megjelölése. (Így például a Salamon-, Horváth-, Mészöly-, Fiáth-, Kenessey-, Szücs-, Tóth-, Hollósy-, Molnár- stb. család tagjai feltehetőleg gazdálkodtak.) A már említett 80 nem azonosított személy mellett, akik többségükben köznemesek voltak, 88 vármegyei, illetve királyi hivatalnokot és táblabírást számoltunk össze. Az uradalmi tisztviselők (ügyészek, számtartók, írnokok) 30-an vannak, 30-at tesz ki az egyházi személyek száma, akik többségükben katolikusok. Köztük van Barkóczy László püspök, maga is könyvgyűjtő és literátus férfiú. Nem jelentéktelen a nők aránya sem: 29-en tagjai a társaságnak, családtagok, feleségek. (Veszprémben 1841-ben 7, 1842-ben már csak 5 nőtagja van az olvasótársaságnak.) Alig kevesebben vannak az ügyvédek (28) és a városi tisztviselők (27). A főnemesek közül 12 (a hölgyeket is beleszámítva 17) iratkozott be a társaságba. Viszonylag kis számban képviselteti magát az értelmiség: 7 orvos, 3 mérnök és 3 tanító van a tagok között. Meglepően kevés - legalábbis a kaszinókkal összevetve - a katonák száma: mindössze 3.

Mint már említettük, az egyesület a megye - sőt a szomszédos Veszprém vármegye - számos településéről verbuválta tagjait (már amennyire ez megállapítható, illetve feltételezhető a családnevek alapján¹⁵⁷): így Alapról a Salamonok és a Horváthok, Sárbogárdról a Mészölyök,

¹⁵³ Somogyban is kétféle tagságot ismertek: „a 12 ft-ot fizetők meghatározhatták a vásárlandó újságokat, a 4 ft-ot fizetők pedig olvasási jogukat váltották meg.” (Ld. Kanyar i.m. 230.p.) - Az alapszabályt a társaság egyik tagja a Világ 1841. jan. 2-i számában bírálta; ismerteti Tóth (1972) 53-54. p.

¹⁵⁴ Az 1840. augusztus 25-én nyomtatott első egyesületi évkönyv alapján. Az évkönyvet Székesfehérváron nyomtatták 900 példányban (a nemesi kaszinóhoz hasonlóan), tájékoztató és tagtoborzó céllal. Az 1841/2. évit már csak 300 példányban jelentették meg. A példányszámot a székesfehérvári kir. könyvvizsgáló iratai 1822-1848. alapján közöljük (Fejér Megyei Levéltár VIII.51.II).

¹⁵⁵ FMOT évk. 1843/4: „101 rend[elkező] tagtól...808 ft, 231 olv[asó] tagtól...924 ft” bevételről ad számot a pénztáros.

¹⁵⁶ Hudi i.m. 457. p., valamint A Győri Olvasó Társaság részeseinek névsora betürenddel s annak szabályai 1841. Győr, [1841] Streibig, továbbá 1845. Győr, [1845] Streibig.

¹⁵⁷ V.ö. Fényes i.m. 2. köt. 64-102. p., Madarász i.m.

Kálozról a Zichyek, Abáról a Fiáthok, Baracskáról a Kenesseyek, Kajászóról a Hollósyak, Csőszről a Molnárok, Rácalmásról a Lehóczkyak, Kovachich Kandid, Mezőszentgyörgyről Karátszony Antal és Lázár, Veszprémből Bezerédy Miklós kanonok, Gr[a]manetz Gábor stb.

III.3. Szervezeti élet

Az egyesület évente két alkalommal tartotta meg közgyűlését - ugyanúgy mint a kaszinók - „Sz. György és Dömötör napi vásárok vasárnapján, reggeli 10 órakor” Székesfehérvárott. A nemesi kaszinóhoz hasonlóan a sajtóban hirdetésekkel is emlékeztették a tagokat az eseményre, közölve a tárgyalandó napirendet is.¹⁵⁸

Kezdetben csak a rendelkező tagoknak volt szavazati joga, de az 1841/42. évben már módosították ezt a szabályt: ezen túl a rendelkezők két szavazattal bírtak. A döntéseket szótöbbséggel hozták, titkos szavazással. A közgyűlések nyilvánosak voltak, azon bárki részt vehetett, sőt a jegyzőkönyvekbe is betekinthezt.

A választmány kezdetben 25 tagból állott: 3 elnökből és 22 tanácsnokból. Ez utóbbiak közül kerültek ki a tisztségviselők is: két jegyző, egy (1842-től három) ügyvéd, egy „pénzör”, három pénztárnok (1840-ben volt két ún. pénzszedő is). Az 1842/43. egyesületi évben, amikor a kultúrák megkezdtek munkájukat, a központi pénztárnokon kívül öt helyi pénztárost is választottak, a választmányi tagok száma pedig 37-re emelkedett.

Legnagyobb meglepetésünkre az első két évkönyvben nincs nyoma könyvtárosnak a vezetőségben, noha Madarász József emlékirata, naplója szerint „csőszibeli Márkus István” volt az első könyvtárosa az egyesületnek. Madarász ugyanakkor megfigyeli Czigány Györgyről, aki 1842/43-ban volt köz-ponti könyvtárnok, de említi Fekete Jánost, aki 1843/44-ben töltötte be ezt a tisztséget.¹⁵⁹ A harmadik évtől kezdve azután egy központi és hat fiókkönyvtárost választottak.

1843/44-ben a tisztségviselők „hivatalnokok” megjelöléssel szerepelnek tizenöten; a „tanácsnokok” huszonegyen, az elnökök továbbra is hárman vannak. A szabályok nem korlátozták a tisztségviselők újbóli megválasztását, amint azt a polgári kaszinónál láttuk, de ritkán fordult elő, hogy valakit háromszor egymás után megválasztottak volna ugyanarra a tisztségre. A választmány havonta tartotta üléseit, de határozatot csak akkor hozhatott, ha legalább hét tagja jelen volt.

---

¹⁵⁸ Fehérmegyei Olvasó társaság. Székes Fehérváron az olv.társaság' szállásán tavaszhoz 18án dél előtt tartandó olvasó-társasági köz ülésre - melynek főbb tárgyai lesznek: a) a választmány munkálatainak s az intézet eddigi mibenlétének megvizsgálása; b) jövőre szükséges intézkedések; c) jövő évi választmányi tanács alakítása - minden t.c.z. tagok emlékeztetőleg teljes tisztelettel meghivatnak. Költ Sz.-Fehérváron, tavaszhoz 28kán 1841. [márc.] Karátszony Lázár egyesül. jegyző = Hírnök, 1841. 26.,27.,28.sz. ápr.1.,5.,8. 4. p.

¹⁵⁹ „A könyvtárnoki hivatal tisztas fizetéssel, szállással díjaztatott” - írja Madarász József (i.m. 84. p.). Az évkönyvekből tudjuk, hogy a könyvtáros évi fizetése 1841/42-ben 75, 1842/43-ban 56, 1843/44-ben 90 pengő forint volt. Mivel Madarász határozottan kiemeli Márkus István személyét, feltételezzük, hogy kezdetben talán a jegyzők valamelyike látta el a könyvtárosi teendőket. (Márkus 1841/42-ben az olvasótársaság jegyzője!)

III.4. A könyvtár működése

A könyvtár használatát az alapszabály igen röviden szabályozta, a részletek kidolgozását a választmányra bízta. Így azt, amit a könyvtárról tudunk, az alap-szabályból, a pénztári számadásokból, a fennmaradt néhány dokumentumból és könyvekből, valamint az állomány nyomtatott katalógusából tudjuk, illetve ezekből következtettünk rá.

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy az olvasótársaság kezdetétől fogva hálózatban gondolkodott: „A fő könyvtár Sz.Fehérváron leend, - kultár pedig mind azon helyen s környéken, hová ilyent a Választmány szükségesnek látand” - olvasható már az 1840. évi szabályokban. Két évvel később már a hat „kultár” helyét is közli az évkönyv: Alap, Csákvár, Baracska, Bicske, [Sár]Bogárd és Rácalmás.

III.4.1. A könyvtár megalapítása

A könyvtár törzsanyagát alkotó, a tagoktól „kölsönzött könyvekről részletes, a könyvek állapotát is feltüntető jegyzéket készítettek, s ezeket sorszámmal látták el. Három jegyzék került elő: a 6., a 15. és 16. sorszámu. Az egyik a Mérey László kamarástól kölcsönzött 782 kötetet, a másik a Madarász Józseftől kölcsönzött 81 kötetet, a harmadik pedig a Madarász Gedeontól kölcsönzött 82 kötet könyvet tartalmazza 1840. június 1., illetve 1840. augusztus 15-i dátummal.”¹⁶⁰

További letétekről is vannak közvetett bizonyítékaink; a könyvtár fennmaradt anyagának - amelyben a fenti három tulajdonos könyveinek is megtalálható néhány darabja - vizsgálata során ugyanis kitűnik, hogy a könyvtáros a letétek sorszámaát és a könyvjegyzék sorszámaát is feltüntette a könyv utolsó oldalán. (Ezáltal már a könyv kézbevételekor tudni lehetett, kié az adott mű, s a tag esetleges kilépésekor vagy a könyvtár felszámolása esetén gyorsan visszakereshető volt a letét.) Mivel ezáltal további letétek sorszámaihoz jutottunk (s a könyvekben található possessor-bejegyzések is útbaigazítanak¹⁶¹), megkockáztatjuk azt a feltevést, hogy

- a könyvtár anyagának zöme letétekből származott;
- a letétek java az 1840 novemberi megnyitó előtt került be a könyvtárba, de a később belépő tagok jóvoltából is kerültek még be könyvek az állományba;
- némelyikük közel ötszáz címet tartalmazott (vagy még többet is).¹⁶²

Név szerint bizonyosnak látszik - s ezt a possessor-bejegyzések is megerősítik -, hogy a 17. szám alatt Kovachich Kandid (minimum 24 db), a 18. szám alatt Soós Imre (minimum 97 db), a 26. szám alatt Fekete János (minimum 117 db) könyve került be az állományba. (Feltevés csupán, hogy a 25. szám alatt szereplő orvosi könyvek Kövesy Ferenc városi orvostól származnak. Ugyanígy csak feltevés, hogy a nem azonosított letétek tulajdonosai között ott kellett lennie a Karácsony-testvéreknek, a Salamon-család tagjainak, Barkóczy László püspöknek, Madarász Lászlónak, esetleg a könyvgyűjtő Batthyány Kázmérnak is.)

---

¹⁶⁰ Könczöl i.m. 527-528. p. - Madarász Gedeon nem volt tagja az olvasótársaságnak.

¹⁶¹ A possessor-bejegyzések nem mindig az akkori tulajdonos nevével azonosak; így például Madarász Gedeon könyvein szerepel Saátor Péter, Stephanus Kecskes és Josepho Madarász név is, de a sajátja alig. Soós Imre viszont (ld. a továbbiakban) gondosan beírta a nevét és sokszor a beszerzés dátumát is.

¹⁶² A 25. sorszámot viselő könyvek között a 489. tételszám a legmagasabb.

A katalógus ismeretében - elsősorban a latin nyelvű anyagot tekintve - szembeötlő a régi, XVII-XVIII. századi orvosi, természettudományi és a teológiai művek nagy száma. Ebből is azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a beadott „letétek” egyszerre, nagyobb tömegben kerültek a könyvtár állományába. (Így már érthető, miért kellett közel fél esztendő várni a könyvtár megnyitására.)

III.4.2. Állománygyarapítás

A már említett jelentős mennyiségű letéten kívül, melyekben folyóiratok, hírlapok és kéziratok is voltak, fontos szerepet játszott a vásárlás is. Az évkönyvek adatai szerint az első három esztendőben könyv-, folyóirat- és hírlapbeszerzésre 1920 forintot fordítottak összesen:

	1841	1842	1843
Könyvekre	500 ft	343 ft 4 kr	676 ft
Hírlapokra és folyó- iratokra (újságokra)	158 ft 4 kr	59 ft 4 kr	193 ft 48
	658 ft 4 kr	402 ft 8 kr	869 ft 48

Ezek a viszonylag magas összegek arról tanúskodnak, hogy rendszeres állománygyarapítás folyt. (A kiadások szembeötlő ingadozása a hitelbe vett könyvek árának kiegyenlítésére utal, nem a tárgyévben beszerzett anyag árára.)¹⁶³

A gyarapodás mértékére csak következtethetünk: a győri olvasótársaság hasonló (5-600 forintos) ráfordítással évente 300-350 művet szerzett be.¹⁶⁴ Körülbelül ilyen mértékben gyarapították a Fejér megyei Olvasótársaság könyvállományát is.

A fennmaradt könyvanyag alapján *hat vásárlásra* következtetünk¹⁶⁵; 1840 és 1842 nyara között két, 1842 ősze és 1844 között négy alkalommal vásárol(hat)tak könyvet az olvasótársaság számára.

A 23. számot viselik (7,10,26,37,72,81,132,134. tételszámokkal):

Magyar Apolló	(1835)
Davila: Geschichte der bürgerlichen Kriege	(1817)
Katona Elek: A kereskedéstudomány	(1838)
Szuborics A szabad s királyi városok	(1839)
Robertson: Geschichte Carls des Fünften	(1819)
Kovacsóczy M.: Jerusálemi sz. János lovagrend	(1837)
Masson: Le puritaine de Seine	(1832)
Masson: Daniel le Lapidaire	(1832)

¹⁶³ Lásd Carl Geibel 1844. ápr. 4-én kelt, az olvasótársasághoz írt levelét a függelékben.

¹⁶⁴ Fülöp i.m. 130. p.

¹⁶⁵ Mivel a bélyegzővel ellátott könyvek kétségtelenül vásárlás útján kerültek az állományba, a rajtuk szereplő első számokat a 'vételi jegyzék' sorszámanak feltételezzük. (A letétbe adott könyvek egyikén sincs tulajdonbélyegző, de előfordul, hogy a vételesnek tartott műről lemaradt.)

A 27. számon mindössze a Kliegl-könyv található (1842) két kötetben (25. számmal).

A 28. számú jegyzéken (100 és 125) Brassai Samu: Bank-ismeret 1. és 2. füzet (1842), valamint (?) Fleury: Két elmélkedés...(1806) szerepel.

A 29. számú jegyzékről csak két tétel (21, 63): Vandrák: A philosophiai ethika (1842) és Albertini: Lelki énekek (1842) maradt meg.

A 32. számú jegyzéken csak német nyelvű művek vannak (12, 53):

Eisendecker: Bürgerrecht im alten Rom (1824)

Büsch: Sämtliche Schriften über Banken... (1824)

A 35. számú jegyzéken megint csak egy cím maradt fenn (12): a Lipcsében kiadott *Vierteljahrschrift aus und für Ungarn* 1843. évi három füzete.

A fenti adatok alapján úgy véljük, hogy az egyesület egy-egy évben egy-két alkalommal vásárolt nagyobb mennyiségű könyvet; egy vásárlás - főleg kezdetben - a száz kötetet is meghaladta (amint az a 23. és 28. „jegyzéken” látható).

A beszerzett könyvek megjelenési éve azt mutatja, hogy kezdetben főleg a retrospektív - első-sorban a témát, semmint a frisséget előnyben részesítő - gyarapítás volt fontos számukra. A későbbiekben, egy-két kivételtől eltekintve, a frissebb irodalom beszerzése került előtérbe.

Az olvasótársaság a megvásárolt műveket a címlapjukon tulajdonbélyegzővel látta el. A bélyegző fémről készült, mérete 58x24 mm, formája ovális.

FEHÉR MEGYEI OLVASÓ TÁRSASÁG

Hogyan szerezték be a kiválasztott műveket? A már idézett olvasótársasági iratanyagban fennmaradt két levél, amelyeket Carl Geibel (1806-1884) pesti könyvkereskedő írt 1844 áprilisban és májusában. Ezek azt bizonyítják, hogy a könyveket ő, illetve ő is szállította. (Legalábbis 1842-től, hiszen csak 1841 decemberében kapott engedélyt és 1842 márciusában nyitotta meg üzletét Pesten.) Azt is tudjuk, hogy Geibel vidékre is kiterjesztette tevékenységét: személyesen „beutazta a vidék népesebb s intelligensebb városait, hogy az ott tengő könyvkötőket s kereskedőket commitenseinek [ügyfeleinek] összetoborozza”.¹⁶⁶

Székesfehérváron ekkoriban mindössze egy könyvkereskedő működött, Rader Alajos (1788-18??), aki 1822-ben kapott erre helytartótanácsi engedélyt. Eredeti mesterségét, a könyvkötést is folytatta. Könyvesboltjáról nem sokat tudunk, tudjuk viszont, hogy a m. kir. egyetem kiadványait csak ő kapta meg terjesztésre a városban,¹⁶⁷ hogy idegen nyelvű könyveket is tartott raktáron, és hogy a *Tudományos Gyűjtemény* című folyóiratot több évig három példányban fizette elő - feltehetőleg eladás céljából. Amikor Geibel megnyitotta pesti üzletét, Rader „könyveit Geib[e]l Károly pesti könyvárostól hozta”, vagyis ezek szerint ő volt Geibel bizománya Székesfehérváron.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Sennowitz Adolf: Geibel Károly Pesten. = M. könyv-kereskedők évk.XI. Bp. 1901. XIX. p., tovább Jelenkor, 1842. márt.26. (25. sz.) 109. p.

¹⁶⁷ Arany Magyar Zsuzsanna: Az első székesfehérvári könyvkereskedés felállításának előzményei. = Fejér m.kvt., 1981. 1. sz. 63-64. p.

¹⁶⁸ Kállay i.m. 317. p.

A gyarapítás módjáról csak feltevéseink, illetve közvetett bizonyítékaink vannak. Feltételezzük, hogy rendszeresen használták Heckenast Gusztáv *Bibliographiai Értesítő* című füzetét, amely 1840-től havonta közölte a megjelent könyv- és periodika anyagot, 1841-től pedig a „Régebbi honi literatúra”-t is hozta. Az olvasótársaság katalógusa és az *Értesítő* összevetése során számos műről feltételezhető, hogy ily módon szereztek tudomást azok megjelenéséről. Az olvasótársaság nyomtatott katalógusában több könyvkereskedői és kölcsönkönyvtári katalógus is szerepel (a letétekből került az állományba), ami arra utal, hogy a tagok maguk is tervszerűen gyűjtöttek könyvet és ezt a „tudományukat” is „bevitték” az olvasótársaságba.¹⁶⁹

III.4.3. Az állomány elhelyezése

Az állomány elhelyezésére, a raktározás módjára is a fennmaradt könyvek utolsó lapján található, betű(k)ből és számokból álló „jelzetek” utalnak, amelyből a betű(k) talán a szekrényt, a szám pedig a sorrendet határozta meg. (Mindössze egy könyvön maradt meg a könyv gerincén egy címke, amelyen feltüntették a számot, így csak feltevésekről beszélhetünk).¹⁷⁰

A betűk A-tól Z-ig terjednek, s általában *b* vagy *k* kiegészítést is kaptak. (Ez utóbbiak feltehetőleg a főkönyvtár és kultárak anyagát különböztették meg.)

A betűk nem mutatnak egyértelmű tartalmi megkülönböztetésre, mivel az azonos ‘jelzetű’ könyvek egy-egy csoportjában mindig található oda nem illő tétel.¹⁷¹ El kell tehát vetnünk a szakrendi elhelyezés meglétét; tény azonban az, hogy törekedtek a tárgyakban hasonló könyvek egy csoportban tartására.¹⁷² Sajnos, sok könyvben egyáltalán nem maradt ilyen jelölés, ennél fogva óvatosan kell bánnunk a feltevésekkel.

Ismerve a korabeli magánkönyvtárak berendezéseit, úgy véljük, hogy a nagyalakú hírlapokat, térképeket a könyvtár-szoba asztalán helyezhették el.

III.4.4. Az állomány feltárása (katalógusa)

A könyvtár állománya elsősorban könyvekből, folyóiratokból, hírlapokból állt, de megtalálható volt benne néhány térkép és kézirat is. (Ez utóbbiakról többségükben inkább csak sejtjük, hogy kézíratról van szó, mint például Mignet Francia revolutio című művéről, amely csak 1844-45-ben jelent meg magyarul nyomtatásban, a szerző nevének feltüntetése nélkül.)¹⁷³

---

¹⁶⁹ Így például: Buchhandlung Verzeichniss 1 db, Leihbibliothek Verzeichniss [von Hecken(ast) 1839] 1 db (v.ö. Méltóságos Mérey László kamarás úrtól kölcsönzött 782 darab könyvek jegyzéke. 33. tételt), Bibliotheca selecta 1 db, Catalogus librorum 4 db, Index [rariorum?] variorum librorum 2 db. = Katalógus, 19.,27.,41.,43.,52. p.

¹⁷⁰ A könyv, Imre János: Amicum foedus... c. műve (Pest 1827), jelenleg a Fejér megyei Levéltár tulajdona.

¹⁷¹ Brassai Samu: Bankismeret c. művének két fürete b.b.18 és b.b.24 jelölést kapott, de ugyanilyen jelölést visel az anyagban található két történeti munka is (W.Robertson: Geschichte der Regierung Kaiser Carls des Fünften. Wien 1819. 3 db - A.A.b 10,11,12; E.C. Davila: Geschichte der bürgerlichen Kriege von Frankreich. Wien 1817. 3 db. A.A.b 19,20,21). Ide sorolták Verseggy Ferenc: Az emberi nemzetnek története 2. kötetét is (ab).

¹⁷² Ennek ellenkezőjére is van példa; Henszlmann Vierteljahrschriftjének első fürete Kk.b.16 ‘jelzetet’ kapott, míg a következők JJ.b.1., JJ.b.2-t.

¹⁷³ V.ö. Petrik I. 851.p.: A francia forradalom története. Ford. Gaal. Pest, 1844-1845. 8 r. (Hartleben K.). (Történeti könyvtár; 5-6.)

Az állomány feltárását és az olvasók tájékoztatását a már többször is említett katalógus biztosította, amelynek alapján valamelyest rekonstruálható az olvasótársaság könyvtára.

III.4.4.1. A katalógus felépítése

A 72 oldalas katalógus a veszprémi és a győri olvasótársaságéval ellentétben nem szakrendi, hanem nyelvi felosztást, s azon belül betűrendet alkalmaz az alábbiak szerint:

I.	Magyar Könyvek	437 tétel	892 darab
II.	Német Könyvek	687 tétel	2262 darab
III.	Diák Könyvek	1057 tétel	1401 darab
IV.	Francia, Olasz és Angol Könyvek	88 tétel	125 darab
		2269 tétel	4680 darab

Itt kell megemlítenünk a nyelvi besorolás következetlenségeit, illetve felületességeit is, hiszen több német könyv is bekerült a „diák könyvek” csoportjába latin címe miatt; így például M.C. Landorp: Des Heiligen Römischen Reichs Acta publica v.a. 1608 bis 1691. (III.611), J.F. Maldoner: Synopsis militaris, Oder...(III.634), Kaspar Neumann: Praelectiones chemicae... Oder gründlicher Unterricht der Chemie (III.697) vagy J.J. Woyt: Gazophylacium medico-physicum, Oder Schatzkammer...(III.1055) című műve. Azt viszont természetesnek tartjuk, hogy a kétnyelvű művek - mint például a svéd-latin nyelvű Wilkina saga (III.1035) vagy a latin szótárak - ebbe a csoportba kerültek.¹⁷⁴

III.4.4.2. A katalógus jellemzői

Mennyiségét tekintve a német nyelvű irodalom a legnagyobb (48,3 %), viszont a latin nyelvű címek száma a legtöbb (darabra csak 29,9 %). A magyar nyelvű anyag csak az állomány egyötödét teszi ki (19,1 %), a többi, az idegen nyelvű művek aránya 2,7 %. (Itt a francia könyvek vannak többségben, ezen kívül néhány olasz, 1 angol, 1 szlavón nyelvtan és egy arab kézirat szerepel.)

A betűrendet meglehetősen nagyvonalúsággal kezelte a katalógus összeállítója, mivel a besorolás hol a szerző, hol a cím alapján történt. (Mentségére szolgáljon, hogy a mű szerzője sokszor nem is szerepel a könyvön, illetve tipográfiaiilag a cím volt a hangsúlyos.) A katalógus 3. oldalán például így következnek az adatok:

Acsády Ignác magányos Magyar törvény

Alföldi Levelek. Gr. Dessewffy Emiltől

Álokoskodási módok Bentham után

Az adatok sokszor hiányosak, hiszen egy műről csak annyit közölt a katalógus készítője, amennyi kézírással elfért egy sorban. Emiatt a cím kihagyásokkal, rövidítve, olykor csonkán szerepel, a szedő „jóvoltából” időnként hibásan is.¹⁷⁵

A katalógus olyan sietősen készült, hogy hibák tömkelegével kellett megjelennie. A betűrend „gyarlóságai” mellett eltörpülnek a szerzői nevek írásában található hibák. (Feltételezésünk

---

¹⁷⁴ Zárójelben a nyomtatott katalógus csoport- és „virtuális” tételszámait adtuk meg.

¹⁷⁵ Pl. *Baro De Mane* Báró De Manx helyett; így lett a nyomtatás során Sajnovits Jánosból *Sagnovits*, Raimundus Lullusból *Rullus*.

szerint a katalógus diktálás után készült, amely aztán számos félrehallást okozott.)¹⁷⁶ További hibák a kézirat félreolvasása révén kerültek a nyomtatott katalógusba.¹⁷⁷ (Nagyon megnehezíti a tételek azonosítását az is, hogy sokszor csupán a szerző keresztnévét adja meg a katalógizáló.¹⁷⁸ A téves névalakok feloldására, valamint a cím alatt leírt szerzős művek azonosítására tett kísérletek többnyire reménytelennek bizonyultak.)

A periodikumok esetében néha nincs jelezve az évszám, mint a *Budapesti Szemle*, az *Ismertető* stb. leírásában.

Nehezíti a művek azonosítását az is, hogy a katalógus soha sem közli a mű megjelenési évét és a többkötetes műveket sem jelzi. Esetenként megadja a példányszámot ([Budapesti] Árvíz-könyv 3 példányban 15 db, Jósika Miklós Regényei 4 példány), máskor csak következtetni lehet a darabszámból (például a különböző színdaraboknál).¹⁷⁹

III.4.4.3. A katalógus lezárása és kinyomtatása

Szólnunk kell röviden arról is, hogy hol és miért éppen Halle városában készült ez a katalógus, hiszen az olvasótársaság évkönyvei helyben nyomattak (kivéve az 1842/43. évit, mert az Pesten készült Beimel József nyomdájában - valószínűleg Számmer Pál halála miatt).

Már utaltunk arra, hogy a könyvállományban néhány tiltott mű is szerepelt, így logikusnak tetszik, hogy megkerülve a helyi cenzort külföldön nyomtatták ki a katalógust. Sajátos egybeesés - és a véletlen ki is zárható -, hogy Carl Geibel szülővárosa Halle volt, és Halléban már a XVIII. században jelentek meg magyar nyelvű művek. A Fejér Megyei Olvasótársaság katalógusa annak a Heynemann Eduárdnak a nyomdájában látott napvilágot - feltehetőleg 1842 végén vagy 1843 elején -, ahol kinyomtatták Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (Lipcsében, Wiegand Ottónál, 1843), Auguste de Gerando: Néhány észrevétel... (Uo. 1843, név nélkül) és Fényes Elek: Magyarország hátramaradása ügyében (Lipcsében, Ottónál, 1844) című munkáit is.¹⁸⁰ Lukácsy Sándor 1963-ban mindössze Irinyi József: Német-, francia- és angolországi úti jegyzetek című kétkötetes művét említi ismert hallei nyomtatványként.)¹⁸¹

Mivel ez a nyomda német nyelvű könyveket is készített, fel sem merülhet, hogy fiktív impresszumról van szó. A közvetítő a nyomdához csakis Carl Geibel lehetett, aki minden tavasszal részt vett - néha személyesen is - a lipcsei húsvéti könyvvásáron.¹⁸²

---

¹⁷⁶ Például Thomas Sydenham > Sidenhaim (III.901), J.N. Crantz > Kransz (III.175), Csevapovich Gergely > Chepanovics (III.187).

¹⁷⁷ Például H.Novotny > Novozny (III.708), A.Sandini > Saudini (III.857-859), W.Cam(b)den > Camoenus (III.166), J.N. Crantz/Kransz > Krausz (III.175), R.Lullus > Rullus (III.849).

¹⁷⁸ Például Anselm Boethius de BOODT: Gemmarum et lapidum historia című műve Boetii Historia Gemmarum formában szerepel.

¹⁷⁹ [V.Hugo:] Angelo. Drama. ford. B. Eötvös József 2 db., [G.E. Lessing:] Barnhelmi Minna. v.j. 3 db., [Moliere:] Botcsinálta doctor 3 db.

¹⁸⁰ Érdekes adalék, hogy De Gerando: Pest. Egy tiszaháti magyar őszinte megjegyzései (Pozsony, 1846. Szerző.) című műve ugyanakkor Lipcsében F. Volkmarnál, Geibel bizományosánál, és Pesten Geibel Károlynál is megjelent.

¹⁸¹ Lukácsy Sándor: „Nyomtatott Hálában...” = Könyvtáros, 1963. 667-668. p.

¹⁸² Lásd Geibel 1844. ápr. 4-én kelt levelét.

A katalógus lezárásának és kinyomtatásának idejét 1842 végére vagy 1843 elejére tesszük, mivel a katalógusba már nem került be Brassai Samu Bankismeret c. munkája (Kolozsvár, 1842), amelyet az Athenaeum 1842. november 29-én ismertetett. Ugyanígy kimaradtak - természetesen - a Henszlmann Imre szerkesztésében Lipcsében kiadott Vierteljahrschrift 1843. évi számai is. (Mindkét dokumentumon megtalálható az olvasótársaság tulajdonbélyegzője.)

Az *Athenaeumban*, illetve Heckenast *Bibliographiai Értesítőjében* ismertetett könyvek alapján még pontosabban meghatározható a katalógus lezárásának időpontja: 1842 nyara.

III.4.5. A könyvtár használata (szabályok)

Már a kezdet kezdetén határoztak mind az újságok, folyóiratok, mind a könyvek háromhavonkénti cseréjéről, illetve köröztetéséről, hangsúlyozva, hogy - elsősorban az újságok esetében - „a főtárból a kultárakba s innét sorba, de változtatott renddel kivihetők” az újabbakkal „felváltott előbbi szám”-ok. (Egy-egy havi újság egy könyvnek felelt meg.) A szabályok mind a helybenolvasást, mind a kölcsönzést lehetővé tették a tagoknak.

A könyvek terjedelmétől függően szabályozták a kölcsönzési napok számát és ezt a könyvek címlapjára is bejegyezték tintával. A határidők 15 naptól 80 napig terjedtek - legalábbis a fennmaradt könyvanyagban ezek szerepelnek.¹⁸³

Rendkívül szigorúan bántak a késedelmes olvasókkal: napi 20 krajcárban szabták meg a késedelmi díjat (60 kr = 1 ft)! Ez rendkívül magasnak számított, hiszen pl. Veszprémben csak 1 krajcár volt a „büntetés”. Még ennél is szigorúbban büntették a „lánc-kölcsönzést”: aki a társaság könyvét másnak kölcsönadja, „első ízben 5 forint fizetését, - a másodikban 20 forintét megintéssel, - a harmadikban pedig a társak közüli kitörlésnek büntetését szenvedni a Jury által megmarasztalt vétkes”. A szigorúságot nemcsak az állomány védelme indokolta (általában egy-egy mű csak egy példányban állt rendelkezésre), hanem az alapszabály első pontjának „rugalmas” kezelése is. Leszögezték ugyan, hogy „törvényekkel egyező kéziratok s nyomtatványok” megszerzése a céljuk, de ennek ellenére számos tiltott mű szerepelt az állományban. (Ha bármelyik illetéktelen kézbe jut, az az olvasótársaság feloszlatásával járhatott volna.)¹⁸⁴ „Szennyezés esetében a bemocskolt vagy elrontott könyv egész árának s a megszerzési aránylagos költségnek megtérítését” kérték a tagtól. (A könyv elvesztését fel sem tételezték, nem szerepel a szabályzatban!)

---

¹⁸³ A legvaskosabb latin nyelvű könyveket (Driesch: *Historiae magnae legationis...*, Kolb: *Series romanorum imperatores*, Trithemius: *Steganographia*) 80 napra, a három kötetes német nyelvű könyveket (pl. Robertson: *Die Geschichte der Regierung Carl des Fünften*, Eschenburg: *Handbuch der klassischen Literatur*) 60 napra adták kölcsön; a leggyakoribb a 20, 30 és 40 napos lejáratú határidő. (Címlap-hiány vagy egyéb ok miatt 11 könyv kölcsönzési határidejét nem ismerjük.)

¹⁸⁴ Így például Wesselényi Miklós Balitéletekről [Leipzig, 1833.], valamint a francia Lamennais *Worte eines Gläubigen* című műve (Paroles d'un croyant). Ez utóbbiról érdemes megjegyezni, hogy 1835-ben Rader Alajos székesfehérvári könyvkereskedő boltjában az ellenőrzést végző városkapitány mint betiltott munkát kifogásolta, és azt vizsgálta, honnan került a könyv a kereskedőhöz. (V.ö. Kállay i.m. 318. p.; a mű francia címe ott hibásan szerepel.) - Egyébként Veszprémben is tilos volt a könyvtári könyv kölcsönadása.

III.4.6. Az állomány összetétele

Nem könnyű röviden jellemezni ezt a több mint 2500 tételes könyvanyagot. Amiben alapvetően különbözik ez az anyag a győri vagy a veszprémi olvasóegyletetétől, az a könyvtár tematikai, nyelvi sokszínűsége és a XVII-XVIII. századi könyvanyag bősége.¹⁸⁵ A latin és az olasz nyelvű könyvek alkotják a könyvtár legrégebbi rétegét; a német, francia és a magyar a legfrissebb: a XVIII. század végi és XIX. századi művek dominálóak.¹⁸⁶

Míg a fenti megyék olvasótársaságai elsősorban a kortárs szép- és szakirodalomból építették fel állományukat, addig Székesfehérváron a már jelentős (köznemesi, értelmiségi, papi és főnemesi könyvkultúrát tükröző) letéti anyag továbbépítésével folyt a gyarapítás. A gyűjteményt enciklopedikus volta mellett bizonyára esetlegesség is jellemezte, de elmondható róla, hogy alapvetően minden igényt - még a szűkebb szakmai (orvosi, természettudományi, teológiai stb.) igényeket is kielégítette. (Ez utóbbi jelleg talán valamennyi korabeli egyesületi könyvtártól megkülönbözteti.)

A könyvtár sokoldalúsága széleskörű világirodalmi, politikai, történelmi, közjogi, államelméleti, gazdasági, földrajzi és természettudományos tájékozódást tett lehetővé olvasói számára, biztosítva a mindennapok praktikus ismereteihez való hozzáférést is.

Ez a gyűjtemény közvetve rávilágít arra, hogy az olvasótársaság tagjai olvastak latinul, németül, franciául (néhányan bizonyára angolul és olaszul is), és ez a nyelvtudás eleve európai látókört, alapos műveltséget tételez fel, ami egyben alapja is a széleskörű tájékozódásnak. Nyilvánvalóan voltak köztük különbségek életkorban, iskolázottságban stb., de a legaktívabban - feltételezhetően az alapítók és a rendelkező tagok - a korabeli átlagon felüli műveltséggel rendelkeztek. A könyvanyag alaposabb vizsgálata arról is tanúskodik, hogy a letétek egykori gazdái könyvszerető, könyvgyűjtő- és olvasó emberek voltak nemzedékekre visszamenőleg, s nem kevés közülük külföldi egyetemet is megjárta, vagy legalábbis Európát beutazó férfiú volt.¹⁸⁷

Madarász József például így ír könyveiről és olvasmányairól:

„Saátor [nagy]bátyámtól csinos könyvtárt örökölvén, az ebben és atyám könyvtárában lelt munkáknak olvasásában telt el legtöbb időm.

Többször átolvastam a világtörténelmet, hazám történetét, a nevezetesebb országoknak, és főképp hazámnak alkotmányát, az ezt illető törvényeket. (...)

---

¹⁸⁵ A latin nyelvű anyag azonosítási problémái miatt a kiadások esetében csak feltételezésekre vagyunk utalva. (Több cím esetében is lehetséges, hogy nem a katalógusban szereplő szerző művéről van szó, hanem csak a műről szóló tanulmányról.)

¹⁸⁶ A magyar nyelvű könyvek csupán 15%-a XVIII. századi, de ezeknek is a fele az 1790-es években jelent meg. 25% az 1800 és 1829 (egyenletes eloszlásban), 60% az 1830 és 1842 között megjelent művek részaránya.

¹⁸⁷ Pl. Barkóczy László püspök, Fénelon Nőnevelésének fordítója; továbbá Karácsony Antal és Lázár ügyvédek, akik számos fizikai, matematikai és gazdaságtani munkával gyarapították a pápai református főiskola könyvtárát. (Antal lajstromot vezetett a „Megvételre vagy akármely tekintetben emlékeztetnie méltó könyvek”-ről, lefordította W.J. Krug filozófiai művét, Ohm elemi mértanát stb., Lázár pedig tudományos jegyzeteket vezetett 1825-től, amelyek három kötetet tesznek ki. V.ö. Borsos István: A pápai evang. reform. főiskola könyvtárának katalógusa és rövid története. Pápa, 1901. 19., 596., 598. és 600. p.)

Hazám e korbeli íróinak és nagy költőinek, Vörösmarty, Bajza, Garay költeményeinek olvasása nem csak legkedvesb foglalkozásom volt, hanem minden szebb, kivált szabadságra törő műveiket tudtam is mind.”¹⁸⁸

Somogy megyében töltött patvarista évéről szólva pedig ezt írta:

„Gyakornokságom alatt ismételve átolvasgattam hazámnak, és a műveltebb világreszeknek történetét s kezdtem megérteni a franczia forradalom által kivívott eszméknek hatását.

Ezek, és a rég multból a görög és római köztársaságok törhetlen, jellemes férfiainak élete, hazájokért való önfeláldozása, a közelébb multból pedig Svájc és az észak-amerikai köztársaság függetlenségének kivívása foglaltak el, s érlelték meg bennem az emberi haladás nagy feladatát.”¹⁸⁹

Úgy gondoljuk, hogy ez a fajta szemlélet nemcsak Madarász Józsefre volt jellemző, hanem sokan kortársai közül is így vélekedhettek. (A könyvállomány vizsgálata során ki is mutatható, hogy a Madarász József által említett művek az olvasótársaság könyvtárában is megvoltak.)

III.4.6.1. Szépirodalom

A szépirodalom az állomány jelentős részét alkotja, elsősorban a magyar és a német nyelvű anyagban, de a negyedik csoportban is mintegy felét teszi ki a címeknek.

A világirodalom szinte egésze megtalálható, mind a klasszikus, mind a népszerű művek, beleértve a korszak divatos „érzelmes román”-jait, az ifjúsági irodalmat és a kifejezetten nőknek szóló sorozatokat is.

A hazai szépirodalomból Pázmánytól kezdve a „kortárs” literatúráig szinte mindenki képviselve van:¹⁹⁰ a ma is számontartott XVIII. és XIX. századi klasszikusok és a már elfeledett, akkoriban azonban népszerű szerzők egyaránt.

Az olvasótársaság tagjai gyűjteményes kötetekben olvashatták Ányos Pál, Baróti Szabó Dávid, Batsányi, Csokonai, Fazekas Mihály, Jósika Miklós, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Károly, Kuthy Lajos, Szentjóbi Szabó László, Szigligeti Ede, Vitkovits Mihály és Vörösmarty munkáit. Több művel szerepel Dugonics András, Gvadányi József, Gyöngyösi István, Pálóczi Horváth Ádám, Virág Benedek, továbbá Bajza József, Eötvös József, Fáy András, Horváth Cyrill, Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc, Madarász József, Nagy Ignác, Szigligeti Ede, Vajda Péter. (Bezerédy Amália, Kisfaludy Sándor, Palochay Tivadar, Petőcz Mihály, Pulszky Ferenc - és még néhány németül is író hazai szerző - írásai németül is megvoltak.)

Az ifjúsági irodalomból Campe: Ifjabbik Robinzonját, Lengyel György: Papirostükör c. meséit, P.J.: Ujesztendei ajándék c. könyvét lehet kiemelni. A női olvasók számára kiadott Rózsaszínű könyvtár (I.2), az Új rózsaszínű könyvtár (I.390 - 5 db) és a Pandora. Románok gyűjteménye (I.274) című sorozatok, illetve azok egyes kötetei is szerepeltek az állományban.

Az almanachokban, antológiákban,¹⁹¹ folyóiratokban megjelenő szépirodalmi anyag mellett ki kell emelnünk a színdarabok magas számát. Szinte hiánytalanul megvolt az Eredeti játékszín -

---

¹⁸⁸ Madarász i.m. 31. p.

¹⁸⁹ Uo. 17. p.

¹⁹⁰ Berzsenyitől azonban nem találunk kötetet!

¹⁹¹ Így a Budapesti árvízkönyvben (I.16) olvashatták Eötvös József A karthauzi c. regényét.

és természetesen a Külföldi játékszín - valamennyi kötete, de a XVIII. század végén megjelent Budai magyar theatrum köteteivel is találkozunk (I.34, 177).¹⁹²

A világirodalom klasszikusai sem hiányoztak az állományból. A görög és római szépírók (Aiszkülosz, Aiszóposz, Anakreon, Apuleius, Cato, Catullus, Cicero, Héliodórosz, Homérosz, Horatius, Lukianosz, Martialis, Ovidius, Phaedrus, Propertius, Sallustius, Seneca, Terentius, Theokritosz és Vergilius) művei mellett a történetírók is szép számmal vannak képviselve eredetiben és németül (Hérodotosz, Strabón, illetve Ammianus Marcellinus, Florus Lucius Annaeus, Josephus Flavius, Julius Caesar¹⁹³, Livius, Plinius secundus, Pomponius Mela, Tacitus, Valerius Maximus, Xenophon - ez utóbbinak Kürosz c. műve franciául.)

A német (osztrák és svájci) irodalom nagyjai közül Goethe, Lessing, Schiller mellett a rendkívül népszerű s termékeny Kotzebue és Iffland színműveit, Campe, August Lafontaine és Wieland prózáját olvashatták magyarul a tagok. A XVIII. és XIX. századi szerzők számos művét eredetiben is kézbe vehették (így Kotzebue-t 213, Goethét 40, Schillert 31, Klopstockot 30, A. Lafontaint 27, C.J. Webert 26, Langbeint 17, Zschokkét 14, Moses Mendelssohnt 12 kötetben¹⁹⁴, valamint Julia Berger, Alois Blumauer, Bornschein, Börne, Bronikowski, Buchholz, Clauren [C.G. Heun], Cramer, Dusch, Fessler, Gellert, Salamon Gessner, Geway, Gleich, Karl Gutzkow, Hauff, Heine, F.W. Hermann, Kind, K. Lappe, Laun [F.A.Schulze], Lenau, Lessing, Lichtwer, Mahlmann, Maltitz, Marsano, Musäus, F.Nork [S. Kohn], G.K. Pfeffel, Caroline Pichler, Pückler-Muskau, G.W. Rabener, F.Raimund, F.G. Schilling, Chr. Schubart, E.C.F. Schulze, J.G. Seume, H. Steffens, M.A. Thümmel, Van der Velde, Vulpius, F.W. Waiblinger, Chr. Weisse, J.I. Weitzel és Wieland műveit.) Megvolt az 'Etuibibliothek [deutscher Classiker?]'- sorozat negyvenöt kötete is.

A francia literatúrát Jean de La Fontaine meséi, Boileau, Dumas, Florian, Hugo, Moliere és Voltaire munkái, Montesquieu elmékedése (A rómaiak nagyságának, és elenyészésének okairól. 1803) képviselte magyar nyelven.

Eredetiben - némelyikhez német fordításban is - Balzac (5), Barthélemy, E. Barrault, J.-N. Bouilly, Madame Cottin, Marquise de Deffand, T. Gautier, Th.S. Gueulette (1683-1766), Mme Sophie Gay (1776-1852), Fénelon, Victor Hugo, Madame de Genlis, Paul de Kock, A. Lamartine, J.-F. Marmontel (Bélisaire), A. Gaudichot-Masson, J.-F. Regnard, J.J. Rousseau (8), George Sand (2), Scribe, E.Souvestre és C.-F. Volney (Les ruines) műveihez juthattak az olvasók.

Az angol irodalom nagyjai sem hiányoztak a magyar nyelvű anyagból (A. Radcliff, Sheridan, Shakespeare, Walter Scott). A németül is tudók elolvashatták E. Bulwer népszerű regényeit (34!), Maria Edgeworth elbeszéléseit, Milton Elveszett paradicsomát, a tiltott könyvek listáján szereplő - korában hallatlanul népszerű - Thomas Moore költői munkáit, (talán Swift Gulliverjét), Walter Scott összes műveit (106 db!) és Shakespeare összes drámáit (6) is. Az amerikai szerzőket csak J.F. Cooper képviselte öt regénnyel. Angolul csak egy Scott-regény, az Anne of Geyerstein (I-III), John Barclay kulcsregénye (Argenis) pedig latinul és német fordításban volt meg.

---

¹⁹² Theodor Körner Zrínyi-darabját francia fordításban is!

¹⁹³ III.158: C.Iulii Caesaris opera ad optimas editiones collata Studiis Societatis Bipontinae. Ed. accurata. Biponti, ex Typ. Societatis, 1782. 1-2. vol. 259; 373 p. Egybekötve. (Lásd a függelékben.)

¹⁹⁴ Ez a sorrend nagyjából megegyezik a német kölcsönkönyvtárak népszerűségi listájával. (V.ö. Martino hivatkozott műve 276-277. p.)

A többi európai irodalmat az olasz (Alfieri, Federici, Goldoni, Machiavelli, A. Nota és Torquato Tasso), a spanyol (Cervantes, B. Gracian, Anton Guevara, F.G. Quevedo y Villegas) és a dán (Ludvig Holberg: Klimius Miklós) képviseli.

Megvolt az Ezeregyéjszaka - feltehetőleg valamennyi füzet - Vörösmarty fordításában (I.79: 20 db), a német nyelvű anyagban pedig megtaláljuk a nagy indiai klasszikus, Kálidásza Sakontaláját is (feltehetőleg Forster átültetésében).

III.4.6.2. Ismeretterjesztő és szakirodalom

Igen nehéz a rendkívül bőséges szakirodalmi anyag akár jelzésszerű elemzése is, annyira szerteágazó és gazdag. (Konkrétabban csak meglévő, létező állomány elemezhető; jelen esetben csak rekonstruálni próbáljuk az állományt.)

Megtalálható volt néhány fontos enciklopédia: Közhasznú ismeretek tára I-XII., egy német Conversation's Lexicon, számos szaklexikon (például L'Advocat historiai dictionariuma, J. Hübner Staats-Zeitung- und Conversations lexikona, Korabinszky Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarnja, G.H. Zinken Allgemeines ökonomisches Lexiconja, Bod Péter és Horányi Elek életrajzi lexikona stb.).

A teológia és az egyháztörténet irodalma a latin nyelvű anyagban a legjelentősebb.

A vallással kapcsolatos irodalom - beleértve a teológiát, egyházjogot, egyháztörténetet is - igen jelentős, s a tagságot alkotó egyházi személyek és „civilek” felekezeti megoszlását is tükrözi, vagyis mind a katolikus, mind a protestáns irodalom képviselve van, tudományos és vitairat szinten is.

A magyar nyelvű anyagban például a korszak fontos kérdéseiről, az egyházi tulajdonról, a vegyesházasságról, a vallási türelemről, a reformáció évfordulójáról stb. olvashattak a tagok, de volt protestáns katekizmus és zsoltároskönyv is.

A német szakirodalomban S.Storchenau tizenkét kötetes Philosophie der Religionja, valamint Der Glaube des Christen c. műve és Chr. Stang Luther-életrajza emelhető ki a magyar protestánsok helyzetével foglalkozó művek mellett.

A latin nyelvű könyvek zöme Nagyszombatban lát(hat)ott napvilágot. A szentírások, szentírás-magyarázatok, az egyházatyák művei mellett sok egyháztörténeti, kánonjogi és teológiai könyvet találunk. Kiemelésre érdemes az 1639-es amsterdami biblia¹⁹⁵, a német jezsuita, Jacob Gretser (1562-1625) tizenhét kötetes Opera omniaja (Ratisbonae, 1734-1741).

Nagy számban találkozhatunk az egyházi vezetők életét, az egyházmegyéket, a szerzetesrendek, a missziók történetét feldolgozó művekkel is.

A filozófia és etika kérdései is szép számban vannak képviselve, Arisztotelésszel kezdődően.

A nevelés elméleti kérdései nemigen képviseltetik magukat - kivéve a magyar nyelvű részben Borsos Márton (I. 46), Lovász Imre (I. 353), Zollikofer írásai (I. 394); természetesen megtalálható a Ratio Educationis. A pszichológia kérdései már magyarul is olvashatók voltak (valószínűleg Pálóczi Horvát Ádámától).

---

¹⁹⁵ III.110: Biblia sacra sive testamentum vetus. Ab Io. Tremellio et Fr.Ivnio ex hebrae Latine redditum, et testamentum novum, a Theod. Beza e graeca latinum versu. Amsterodami. Apud Guiliel: Ianssonium Blaeuw 1639. (Poss. Josephi Madarász Nro 4. [Madarász Gedeon].) Lásd a függelékben.

Az állam- és jogtudományok területéről - ide sorolnám a politikát is - a magyar törvényeken és a különböző országgyűlések anyagain túl - a „klasszikusok”-on kívül - megtalálható a korszak minden fontos elméleti munkája.¹⁹⁶

A modern politikai és nemzettudat kialakításában oly fontos politikai irodalomhoz a tagok hiánytalanul hozzájuthattak és így elolvashatták Széchenyi István szinte valamennyi könyvét (kettőt németül is), Wesselényi (Balitéletekről), Kossuth, Dessewffy Emil, Eötvös József, Fáy András, Záborszky Alajos, Zsoldos Ignác stb. műveit.

Európai kitekintésre e téren is volt módjuk, hiszen (talán) szerepelt az állományban Beccaria híres könyve (*Dei delitti delle pene*) németül, Tocqueville munkájának első két része (A demokrácia Amerikában), valamint Heeren (*Geschichte des europäischen Staatensystems* - 1 db; *Ideen über die Politik* - 3 db), K.H. Pöhlitz (*Die europäischen Verfassungen seit dem Jahre 1789 bis auf die neueste Zeit* - 4 db) művei is.

A jogi anyagban valóban minden fontos mű megtalálható: törvénygyűjtemények (nem csak hazaiak!), törvények, jogi tankönyvek¹⁹⁷, jogtörténeti művek¹⁹⁸, a perrendtartás és a jog gyakorlati kérdései is. (Tematikailag is gazdag ez a terület: a nemzeti kérdéstől a nemesség történelmi szerepéig, a vallási türelemtől a jobbágységkérdésig sok mindenről találhatunk irodalmat.)¹⁹⁹

Az ipar és kereskedelem kérdéseivel foglalkozó művek sem hiányoztak: kezdve Berzeviczy Gergely *De commercio Hungariae* (1797) c. könyvével (2 db), az országgyűlés elé terjesztett „*Merkantilische Bemerkungen und Vorstellungen in Bezug auf das Königreich Ungarn*”-nal²⁰⁰, folytatva Ignaz Sonnleithner *A kereskedéstudomány tanító könyvével*²⁰¹ és Horváth Mihály *Az ipar és kereskedelem története Magyarországon-jával*²⁰² (1840). A pénzügyi kérdéseket tárgyaló művek is jelen vannak.

Igen gazdag - nagyságát tekintve a szépirodalommal vetekszik - a történeti irodalom: felöleli a magyar és a világtörténelmet szinte valamennyi nyelven.

Az ókor, a népvándorlás kora, Bizánc, a középkor és az egyes országok újkori története mellett igen sok forráskiadvány is rendelkezésre állt, a régiektől kezdve a XIX. századiakig.²⁰³

---

¹⁹⁶ Így például Hugo Grotius *De jure belli et pacis* c. műve (III.485).

¹⁹⁷ Például Brezanóczy Ádám: *Explanatio juris naturae*. Posenii, typ. F.A.Patzko, 1795. 350,2 p. Lásd a függelékben.

¹⁹⁸ W. Eisendecher: *Ueber die Entstehung, Entwicklung und Ausbildung des Bürgerrechtes im alten Rom*. Hamburg, bey Friedrich Perthes. 1829. 268 p. Lásd a függelékben.

¹⁹⁹ Feltűnően sok mű származik az 1790-91-es országgyűlés tájáról; többek között megvolt Batthyány Alajos: *Ad amicam aurem* c. műve a vele vitatkozó könyvvel együtt stb.

²⁰⁰ I.155. - Szinnyei szerint szerzője Glückswerth Mihály (III.1243.h.). Lásd a függelékben.

²⁰¹ II.383. - Soós Imre könyve. Lásd a függelékben.

²⁰² A régebbi irodalomból megvolt Joseph Sonnenfels híres *Polizei- und Finanzwissenschaftja* is öt kötetben (II. 601).

²⁰³ Feltehetőleg megvolt néhány kötet a XVII. századi párizsi ‘*Byzantinae historiae varii*’ sorozatból is: így a 9. kötet: *C.Cedreni compendium historiarum...*(1647) és a 13. kötet: *Annae Comnenae Alexias* (1651).

Kiemelt helyet foglal el természetesen a magyar történelem, de jelentős az oszmán-török birodalomról, Cseh- és Lengyelországról, a Habsburg-birodalomról, továbbá a francia forradalomról és a napóleoni háborúk koráról szóló irodalom is. (Néhány művel a „res militaria” is képviselve van.)²⁰⁴

Itt csak néhányat sorolunk fel: Archenholz: Annalen der britischen Geschichte; Everett: Geschichte von Amerika; Fessler: Geschichte der Ungarn; Gibbon: Geschichte des römischen Reiches; Girtanner: Französische Revolution; Iselin: Das alte Rom; Milot: Universal-Historie; K. Rotteck: Allgemeine Geschichte vom Anfang der historischen Kenntnis bis auf unsere Zeit (8 db); Thiers: Geschichte der französischen Revolution.

A magyar történetírók közül Anonymust, Kézai Simont, Oláh Miklóst, Bél Mátyást és Pray Györgyöt emelném ki (ez utóbbinak szinte valamennyi műve megvan), de megtaláljuk Benczúr József, Cornides Dániel, Desericzky Imre, Fasching Ferenc, Kaprinay István, Katanchich Mátyás, Katona István, Kazy Ferenc, Kéry Ferenc, Kovachich Márton György, Otokocsi Foris Ferenc, Palma Károly Ferenc, Schmitth Miklós, Timon Sámuel stb. munkáit is.

Imponáló mennyiségben fordulnak elő az életrajzok és életrajzgyűjtemények a történelem nagy alakjairól: így Szkander bégéről, Lorenzo de Mediciről, II. Józsefről, Nagy Frigyesről, Nagy Péterről; a magyar történelem nagyjairól (Mausoleum regum hungariae), igen sok mű szólt Napóleonnól (például Norvins Histoire de Napoleonja 16 db!) és a kor jelentős személyiségeiről (pl. Blanchard: Neuer Plutarch; Dizmann: Berühmteste Staatsmänner unserer Zeit; Joseph Hormayr: Österreichischer Plutarch stb.), vagy a történelem hírhedt alakjairól.²⁰⁵

Jelentősnek mondható a memoár-irodalom - Retz bíboros (1613-79), Talleyrand (1754-1838) emlékiratai -, de az olvasók kézbe vehették a tudósok életrajzait (Bibliotheca Septentrionis eruditi... Lipsiae, 1699.) is.

A történelmi segédtudományok (diplomatika, geneológia, numizmatika) körébe sorolható műveket is szép számmal találunk.²⁰⁶

A kor jelentősebb lovagrendjeiről, kitüntetéseiről számos könyv volt az állományban.

Sok statisztikai és földrajzi tárgyú mű is megtalálható volt az olvasótársaság könyvtárában. A magyarok közül Fényes Elek, Magda Pál, Schwartner Márton, Vályi András, a külföldiek közül Galetti (Allgemeine Weltkunde, 22 db), Geographisches Lesebuch (42 db), Meyer's Universum...(12 db) Müller (Neueste allgemeine Geographie, 5 db) és a Handwörterbuch Weltall (79 db) c. munkák emelhetők ki fontos szakkönyvekként.

Ezekon kívül számos útleírás és útirajz (a kor legnépszerűbb műfaja volt!) szerepel az állományban, közel százhusz cím három-négyszáz kötetben, elsősorban németül²⁰⁷, köztük a

---

²⁰⁴ II.321-324: Kriegs Atlas 1 db, Kriegs Kunst 2 db, Kriegs Spaniens und Deutschl. 1 db, Kriegs Geschichte in Russland 2 db, valamint I.343: A szolgálat regulamentuma Pest, 1809.

²⁰⁵ Kalandorokról és gonosztevőkről egyaránt vannak könyvek; pl. [J.Gabelhofer:] Beiträge, Beleuchtungen und rechtliche Urkunden zu Trencks Lebensgeschichte. Wahrheitsburg, bei Ehrlich u. Redlich. 1793. 393,3 p. Lásd a függelékben.

²⁰⁶ Pl. Perger János műve (I.55); megvolt [G.Roville:] Prontuario delle medaglie de' piu illustri uomini...(Lyon, 1553) c. műve is Frölich (III.360-361) és Schönwisner István (III.702) munkái mellett.

²⁰⁷ Feltevésünk szerint a 'Notitia Imperii Moscovitici' (III.704) is az útleírások közé sorolható. - Egy német nyelvű útleírás fennmaradt. II.510: Neue Reise nach Cayenne...Brünn, bei Joseph Georg Trassler, 1799. VII,110,2 p., 1 térk. Lásd a függelékben.

legolvasottabb magyar szerzők művei (Bölöni Farkas: Utazás Éjszakamerikában; Hrabovszky Dávid: Utazási rajzok némethonban; Szemere: Utazás külföldön; Tessedik: Utazás Franciaországba) és természetesen térképek, atlaszok és útikalauzok. (A régebbi irodalomból megvolt H. Schedel Liber chronicarum, Honterus János Rudimenta cosmographica és S. Münster Cosmographia universalis c. műve.)

Igen gazdag a természettudományos - matematika, fizika, kémia-alkémia, mineralógia, botanika, zoológia - irodalom, melyet elég nehéz a mai fogalmaink szerint besorolni.

Az orvostudományi és gyógyszerészeti könyvek meglepő mennyiségben, szinte a teljes orvostörténetet felölelve voltak jelen.

Fellelhetjük az arab (Averroes, Avicenna, Ibn Butlan, al-Zahravi), a görög (Aszklepiadész, Galénosz, Hippokrátesz), a középkori (Helfritiusz) és az újkori orvostudomány valamennyi jelentős és jelentéktelen alakjának műveit: így a XVI. századból Prospero Borgarucci és Vesalius anatómiai műveit, a XVII. századból a híres leideni professzor, Boerhaave több munkáját, az angol Sydenham és Harvey, a francia Hecquet, a német Leonard Fuchs, a svájci Zwinger (Zuingerus), a XVIII. századból a svájci A. Haller, az osztrák Plenck, a német Hufeland, Struve stb. könyveit. (Igen sok munka nem azonosítható, mert a katalógusban hiányzik a szerző neve.)

A XIX. század külföldi és magyar orvosainak könyvei, disszertációi mellett jelentős számban voltak képviselve a könyvtár állományában az életvitellel, a táplálkozással, a gyógyfürdőkkel, a védőoltással, a mérgezésekkel, a hasonszenvi gyógyomóddal stb. foglalkozó könyvek.

Jelentős a „házi- és mezői gazdaság” irodalma is. A katalógusban több fontos hazai és külföldi szerző neve bukkan fel: Balásházy János, Blaskovics János, Csekonics József, Mitterpacher Lajos (*Elementa rei rusticae*), Pankl Máté (*Oeconomia ruralis*), Pethe Ferenc, Rummy Károly, Schams Ferenc, illetve Beatson, Burger, Huth, Kail, Leinböck, L. Liger, Thaer, Wiegand stb. (Több fontos mezőgazdasági szakfolyóiratot is találunk a periodikák között.)

A kor néhány fontos állatorvosi könyve is megtalálható - elsősorban magyarul, Tolnay Sándor fordításában.

A korszak műszaki irodalma sem hiányzik, elsősorban németül persze, de van latin (*Architectura civilis*), olasz (*Descrizione e disegni delle Carrozze*, IV. 18) és német építészeti könyv is. Az építészet mellett az útépítésről, a folyószabályozásról, az üveggyártásról és az élelmiszer-gyártásról találunk irodalmat. (Itt említjük meg, hogy bizonyára megvolt a Prechtl szerkesztette *Jahrbücher des k.k. Polytechnischen Instituts in Wien* néhány kötete is.)

Nem hiányoztak a művészetekkel foglalkozó könyvek sem; elsősorban zenei könyveket látunk a gyűjteményben - mint a Magyar Apolló -, de akad külföldi múzeumokat bemutató, rajzolással, művészet-esztétikával foglalkozó munka is.

Az irodalomtudomány - pontosabban a „res litteraria” körébe tartozó könyvek közül - ide sorolhatjuk Wessprémi István *Succinta medicorum Hungariae* c. művét is - Buday Ézsaiás Régi tudós világ históriája (I.295) és J.J. Eschenburg *Handbuch der klassischen Literatur* (1802) (II. 127) c. könyve emelhető ki.²⁰⁸ Ide sorolhatjuk Bod Péter Magyar Athenasát, Horányi Elek már említett könyvét, Schiller és Jean Paul [Richter] életrajzát.

Végezetül a nyelvtudományi és a nyelvtanulást segítő művekről is szólnunk kell.

---

²⁰⁸ E két utóbbi mai is megvan. Lásd a függelékben.

Megvolt Szenci Molnár Albert²⁰⁹, Pápay Páriz Ferenc szótára, Calepinus művei, Comenius Janua linguarum, Frisius híres Deutsch-lateinisches Wörterbuchja, Guillaume Budé Lexicon graeco-latinum, F.Wagner Universae phraseologiaja; a katalógusban megtaláljuk Alvarez, Melancton, Cellarius (Grammatica latina), Posselius (Syntaxis graeca) művei. (A frissebb irodalmat Márton József szótárai képviselik.)

A keleti nyelvek iránti érdeklődést mutatja I. Simon: Lexicon [manuale] hebraicum et chaldaicum (III. 903), Mercer (?): Grammatica hebraea et chaldaea (III. 385) J.G. Oertel Harmonia linguarum Orientis és Occidentis, a Radices linguae hebraicae c. mű, továbbá Besse János török nyelvtana (I. 370).

Volt francia-olasz és olasz-spanyol²¹⁰ szótárak; rendelkeztek német, spanyol, szlavón nyelvtannal és angol nyelvkönyvvel is.

A gazdag nyelvészeti anyagból még csak két magyar (és Fejér megyei!) szerző: Pázmándy Sámuel: Schediasmata című „délbábos” nyelvészeti munkáját és Sajnovits János: Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse című, a finnugor nyelvhasználat első jelentős alkotását emeljük ki.

A szórakozással, szabadidő eltöltésével foglalkozó irodalmat sem kellett nélkülözniük a tagoknak; a sakkal és különböző kártyajátékokkal foglalkozó könyveken kívül a „mívelt társalgás”-ról, levelezésről, sőt a virágnyelvről is találhatott olvasnivalót az érdeklődő.

A kéziratokról - a katalógus utolsó tételeként szereplő arab kézirat, Kossuth és Stuller kézirat lapján és a már említett Mignet-művön kívül - nem sokat tudunk.²¹¹

III.4.6.3. Hírlapok, folyóiratok és egyéb periodikumok

A naprakész irodalmi és politikai tájékozottságot leginkább a hírlapok és a folyóiratok biztosították. A nyomtatott katalógust vizsgálva azonban meg kell állapítanunk, hogy a folyóiratanyag nagy része régi évfolyamokból állt (illetve évszám-megjelölés híján nem tudni, mikori periodikákról van szó). Mindössze a következő három kiadvány esetében állíthatjuk bizonyosan, hogy előfizette őket az olvasótársaság: Budapesti Szemle, Gazdasági Tudósítások, Tudománytár. Nem tudjuk azt sem, hogy milyen egységet értsünk darabszám alatt, bár az alapszabály szerint kölcsönzéskor az újságok egy havi számai egy könyvnek feleltek meg.

Ennek ellenére megkockáztatjuk azt a kijelentést, hogy 10-15 hírlap- és folyóirattípusnál nem lehetett több a könyvtárba járó kurrens periodikumok száma²¹² (külön kategóriának tekintettük az almanachokat, kalendáriumokat és az egyéb periodikumokat).

A magyar nyelvű folyóiratok közül az alábbiakat olvashatták az egyesület tagjai.²¹³

---

²⁰⁹ Dictionarium quadrilingve latino-ungarico-graeco-germanicum...in quarta editione locupletatum... Noribergae, sumpt. Martini Endteri anno MDCCVIII. [2.pars] Ungarico-latino-graeco-germanicum. 956 p. Lásd a függelékben.

²¹⁰ IV.24: L.Franciosini: Vocabulario Italiano espagnuolo. [Roma, 1621?]

²¹¹ Mérey László könyvei között szerepel még az 55. szám alatt '1 Quadripartitum, Michaelis Mérey Manuscriptum', amely minden bizonnyal kézirat (Katalógus III.811). - Mérey Mihály jogtudós (†1572) ezt a művét 1551-ben állította össze. (Szinyei VIII.1101.col.)

²¹² Az 1841. évben megjelent - az olvasótársaság könyvtárában is meglévő - kilenc folyóiratcím éves előfizetése közel 60 ft-ot tett volna ki. Az 1841/2. pénztári évben a hírlapokra 59 ft 4 kr-t fordítottak az évkönyv szerint.

Athenaeum 1837-38ik évre	4 db
Budapesti Szemle [1840-41]	2 db
Figyelmező [az Athenaeum melléklapja] 1837-38.	4 db
Gazdasági Tudósítások 1838-41.	12 db
Hasznos Multságok 1829.	2 db
Ismertető	2 db
Koszorú. Szépliteraturai ajándék [a Tudományos Gyűjteményhez]	2 db
Mulattató. [Szerk.] Harsányi [Pál]	3 db
Nemzeti Ujság. Kulcsártól 1829-31.	4 db
Országgyűlési tudósítások. [szerk.] Stuller Ferenc [1839-40. Kéziratos!]	3 db
Orvosi Tár 1831.	11 db
Sas. Vegyes iratok [1831-33.]	4 db
Századunk. Orosztól [a Hírnök társlapja 1832-33.]	2 db
Themis. Szalaytól [1837.]	2 db
Törvényhatósági Tudósítások. Kossuth Lajos [szerk.]. [1836. Kéziratos!]	2 db
Tudományos Gyűjtemény	39 db
Tudománytár 1841	12 db
A Tudós Palócz [szerk. Gaál György 1803/4]	1 db

Meglepetésünkre nem szerepel a katalógusban néhány fontos hírlap: így a Jelenkor, a Hírnök (noha társlapja, a Századunk igen), a Világ (1841-ben indult) és a Pesti Hírlap. Valóban nem jártak, vagy csak kimaradtak volna a jegyzékből?²¹⁴

A reformkorban megjelent fontosabb almanachok azonban szép számmal megtalálhatók az állományban. Majdnem teljes az Aurora (1824, 1827-36, 1838), megvan a Kovácsóczy Mihály szerkesztette Nefejejs és Árpádia (Honi történetek zsebkönyve), a Garay János szerkesztette Hajnal első darabja 1837-ből, az Emlény 1837-42, a Remény (zsebkönyv) 1841, melyet Szentiványi Mihály adott ki Kolozsváron, és végül a Vajda Péter szerkesztette Nemzeti Almanach 1841-42 (4 db, bizonyára 2-2 példányban).

Nem hiányoznak az állományból a népszerű kalendáriumok sem: a Magyar Hazai Vándor 1833, 1834, 1838 és 1839. évi és a Közhasznú Honi Vezér két (1841. és 1842. évi?) kötete.

Az egyéb periodikus kiadványok közül feltétlenül említést érdemelnek a különféle egyesületek évkönyvei, jelentései (Gazdasági Egyesület, Győri Olvasótársaság, Kőszegi Olvasó Egyesület, Pesti - később - Nemzeti Casinó, Székesfejérvári Casinó, Somogyi Lótenyésztő Társaság), a budai és pesti nemzeti játékszini zsebkönyvek és a Magyar Tudóstársaság két jelentése is.

²¹³ Listánkon csak azok a periodikumok szerepelnek, amelyeket V. Busa Margit felvett Magyar sajtó-bibliográfia 1705-1849. című munkájába (Bp. 1986. OSZK), valamint a két kéziratot folyóirat.

²¹⁴ Bizonytalanok vagyunk abban is, hogy a katalógusban szereplő két cím - Hadi történetek 2 db, Minerva 1 db - folyóirat-e vagy sem. (Igen valószínű, hogy az első a bécsi folyóirat első évfolyamával azonos; a másik lehet a Felső Magyarországi Minerva is, és az ismert sorozat is.) - Az Ismertető a Világ társlapja volt 1841-ben.

A német nyelvű időszaki kiadványok azonosítása még nehezebbnek bizonyul, mivel a katalógusban egyiknél sem találunk évszámot és sokuknál rövidített cím szerepel. Számuk húsz körül mozog.²¹⁵ (Külön kategóriának tekintettük pl. a Mailáth János által kiadott *Iris* zsebkönyvet 1841- és 1842-ből.) Közülük csak három jelent meg Magyarországon.

[Allgemeines] Europäisches Journal (Brünn 1794?)	5 db
Bayerische Landbothe (München 1831)	10 db
[Die Biene. Zeitung. Königsberg, 1808-1809.]	4 db
Deutsche Acta Eruditorium oder Geschichte der Gelehrten.[Leipzig]	1 db
Geist der Zeit (újság lap) [Wien]	13 db
Gemeinnützige Blätter [Buda]	28 db
[Die Grille. Zeitung. Königsberg, 1811-12.]	6 db
Hesperus [oder Belehrung und Unterhaltung] für [die Bewohner des] Österreichischen Staates. Brünn.]	12 db
Hesperus, ein Nationalblatt für gebildete Leser. [Hg. von Chr.C.André. Prag, 1818.]	36 db
Literatur-Zeitung	2 db
Magazin für Gesch[ichte, Statistik und Staatsrecht] der Österr[eichischen Monarchie. Göttingen]	2 db
[Möglinsche?] Annalen der Landwirtschaft v. Thaur	21 db
Reich der Todten (újság lap)	2 db
Spiegel für Kunst Eleganz und Mode (Zeitung) [Buda]	2 db
Ungarische Miscellen. Aus dem Ar[chiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst. Wien]	1 db
[Vereinigte?] Ofner-Pesther Zeitung [Buda]	4 db
Vierteljahrschrift aus und für Ungarn. Hg.E. Henszlmann. Leipzig, 1843.	
Wiener Theater-Zeitung [Wien]	26 db
Wi[e]nerische Zuschauer	6 db

Természetesen ebben az anyagrészen is találunk almanachokat, kalendáriumokat és zsebkönyveket (például: Genealogisches Taschenbuch der Souveränen und fürstlichen Familien. Hg. v. Th. Wedekindt, Pesther Stadt- und Landbote. Ein allgemeiner Geschäftskalender 1833, Vaterländischer Pilger 1833., 1839., Taschenbuch der Reisen. Hg.v. Sommer. Prag), évkönyvet (Jahrbuch für 1834) és egyéb periodikus kiadványt (pl. Militärschematismus für Österreich, stb.).

A latin nyelvű anyagban csupán három schematismus található, közte feltehetőleg a székesfehérvári püspökség rendszeresen megjelenő schematismusa is.

---

²¹⁵ Folyóiratjellegük nem nyilvánvaló; több forrás pl. Archenholz Annalenjeit periodikának tekinti. - Szögletes zárójelben adjuk meg Kotzebue két újságjának adatait; a darabszám Mérey László könyvjegyzéke alapján szerepel.

III.5. Az olvasótársaság megszűnése

A már többször idézett 1844-es Geibel-levél azt is bizonyítja, hogy ekkor már az egyesületnek anyagi gondjai is voltak, hiszen sokáig adósak maradtak a megrendelt és leszállított sorozatok, többkötetes művek és folyóiratok árával. Ezek a gondok az olvasótársaság „kifáradását” jelzik, amiben egyéb okok is közrejátszhattak: a politikai erőviszonyok megváltozása, az alapító Madarász-testvérek távolléte²¹⁶ és más, számunkra ismeretlen tényezők.

A Fejér megyei Olvasótársaság a hatodik esztendő végén, 1846-ban szűnt meg, pontosabban nem alakult újra az alapszabály előírása szerint (1840.20. pontja). Arra, hogy az újraalakulás szándéka megvolt, utal az a körülmény, hogy a könyvtár anyaga együtt maradt és feltehetőleg a kultárakból is visszakerült a központba. A letétek nem kerültek vissza eredeti tulajdonosaikhoz, hanem továbbra is a Rosty-házban, a társaság egykori helyiségeiben tárolták a könyveket évi 200 váltó forint bérleti díj ellenében. Minderről a fennmaradt „Bizonyítvány” tanúskodik, melyet érdemes teljes egészében idézni:

„Alulírottak jó lélekkel bizonyíthatjuk, hogy tekintetes idősb Rosty Sigmond ur Uri utszában levő lakházának emeletében 4 szobát 1846k Dömötör napkor mint a’ fejérmegyei olvasó társaság első alakulásának kiteltekor, annak jövőrei újra alakulásáig 200 az az kétszáz váltóforintért engedett és adott által.

Költ Székesfejervárott Novemb 3ik napján 1847.

Salamon György

Fekete János

Kenessey Sándor

Alol irt jó lelekkel allithatom, hogy magam is egyik voltam, ki Salamon György urat arra kértem, hogy T. Rosty Zsigmond Urral egyez[z]en meg időn tul is, a’ mig tudni illik a társaság ujjabban alakulhatna, a ‘ szállás iránt, hogy a ‘ könyvek biztos helyen legyenek.

Sz: Fejerváron 3ik November 1847

Kenessey Ferenc

Tábla Bíró²¹⁷

Egyértelműnek látszik tehát, hogy egy évvel az „olvasótársaság első alakulásának kitelte” után az egykori tagoknak feltett szándéka volt az egyesület újjászervezése. Tisztában voltak vele, hogy milyen jelentős könyvtáruk van, amelynek tárolásáért továbbra is fizettek - a bért keveslő - Rosty Zsigmondnak.

Az újraalakulásra azonban már nem került sor, és a könyvtár sem maradhatott a Rosty-házban. Nem sokkal később a vármegyei levéltárba kerülhetett a gyűjtemény, s csak majd száz évvel később, 1944 őszén hallatott magáról a szinte hiánytalanul²¹⁸ megőrzött állomány: „A Fejér

²¹⁶ 1844-ben Madarász József házasságkötése után már Pakson élt. Bátyja, László pedig Baranya megyében lakott és Somogyban vállalt politikai szerepet. Megjelentek ugyan a Fejér megyei közgyűléseken, az olvasótársaság munkájában azonban már nem vettek részt. A Végegylet székesfehérvári szervezete 1845-ben már az olvasótársaság termében ülésezett, nem a városi kúria helyiségében. Ekkor Karácsony Antal lett az elnök a lemondott Niczky János, városi tanácsnok helyett. (Jkv. 883/1845)

²¹⁷ Talán csak véletlen, de a négy aláíró közül három volt könyvtáros - Fekete Székesfehérváron, a két Kenessey Baracsán.

²¹⁸ A Kliegl könyv (szerk. Garay János. Pest, 1842.) egyik példánya, amelyet egykori kölcsönzője nem szolgáltatott vissza, a FSZEK tulajdonába került. (A mű címlapján az olvasótársaság bélyegzőjén kívül egy Müller nevezetű budapesti könyvkereskedő kék bélyegzője is látható.) Itt mondok köszönetet Tóth Györgynek, aki felhívta a figyelmem az FSZEK Szűry-gyűjteményének katalógusára.

megyei Levéltárban van egy ötezer kötetes könyvtár, amit a Fejérmegyei Olvasó Társulat alapított (...) és amit megszűnése után kezelés végett a levéltárnak adott.”²¹⁹

Újabb húsz esztendő elmúltával Könczöl Imre megtalálta az egyesület néhány iratát és nyomtatott katalógusát, kutatásairól publikációjában is beszámolt, de a könyvtárról magáról semmit sem tudott.

III.6 Összefoglalás

Dolgozatunkban a meglévő kevés adat alapján próbáltunk árnyaltabb képet rajzolni a korszak egyik fontos intézményéről, a kaszinóról Székesfehérváron. Itt formálódott ki a kor haladó eszméire reagáló, Széchenyi István reformgondolatait megvalósítani kívánó, a magyar művelődést szorgalmazó és új minőségű közösséget alkotó, az új típusú, aktív, politizáló magyar állampolgár.

A székesfehérvári kaszinókról kevés dokumentum maradt fenn. Ezek alapján úgy látszik, hogy a kaszinó volt a városi egyesületek központja és hajtóereje.

Meggyőződésünk, hogy a polgári kaszinóba tömörült kereskedők és iparosok számára a közéletnek is fontos iskolája volt ez az intézmény.

A Fejér Megyei Olvasótársaság (amelynek a legnagyobb teret szenteltük dolgozatunkban, és amely névválasztásával is elkülönül a kaszinóktól)²²⁰ jelentősége túlmutat az alapítók által megfogalmazott politikai célokon.

Nyilvánvaló, hogy a használók zöme nemcsak a politika eszközének, hanem a művelődés, az olvasás egyedüli, ha nem is teljesen nyilvános intézményének tekintette az egyesületet. (Ne felejtsük el, ekkor még nincs sem a megyében, sem a városban nyilvános könyvtár.) Vidéki „kültárai” közel vitték az olvasmányokat a mezővárosok lakóihoz, akik addig nem jutottak változatos és rendszeres olvasmányokhoz.

A könyvtáralapítás nemcsak a fiataloknak a politikai pályára való felkészülését szolgálta, hanem a művelődést, a tájékozódást és a szórakozást is. Emellett a mindennapokhoz is segítséget nyújtott (például a gazdálkodáshoz, a házi teendőkhöz, az egészségvédelemhez, a nyelvtanuláshoz, az utazáshoz stb.). Gazdag szépirodalmi anyaga mind a színházkedvelőknek, mind a regények kedvelőinek - beleértve a népszerű kortárs és klasszikus irodalmat is - az igényeit kielégíthette. Az olvasmányok tekintetében gondoltak a fiatalok és a nőolvasók érdeklődésére is.

A könyvtár szakkönyvei, még ha bizonyos rétegeiben elavult tudományos irodalmat is tartalmaztak, a tagság speciális szakmai igényeit is kielégíthették.

---

²¹⁹ V.ö. Bombabiztos helyen van a fejérmegyei levéltár. = Fejér m. Napló, 1944. szept.1. 3. p. - Kégli Ferenc szíves közlése nyomán. - Ld. még Magyar Zsuzsanna: A Fejér megyei levéltár könyvtára. = Fejér m.kvt., 1974. 3.sz. 18. p.

²²⁰ A németországi kaszinók, amelyek bizonyára például szolgáltak a magyarországiaknak is, a XIX. században súlyt fektettek a szórakozásra is (tánc, kirándulás stb.), s ezt alapszabályaikban is rögzítették. (V.ö. J.Ormrod: Bürgerliche Organisation und Lektüre in den literarisch-geselligen Vereinen der Restaurationsepoche. 123-124. p.

A tagság összetétele (a liberális, sőt radikális köznemesek mellett az arisztokrácia, a papság és a polgárság képviselői is jelen vannak) arra utal, hogy a zöm valóban az olvasásra szövetkezett, amikor belépett a társaságba.²²¹

A fennmaradt három könyvjegyzék és a fennmaradt könyvtár-töredék vizsgálatából leszűrhető, hogy a köznemesi könyvtárakban elsősorban a folytonosság, a hagyományörzés dominál. Az „idősebb nemzedék” (Madarász Gedeon vagy Soós Imre) könyvtárában többnyire magyar nyelvű irodalom található s mellette néhány latin nyelvű klasszikus. A fiatalabbak gyűjteményeiben már a frissebb német (kevés francia) nyelvű irodalom is jelentkezik a kortárs magyar irodalom mellett.²²²

Az értelmiségi rétegek feltételezhető könyvgyűjteményei nagyobbak és jelentősebbek, mint gondoltuk; némely esetben - mint például a kémiai-alkémiai, botanikai vagy orvos-tudományi könyveket²²³ tekintve - egészen speciális gyűjteményekről lehet szó. (A Karácsony-testvérek és mások gyűjtési, irodalom-regisztrálási módszeréről már szóltunk: feltételezzük, hogy mások is hasonló módszerekkel éltek.)

A könyvtár anyagának rekonstrukciója során²²⁴ megállapítható, hogy bár az idegen nyelvű könyvek tetemes része Magyarországról származhatott,²²⁵ a kiadványok jó részének megjelenési helye Itáliától Németalföldre, Párizstól Breslauig és Gdanskig, illetve Pétervárig terjed(hetett). A német nyelvű anyagban is sok bécsi, brünnei, prágai, zágrábi nyomtatvány található, és persze számos lipcsei is. (Szembetűnően magas az Otto Wiegand által kiadott művek száma.) Az is megállapítható, hogy a XVII. század elejétől kezdve vannak nyomtatványok²²⁶ a társaság könyvtárában, s igen jelentős a XVIII. századi irodalom aránya is.

Nem zárható ki, hogy a tagok (vagy rokonaik, elődeik) külföldi tanulmányaik során juthattak könyvekhez (alaposabb kutatás nélkül is több Fejér megyeit találtunk a göttingai egyetem hallgatói között²²⁷). Ennek módszeres vizsgálata fontos adatokat szolgáltatna a kor szellemi mozgalmainak megismeréséhez.

A jövőben újabb adatokkal szolgálhat a magánkönyvtárak vizsgálata is (elsősorban a hagyatéki, árverési iratanyagok, illetve a megye könyvtárai régi könyvanyagának possessor-bejegyzései). Erre dolgozatunkban nem tettünk kísérletet.

---

²²¹ További elemzést érdemelne, hogy a nemesi és arisztokrata családok között hogyan fonódnak össze a rokoni szálak, s miképp fedik el a felfogásbeli - vagy inkább elvi - különbségeket.

²²² Nyilván Mérey László más anyagi lehetőségek birtokában gyarapította könyvtárát, mint Madarász József.

²²³ Nem volt ritka eset, hogy jelentős orvosi könyvtárat gyűjtöttek nem-orvosok: mint például Barkóczy László is, vagy mint a XVIII. századi kassai városi könyvtár. (Utóbbiról ld. Kassa város olvasmányai 1562-1731. Szeged, 1990. 183-187. p.)

²²⁴ A német, a latin és angol, a francia, az olasz könyvek azonosítását is megkíséreltük; ezek alapján vontuk le következtetéseinket.

²²⁵ Elsősorban Nagyszombatból, illetve Budáról, Kassáról, Pestről, Pozsonyból. - Meglepetés volt számunkra, hogy Hartleben milyen sok francia könyvet adott ki (párizsi impresszummal).

²²⁶ Így például J. Barclay: Argenis [Roma, 1621?], Gerhardus: Fürstliche Tischreden.(Basel, 1642-1645), Biblia sacra (Amszterdam, 1639), valamint egy Frisius-szótár. Lásd a függelékben.

²²⁷ „1799: A.von Pázmándi; 1800: Carolus Németh, Bogárd; 1810: Joannes Hollósy... Comit Albensis Major, Alexander Tatay... in Praedio Bogárd, Comitatus Albensis Hung.” - Közli Borzsák István: Budai Ézsaiás és klasszika filológiánk kezdetei. Bp. 1961. 196-199. p.

*

A Fejér megyei könyvkultúra fejlődésében fontos állomást jelentett a Fejér Megyei Olvasótársaság könyvtára; a legnagyobb és legjelentősebb egyesületi gyűjtemény jött létre 1840-ben Székesfehérváron, szinte egyidőben a győri és a veszprémi olvasótársasággal.

A vármegye kulturális élete sokat veszített azzal, hogy a könyvtár, illetve a társaság nem maradt fenn tovább, hiszen (eltekintve az 1850-ben újra alakuló városi kaszinótól) csak a kiegyezés évétől kezdődően jöttek létre - jóval szerényebb anyaggal - egyesületi könyvtárak²²⁸ a városban. Az első nyilvános könyvtár megalapítására csak a kilencvenes években került sor.²²⁹

---

²²⁸ V.ö. Komlósi József: Polgári olvasóköri Székesfehérváron a dualizmus korában. 1-2.r. = Fejér m.kvt. 1987. 1. sz. 56-68., 2. sz. 43-54. p.

²²⁹ Ld. Kégli Ferenc: A székesfehérvári városi könyvtár kialakulása és fejlődése 1893-tól 1919-ig. = Fejér m.kvt. 1985. 2. sz. 35-47. p.

IV. BIBLIOGRÁFIA

IV.1 Források

A Fejérvári Casino részvényeseinek névsora, alapszabályai és rendeletei. Székes-Fejérvárott, Számmer ny.

(1.év) 1838. [1838.] 52 p.

(2.év) 1839. [1839.] 57,3 p.

(3.év) 1840. [1840.] 58 p.

(5.év) 1842. [1843.] 52 p.

(6.év) 1843. [1843.] 51,1 p.

8/9.év 1845 és 1846. [1846.?] 52 p.

Székes-Fejérvári Casino részvényeseinek névsora betürendel; annak szabályai s egyéb rendeletei. Székes-Fejérvárott, Számmer ny.

(1.év) 1838. [1839.] 36 p.

(2.év) 1839. [1840.] 35 p.

(4.év) 1841. [1842.] 36 p.

Fejér Megyei Olvasó-Társaság évkönyve.

(1.év) 1840. Székes-Fejérvár, Számmer ny. [1840.] 24 p.

(2.év) 1841/2. Székes-Fejérvár, Számmer ny. [1842.] 34 p.

(3.év) 1842/3. Pest, Beimel József ny. [1843.] 36 p.

(4.év) 1843/4. Székes-Fejérvár, Számmer ny. [1844.] 34 p.

Fejérmegyei olvasó társaság könyvtárában lévő könyvek.[Katalógus.] Hálában, Heynemann Eduárd betüivel, [1843.] 72 p.

A Fejér Megyei Olvasótársaság iratai. (Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár. R 380.)

1. [Alapszabály. + Aláírók.] [1840.] 1 lev. 39x26 cm.

2. Méltóságos Mérey László Kamarás Urtól kölcsönzött 782 darab könyvek jegyzéke. Székes Fejérváron 1840ki 6ik hav 1ső napján. 7 lev. 40x26 cm.

3. Tekintetes Madarász Josef urtól a' Fehér Megyei Olvasó társaságnak kölcsönzött könyvek jegyzéke. Székesfehérvárott 1840i 8ik hav 25én. 1 lev. 45x28 cm.

4. Tekintetes Madarász Gedeon urtól kölcsönzött könyvek jegyzéke. Székesfehérvár 1840. aug. 25-én. 2 lev. 37x23 cm.
5. Carl Geibel magyar nyelvű levele Udvardy Cserna Károlynak, az olvasótársaság egyik elnökének. Pest, 1844. ápr. 4. 2 lev. 28x22 cm.
6. Carl Geibel német nyelvű levele Udvardy Cserna Károlynak. Pest 1844. máj. 30. 2 lev. 23x14 cm.
7. Bizonyítvány [az olvasótársaság könyvtárának elhelyezéseért kifizetett bérrel]. Székesfehérvár 1847. nov. 3. 1 lev. 40x25 cm.

IV.2 Felhasznált irodalom

- BAÁN János: A magyar növendékpapság irodalmi egyleteinek rövid vázlata. Emlékkönyv. Kiad. a budapesti növendékpapság magyar egyházi irodalmi iskolája fennállásának ötvenedik évében. = Munkálatok XLIV. 1881. 181-217.p.
- BÁCSKAI Vera: Városok és városi társadalom Magyarországon a XIX. század elején. Bp. Akadémiai K., 1988. 231 p.
- BALLAGI Géza: A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig. Bp. 1888. VIII, 847 p.
- BARTA János: Mezőgazdasági irodalmunk a XVIII. században. Bp. Akadémiai K., 1973. 128 p., 4 t. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sor.; 67)
- BAYER József: A nemzeti játékszín története. Bp. 1887. 1-2. köt.
- BERLÁSZ Jenő: Könyvtári kultúránk a XVIII. században. = Irodalom és felvilágosodás. Bp. Akadémiai K., 1974. 283-332.p.
- BIRTALAN Győző: Európai orvoslás az újkorban. Bp. 1988. 146 p. (Orvostörténeti közlemények. Suppl. 15-16.)
- BISZTRAY Gyula: A prenumeráció. Egy fejezet a magyar könyv-kiadás és olvasóközönség történetéből. = B.Gy.: Könyvek között egy életen át. Bp. Szépirodalmi K., 1976. 44-79.p.
- BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785-1848. Bp. Akadémiai K., 1963. 809 p.
- BOLDISAR Kálmán: A Debreceni Casino százéves története 1833-1933. Debrecen, Debreceni Casino, 1933. 48 p.
- BREZNAY Imre: Az Egri Kaszinó százéves története 1833-1933. Eger, Egri ny.r., 1934. 345 p.
- CENNER Mihály: Magyar színészet Székesfehérvárott és Fejér megyében. (1.r. 1813-1874). Székesfehérvár, 1972. 174 p.
- DANN, Otto: Die Lesegesellschaften des 18. Jahrhundert und der gesellschaftliche Aufbruch des deutschen Bürgertums. = Buch und Leser. Hg. Herbert G. Göpfert. Hamburg, Hauswedell, 1977. 160-193.p.
- DANN, Otto: Lesegesellschaften im 18. Jahrhundert. Ein Forschungsbericht. = Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur, 1989. 2.H. [45]-53.p.
- DEME Zoltán: Verseggy könyvtára. Bp. Akadémiai K., 1985. 103 p. (Irodalomtörténeti füzetek 113)

DEZSÉNYI Béla: Használtak-e a kaszinók a könyv- és lap-kiadásnak? = Magyar Könyvszemle, 1942. 423-426.p.

DORMUTH Árpád: Székesfehérvár kulturális élete a XIX. században. = Székesfehérvári Szemle, 1936. 1/2.sz. 13-27.p.

A Dunántúl településtörténete II. (1767-1848.) A Pécsi Településtörténeti Konferencia anyaga. Pécs, MTA Pécsi és Veszprémi Akadémiai Bizottsága, 1977. 1-2.köt.

DÜLMEN, Richard von: Die Gesellschaft der Aufklärer. Zur bürgerlichen Emanzipation und aufklärischen Kultur in Deutschland. Frankfurt/M., Fischer Taschenbuch Verl., 1986. 205 p.

EPERJESSY Géza: A szabad királyi városok kézművesipara a reformkori Magyarországon. Bp. Akadémiai K., 1988. 427 p.

ERDŐS Ferenc: A polgári forradalom és szabadságharc története Fejér megyében 1848-1849. = Fejér megyei történeti évkönyv 12. Székesfehérvár, Fejér Megyei Levéltár. 1978. 7-152.p.

FÁBRI Anna: Az irodalom magánélete: irodalmi salonok és társaskörök Pesten. Bp. Magvető, 1987. 749 p.

Fejér vármegye. Szerk. Schneider Miklós, Juhász Viktor. Bp. A Magyar Városok Monográfiája K., 1937. 152-180.p.

FEJŐS Imre: Az Országgyűlési Ifjúság Társalkodási Egyesületének könyvtára. = Magyar Könyvszemle, 1961. 319-321.p.

FÉNYES Elek: Magyarország s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. Pest, Trattner-Károlyi, 1836-1840. 1-6.köt.

FIÁTH Ferenc: Életem és élményeim. Bp. Tettey, 1878. 1-2. köt.

FRIED István: A magyarországi német nyelvű sajtó kutatásának kérdései. = Magyar Könyvszemle, 1983. 89-101.p.

FÜLÖP Géza: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp. Akadémiai K., 1978. 290 p. (Irodalomtörténeti könyvtár 33)

FÜLÖP Géza: A magyarországi városi könyvtárak az első világ-háborúig. = 150 éves a Mogyoróssy Könyvtár. [Békéscsaba] Békés Megyei Könyvtár, 1987. 15-23.p.

FÜLÖP Géza: A vidéki birtokos nemesség könyvkultúrája a 18. 19. század fordulóján. (A Skublics-család zalaszentbalázi könyvtára). = Magyar Könyvszemle, 1974. [249]-261.p.

FÜZES Miklós: Batthány Kázmér. Bp. Gondolat; Baranya Megyei Levéltár, 1990. 213,3 p. (Magyar história. Életrajzok)

GÁRDONYI Albert: Régi pesti könyvkereskedők. Bp., 1930. 115 p. (Az OSZK kiadványai; 2)

GLOSZ József: Tolna megye középirtokos nemességének anyagi viszonyai a 19. század első felében. = Wosinsky Mór Megyei Múzeum évkönyve XVI. Szekszárd, 1991. 149 p.

GYURIS György: Dugonics könyvtára. Katalógus. Szeged, 1972. (A Somogyi-könyvtár kiadványai; 14)

H.B.: Szózat a 'Casinók' ügyében. = Társalkodó. (9) 1840. 16.sz. febr.22. 64.p.

HALÁSZ Anna, H.: A Zempléni Kaszinó könyvtára (1831-1850). = Borsodi Levéltári évkönyv 5. Miskolc, 1985. 271-281.p.

HUDI József: A Veszprémi Olvasótársaság története: 1841-1844. /Adalékok a Veszprém megyei reformkori egyletek történetéhez. = Veszprém megyei Múzeumok közlem. 18. 1986. Veszprém, 1987. 451-473.p.

JESINGER, Alois: Wiener Lekturkabinette. Wien, Verlag Berthold & Stempel, 1928. 141 p.

KÁLLAY István: Fehérvár regimentuma 1688-1849. A város mindennapjai. Székesfehérvár, Fejér m. Levéltár, 1988. 757 p.

KANYAR József: „Múzsáknak szentelt kies tartomány”. Tanulmányok Somogy művelődéstörténetéből (XVIII-XX. sz.) Kaposvár, Somogy megyei Levéltár, 1983. 327 p., 3t. (Somogyi almanach; 36-40)

KAPOSSY Lucián: Pápa város egyetemes leírása. Pápa, 1905. 364 p.

KÁROLY János: Fejér vármegye története. Székesfehérvár, 1896-1904. Csitáry ny. 1-5. köt.

KERÉNYI Ferenc: Székesfehérvár magyar nyelvű színészete a XIX. század első felében. = Székesfehérvár évszázadai 4. 1688-1848. Székesfehérvár, 1979. 119-132. p.

KEVEHÁZI, Katalin: Aufarbeitung und Publikation von ungarischen Bücherverzeichnissen aus der Zeit von 16. bis 18. Jahrhundert. = Wolfenbütteler Notizen zur Buchgeschichte (10) 1985. 68-77. p.

KILIÁN István: Iskolai színjátszás Székesfehérváron a 18. században. = Fejér megyei történeti évkönyv 10. Székesfehérvár, 1976. [201]-305. p.

KIS Elemérné: Ivanics kölcsönkönyvtára. = Az OSZK évkönyve 1965-66. Bp. 1967. 458-473. p.

Klasszika és romantika között. Szerk. Kulin Ferenc, Margócsy István. Bp. Szépirodalmi K., 1990. 251 p.

KÓKAY György: Könyv, sajtó és irodalom a felvilágosodás korában. Bp. Akadémiai K., 1983. 234 p.

KOSÁRY Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. 2.kiad. Bp. Akadémiai K., 1983. 757 p.

K[ovács Pál]: Győri olvasó-egyesület. (Győr télhó' 25kén). = Társalkodó (9) 1840. 8.sz. jan. 25. 32. p.

KOVÁCS I. Gábor: Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig. A magyar kalendáriumok történeti és művelődésszociológiai vizsgálata. Bp. Akadémiai K., 1989. 241 p.

KÖNCZÖL Imre: Egy reformkori könyvtár. = Könyvtáros, 1963. 526-528. p.

Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében (1.). Az államalapítástól 1849-ig. Összeáll. Kovács Máté. Bp. Gondolat, 1963. 758 p. (Nemzeti könyvtár)

KÖVY Zsolt: A 150 éve alapított Pápai Kaszinó története. = Veszprém megyei honismereti tanulmányok 12. Veszprém, 1986. 53-73. p.

KULCSÁR Adorján: Olvasóközönségünk 1800 táján. Bp. 1943. 89.p.

Kulturális egyesületek Székesfehérváron: 1698-1949. ([Irták:] Erdős Ferenc [et al.]) Székesfehérvár, Megyei Műv. Központ - Magyar Népművelők Egyesülete Fejér megyei szervezete, [1987]. 64 p.

LANCKORONSKA, Maria - RÜMANN, Arthur: Geschichte der deutschen Taschenbücher und Almanache. München, Heimeran, 1954. 215 p., 68 T., 8 p.

LAUSCHMANN Gyula: A Vörösmarty-kör negyven éve. Székesfehérvár, Csitáry ny., 1907. 9-76. p.

Die Leihbibliothek der Goethe-Zeit: Exemplarische Kataloge zwischen 1790 und 1830. Hg. von Georg Jäger [et al.] Hildesheim, Gerstenberg Vlg., 1979. 515 p.

Lesegesellschaften und bürgerliche Emanzipation. Hg. Otto Dann. München, Beck, 1981. 279 p.

LUKÁCSY Sándor: „Nyomatott Hálában...” = Könyvtáros, 1963. 667-668. p.

MADARÁSZ József: Emlékirataim 1831-1881. Bp. Franklin ny., 1883. 528 p.

MAGYAR Zsuzsa[nna]: Egy 18. századi könyvkötő Székesfehérvárott. Philipp Jacob Aman. = Fejér Megyei Könyvtáros, 1974. 1. sz. 35-41. p.

MAGYAR Zsuzsanna, Arany[né]: Az első székesfehérvári könyvkereskedés felállításának előzményei. = Fejér Megyei Könyvtáros, 1981. 1. sz. 62-65. p.

MAGYAR Zsuzsanna: A könyvkötészet és a könyvkereskedelem kezdetei a 18. századi Székesfehérvárott. = A Dunántúl településtörténete 1. (1686-1768) Szerk. Farkas Gábor. Veszprém, MTA Veszprémi Akadémiai Bizottsága, 1976. 287-302. p.

MAGYAR Zsuzsanna, Arany[né]: A régi nyomdászat története Fejér megyében. = [A] Számmer nyomdától a Vörösmarty Nyomdáig. A nyomdászat 180 esztendeje Fejér megyében. Székesfehérvár, Vörösmarty nyomda, 1988. 13-26. p.

Magyar színháztörténet I. 1790-1873. Szerk. Kerényi Ferenc. Bp. Akadémiai K., 1990. 539 p., ill.

A magyarországi egyesületek címtára a reformkortól 1945-ig. Szerk. Pór Edit. 1.r. Vidéki egyletek és körök. Bp. Művelődéskutató Intézet, 1988. 1-3. köt.

MARTINO, Alberto: Die deutsche Leihbibliothek. Geschichte einer literarischen Institution (1756-1914). Wiesbaden, O. Harrassowitz, 1990. 1170 p. (Beiträge zum Buch- und Bibliothekswesen; 29)

MILSTEIN, Barney M.: Eight eighteen century reading societies. A sociological contribution to the history of German literature. Berne - Frankfurt/M., Lang, 1972. 311 p.

MURÁNYI Lajos: Adalékok a székesfehérvári könyvkereskedelem és nyomdászat történetéhez. = Fejér megyei Könyvtáros, 1973. 2. sz. 30-37. p.

OLIVIER-MARTIN, Yves: Histoire du roman populaire en France. Paris, Michel, 1980. 301 p.

ORMROD, John: Bürgerliche Organisation und Lektüre in den literarischgeselligen Vereinen der Restaurationsepoche. = Zur Sozialgeschichte der deutschen Literatur von der Aufklärung bis zur Jahrhundertwende. Tübingen, Niemeyer, 1985. 123-149. p. 152. p.

PAVERCSIK Ilona: Johann Gerhard Mauss és a pesti könyv-kereskedelem színvonala a 18. század közepén. 1-2.r. = Magyar Könyvszemle, 1990. 1/2. sz. 14-31., 3/4. sz. 113-127. p.

PÉTERFFY Ida: Kováts Sámuel prédikátor és literátor 1770-1830. = Fejér megyei történeti évkönyv 10. Székesfehérvár, 1976. 151-200. p.

PINTÉR Márta Zsuzsanna: A budapesti Egyetemi Könyvtár jezsuita könyvjegyzékeinek drámakötetei. = Magyar Könyvszemle, 1990. 3/4. sz. 139-147. p.

PRÜSENER, Marlies: Lesegesellschaften im achtzehnten Jahrhundert. Ein Beitrag zur Lesergeschichte. = Archiv für Geschichte des Buchwesens XIII. (1972.) 369-594. col.

RÁCZ István: Városlakó nemesek az Alföldön 1541-1848 között. Bp. Akadémiai K., 1988. 274 p.

RÁDY Zoltánné: Rottenbiller Lipót, Pest város főpolgármesterének könyvgyűjteménye 1849-ben. = Magyar Könyvszemle, 1988. 2/3. sz. [156]-168. p.

SASHEGYI Oszkár: Német felvilágosodás és magyar cenzúra 1800-1830. Bp. Dunántúl Pécsi egyetemi könyvkiadó és Ny.R.T., 1938. 105 p. (Minerva-könyvtár; 130)

SCHÖN, Erich: Der Verlust der Sinnlichkeit oder Die Verwandlungen des Lesers. Mentalitätswandel um 1800. Stuttgart, Klett-Cotta, 1987. 445 p. (Sprache und Geschichte; 12)

SÉDA Ernő: A központi növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának története. Bp. 1874. XII,374 p.

SENNOWITZ Adolf: Geibel Károly Pesten. = Magyar Könyvkereskedők évkönyve 11. Bp. 1901. V-LXVI. p.

STAUD Géza: Magyar kastélyszínházak. Bp. Színháztud. Int. - Orsz.Színháztört.Múzeum, 1963-1964. 1-3. köt.

STAUD, Géza: Adelstheater in Ungarn. (18. und 19. Jahrhundert.) Wien: Verl. d. ÖAdW, 1977. 393 p., 12 Taf. (Theatergeschichte Österreichs; 10/2)

SULYOK János: Adatok Székesfehérvár újkori könyvkultúrájához. = Székesfehérvár évszázadai 4. 1688-1848. Szerk. Kralovánszky Alán. Székesfehérvár, István Király Múzeum, 1979. 152-170. p.

SZARVASI Margit: Magánkönyvtárak a XVIII. században. Bp. 1939. 131 p.

TAKÁCS Ferenc: Két flamingó. Madarász László (1811-1909), Madarász József (1814-1915). Bp. Magvető, 1982. 443 p.

[TARCZY Lajos] NAGY T[itusz]: Honi Utazás levéltöredékekben. = Athenaeum, 1839. 20. sz. márc.10. 308-309. h.

[TELEGDI KOVÁCS László] CSATÁRY Ottó: Uti emlékek 2. Fejérvár. = Életképek, 1845. 8. sz. febr.22. 243-246. p.

TIBOLDY: Székes-Fejérvár a'mint van. = Regélő, 1843. 10. sz. febr.2. 300-306. p.

[TÓTH György István] T.GY.I.: A Fejér megyei Olvasótársaság. (Egy készülő dolgozat jegyzetlapjaiból.) 1-2.r. = Fejér megyei Könyvtáros, 1972. 1. sz. 50-54.p., 2.sz. 35-38. p.

TÓTH Gy[örgy] I[stván]: A székesfehérvári Számmer nyomda alapítási éve. = Fejér megyei Könyvtáros, 1972. 4. sz. 38-41. p.

TÓTH György: Vörösmarty Mihály Fojni kezdetű verse megírásának indítékai. = Fejér megyei Könyvtáros, 1976. 1. sz. 62-65. p.

VADÁSZ Géza: A Benyák-ügy. Adatok Székesfehérvár felvilágosodáskori történetéhez. = Irodalomtörténeti közlemények, 1984. 649-666. p.

VIRÁGH Ferenc: A művelődés helyzete a reformkori Dél-Alföldön. = 150 éves a Mogyoróssy Könyvtár. [Békéscsaba] Békés Megyei Könyvtár, 1987. 3-14. p.

VÖRÖS Károly: Egy győri nemes könyvtára a forradalom előtt. (Adalék reformkori általános műveltségünk történetéhez). = Magyar Könyvszemle, 1955. [72]-87. p.

WALDAPFEL József: Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből 1780-1830. Bp. MTA, 1935. 368 p.

WÉBER Antal: A magyar regény kezdetei. (Fejezetek a magyar regény történetéből.) Bp. Akadémiai K., 1959. 237 p.

ZIESSOW, Karl-Heinz: Ländliche Lesekultur. Das Kirchspiel Menslage und seine Lesegesellschaften 1790-1840. Cloppenburg, Museumsdorf, 1988. 1-2.T. (Materialien zur Volkskultur nordwestliches Niedersachsen; 12-13)

IV.3. Bibliográfiai segédletek (Válogatás)

Bibliographia litterarum hungariae oeconomicarum. 1-3. tom. (1505-1867.) Bp. 1934-1956.

Bibliotheca Geographica. Hrsg. von Wilhelm Engelmann. Leipzig, 1857.

Biographisches Lexikon der hervorragender Ärzte aller Zeiten und Völker. Hrsg. von August Hirsch. 1-6.Bd. Wien-Leipzig, 1884-1888.

Biographie universelle, ancienne et moderne. Paris, 1811-1828. 1-52.vols.

Bodor Antal: Magyarország helyismereti könyvészete 1527-1940. Bp. 1944.

Borsos István: A pápai evang. reform. főiskola könyvtárának katalógusa és rövid története. Pápa, 1901.

Brunet, J.C.: Manuel du libraire et de l'amateur de livres. 3. éd. 1-4. tom. Bruxelles, 1821. + Suppl. 1-3. tom. Paris, 1834.

A Debreceni Református Kollégium nagykönyvtárának katalógusai. XVI. Orvostudomány. Debrecen, 1972.

A Debreceni Református Kollégium nagykönyvtárának katalógusai. XX. Földrajz. Debrecen, 1986.

Deutsches Literatur-Lexikon. Begr. von W.Kosch. 3. Aufl. Bern-München, 1968-.

Dünnhaupt, Gerhard: Personalbibliographien zu den Drucken des Barock. 2.verb., verm.Aufl. Stuttgart, 1990-1991. 1-5.T. (Abele - Spee)

Az egri érsek-megyei könyvtár szakszerű címjegyzéke. Összeáll. Michalek Manó. 1-2.köt. Eger, 1883.

Ersch, J.S.: Bibliographisches Handbuch der philologischen Literatur der Deutschen seit der Mitte des 18. Jahrhundert bis auf die neueste Zeit. 1-2.Bd. Leipzig, 1812-1813.

Futaky, István - Schwamm, Kristin: Die Ungarn betreffenden Beiträge in den Göttingische Gelehrten Anzeigen 1739-1839. Bp. 1987.

György Lajos: A magyar regény előzményei. Bp. 1943.

Havass Rezső: Magyar földrajzi könyvtár. Bp. 1893.

- Heinsius, W.: Allgemeines Bücher-Lexikon. 1-9.Bd. 1700-1841. Leipzig, 1812-1849.
- Hirschberg, Leopold: Der Taschengoedecke. 1-2.Bd. München, 1970.
- Horvát István Mindennapija az az Minden napra szolgáló Jegyző könyve 1805-1809. Szerk. Temesi Alfréd, Szauder Józsefné. Bp. 1967.
- Jezerniczky Margit: Francia nyelvű nyomtatványok Magyarországon. Szeged, 1933.
- Jöcher, C.G.: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. 1-4.Bd. Leipzig, 1750-1751.
- Kádár Jolán, Pukánszkykyné: A budai és pesti német színészet története 1812-ig. Bp. 1914. (Német philologiai dolgozatok; 12)
- Kádár Jolán: A pesti és budai német színészet története 1812-1847. Bp. 1923. (Német philologiai dolgozatok; 29)
- Kirchner, Theodor: Das deutsche Zeitschriftenwesen. 1-2.T. Wiesbaden, 1958-1962.
- Kóssa Gyula: Magyar állatorvosi könyvészet. Bp. 1904.
- A magyar sajtó története I. 1705-1849. Szerk. Kókay György. Bp. 1979.
- Magyar történeti bibliográfia 1825-1867. Szerk. I.Tóth Zoltán. Bp. 1950. 1-3.köt.
- Magyarország bibliographiája 1712-1800. 1-8. Bp. 1884-1991.
- Magyarország orvosi bibliográfiája 1472-1899. Összeáll. Győry Tibor. Bp. 1900.
- A Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. Összeáll. V. Busa Margit. I. 1-2.köt.: 1705-1849. Bp. 1986.
- A Magyarországon megjelent színházi zsebkönyvek bibliográfiája. XVIII-XIX.század. Bp. 1961.
- A Nemzeti Casino könyvtárának katalógusa. Szerk. Pákh Albert. Pest, 1852.
- Pápay Sámuel: A magyar literatura esmérete. 1.köt. Veszprém, 1808. (Magyar Minerva; 4)
- Poggendorf, J.C.: Biographisch-literarisches Handwörterbuch zur Geschichte der exacten Wissenschaften. 3.Bd. 1-2.Abt. Leipzig, 1898.
- Quérard, J.M.: La France littéraire. 1-10. tom. Paris, 1827-1839.
- Raabe, M.: Leser und Lektüre im 18. Jahrhundert. Die Ausleihbücher der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel 1714-1799. 1-4.Bd. München, 1989.
- Régi könyveink és kézirataink katalógusai. A szegedi piaristák könyvtára. Szerk. Varga András. Szeged, 1986. 108 p.
- Schweiger, F.L.A.: Handbuch der classischen Bibliographie. 1-2.Tl. Leipzig, 1830-1834.
- Seidler, A. - Seidler, W.: Das Zeitschriftenwesen im Donauraum zwischen 1740 und 1809. Wien-Köln-Graz, 1988.
- Spányi Balázsne: Régi és ritka könyveink. A könyvtár 1800 előtt megjelent könyveinek jegyzéke. Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára. Bp., 1988. 81 p.
- Staud Géza: A magyar színháztörténet forrásai. 1-3.r. Bp. 1963-1964.
- Szinnyei Ferenc: Novella- és regényirodalmunk a szabadság-harcig. 1-2.köt. Bp. 1925.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 1-14.köt. Bp. 1891-1914.

A Szüry-gyűjtemény katalógusa. Szerk. Klinda Mária. Bp. 1987.

Thieme, H.P.: Guide bibliographique de la littérature française de 1800 ... 1906. Paris, 1907.

Toldy Ferenc: A magyar nemzeti irodalom története. A legrégibb időktől a jelen korig. Rövid előadásban 1864-1865. Bp. 1887.

Wilke, J.: Literarische Zeitschriften des 18. Jahrhunderts. 1-2.Bd. Stuttgart, 1978.

Zolnai Klára: Magyarországi olasz nyomtatványok 1699-1918. Bp. 1932.

V. FÜGGELÉK

I. TAGNÉVSOROK

1. A nemesi kaszinó igazgatói és választottsága 1838-1846

1. Ambrózy Ferenc, vármegyei tiszti alügyész
1845-46 jegyző
2. Aschner József, vármegyei r. sebész
1845-46 igazgató
3. Batthyány István, ifj. gr.
1838
4. Baur György, városi tanácsnok
1838-40, 1842, 1846
5. Baur József, táblabíró
1842-46
6. Bezerédy Miklós, táblabíró
1840 igazgató
7. Bóné István, ügyvéd
1842-43, 1845-46
8. Boros Imre, városi tanácsnok és kapitány
1838-40
9. Csapó József, vármegyei 2. aljegyző
1838 jegyző
10. Cserna Károly, vármegyei tiszti alügyész
1838-39
11. Cziráky János gr., m. kir. kancellária titoknoka
1842-43
12. Detrich Zsigmond, uradalmi ügyész
1842-46
13. Eischl János, városi 1. aljegyző
1838-46; 1839-43 jegyző
14. Eklér György Mihály, vármegyei al-adószedő
1843, 1845-46
15. Eklér József, táblabíró
1838-42

16. Farkas Ferenc, székesfehérvári nagyprépost
1838-40
17. Fekete András, cs. kir. kapitány
1845-46
18. Fiáth Ferenc, vármegyei 2. alispán
1842-43 igazgató
19. Funtek Imre, táblabíró
1842-46; 1842-43 jegyző
20. Gilly János, városi urbárium rendtartója
1841 igazgató
21. Gindly Antal, táblabíró
1838-46
22. Haader Pál, polgármester
1842-46, 1838-40 igazgató
23. Hamvasy Imre, ügyvéd, a takarékpénztár könyvvezetője
1842-46
24. Hering[h] Ignác, ügyvéd
1842-46
25. Horhy Mihály, táblabíró
1838-40
26. Horváth István, táblabíró
1838-46
27. Horváth Lajos, ügyvéd
1839-46
28. Horváth Mihály, vármegyei aljegyző
1842-43
29. Huszár Péter, vármegyei főügyész
1842 igazgató
30. Kandó József, vármegyei 1. alispán
1845-46
31. Karácsony Antal, táblabíró
1838-40
32. Karácsony Lázár, ügyvéd
1839-40, 1840 jegyző
33. Katona András, választott polgár, városi szószóló
1845-46
34. Kiss Antal, orvos-tanár
1840
35. Kiss Sándor, táblabíró
1838-43, 1846
36. Korizmics Antal, a hittudomány tanítója, kanonok
1838-46

37. Marich István Dávid, Torna vm. főispánja
1838-46
38. Molnár Sándor, cs. kir. hadi biztos
1846
39. Nagy Antal, Eörsi, ügyvéd
1845-46 ügyész
40. Nagy Ignác, vármegyei főadószedő
1838-46
41. Niczky János, városi tanácsnok és helybíró
1845
42. Petrás Károly, vármegyei al-adószedő
1842-43, 1845 igazgató
43. Pribék Vilmos, táblabíró, választott polgár
1838-46
44. Rieder József, vármegyei 1. mérnök
1845
45. Ruszwurm János, polgár
1838-46 pénztáros
46. Say István, városi bíró
1838-40
47. Say József, gyógyszerháros
1838, 1840-43
48. Stáhly György, vármegyei rendes főorvos
1838-39
49. Strádl János, választott polgár
1845, 1843 igazgató
50. Szücs Péter, vármegyei aljegyző
1845-46
51. Ürményi József, 1. alispán
1838-46 igazgató
52. Ybl Miklós, választott polgár (1780-1861)
1838-40
53. Zalay Károly
1845-46
54. Zichy Edmund gr.
1838 igazgató
55. Zuber Pál, táblabíró
1838-46
56. Zuber Sándor, vármegyei al-adószedő
1838-40

2. A polgári kaszinó tisztségviselői 1838-1841

Igazgatók

- 1838 I.félév Boros Imre Sz.Fejérvári városi tanácsnok és kapitány
Fleischer János polgár
Say István Sz.Fejérvári városi bíró
- 1838 II.félév Harsányi Imre vál. polgár
Horváth György [Sz.Fejérvári városi tanácsnok]
Say Ferenc Sz.Fejérvári városi fő-orvos
- 1839 I.félév Eklér György Mihály Fejér várm. al-adószedő
Haader Pál Sz.Fejérvári városi polgármester
Linzer Károly polgár
- 1839 II.félév Aschner József Fejér várm. rendes sebésze
Hübner János polgár
Niczky János Sz.Fejérvári városi tanácsnok
- 1841 Orsetti József vál. polgár
Say István Sz.Fejérvári városi bíró
Tschida János vál. polgár

Jegyzők

- 1838 König József Sz.Fejérvári városi b. aljegyző
Szakoltzay József Sz.Fejérvári városi írnok
- 1839 Horváth György Sz.Fejérvári városi írnok és pertárnok
Nagy János Sz.Fejérvári városi írnok
- 1841 Heller István városi írnok
Tóth Mihály ügyész

Pénztáros

- 1838 Ybl Károly polgár
- 1839 Ybl Károly polgár
- 1841 Linzer Károly polgár

Ügyvéd

- 1841 Eischl János városi 1-ső aljegyző

3. *A Fejér Megyei Olvasótársaság tagnévsora (1840-44)*

- Ács Mátyás 1843
Acsádi Mátyás urad.írnok; o.t. 1841-42
Adler János (†1843) o.t. 1840-42
Ammon Ferenc [kir.tábla jegyző]; o.t. 1841-42
5. Angyal Antal urod.kasznár; o.t. 1840-42
Bakos Dániel o.t. 1841-42
Balassa Antal t.kir.tábla hites jegyzője, (m.esküdt) r.t. 1840-42
Balassa Ferenc m.mérnök; o.t. 1840-42
Balassa József ügyvéd; o.t. 1840-42
10. Balog(h) István m. írnok; o.t. 1841-42
Barkóczy László b.(1791-1847) megyés püspök; r.t. 1841-42
Bátor Géza (Geiza) törv.sz. gyakornok, (kir. táblai jegyző) r.t. 1840-42
Batthyány István ifj. gr. (1812-1854); r.t. 1841-42
Batthyány Kazimir [Kázmér] gr. (1807-1854); r.t. 1841-42
15. Baumgarten Ignác r.t. 1841-42
Bayer József jegyző; o.t. 1841-42
Bekén István (†1842) r.t. 1840-41
Bezerédy János o.t. 1840-42
Bezerédy Miklós táblabíró, (törv.sz.ülnök); r.t. 1840-42
20. Bezerédy Miklós veszprémi kanonok; r.t. 1841-42
Blaskovics Pál 1841:r.t., 1842:o.t.
Blauman József róm.szertart.lelkész; o.t. 1840-42
Bodalecz József urod.ispán; o.t. 1841-42
Boldizsár Salamon urod.számartató; o.t. 1841-42
25. Boleman Mihály gyógyszeráros; o.t. 1841-42
Boncz Lázárné o.t. 1840-42
Boncz Mihály o.t. 1840-42
Bóné István ügyvéd; r.t. 1841-42
Boronkay Elvira o.t. 1840-42
30. Boronkay Miklós törv.sz. ülnök; r.t. 1840-42
Boros Pál urod. ispán; o.t. 1840-42
Boross Mihály (1816-1899) [ügyvéd]; 1843
Bottlik János (†1856) táblabíró, (törv.sz. ülnök); r.t. 1840-43
Braun József gyógyszeráros; 1843
35. Camüzat Adolf [írnok]; r.t. 1841-42
Csaby Antal polgár; o.t. 1840-42
Csapó József m. 2-od aljegyző, m. 1ső aljegyző; r.t. 1840-42

- Cserna [Udvardi] Károly m.főügyész; r.t. 1840-43
Cséry Mihály jegyző; o.t. 1841-42
40. Csörgey Zsigmond m.r.mérnök; r.t. 1840-42
Czieger Károly nyugalm.számtartó; r.t. 1841-42
Cziegler Antal jegyző; o.t. 1841-42
Czigány György o.t. 1840-43
Czompert [Czampert] András v.esküdt, v.írnok; o.t. 1840-42
45. Czukovits Ferenc v.számvevői segéd; o.t. 1840-42
Danis Rudolf városi írnok; o.t. 1842
Daniss Zsigmond (1817-1863) róm.szert.segédlelkész; o.t. 1841-42
Dezső Imre urod. ügyész; r.t. 1841-42
Dienes Gábor törv.sz. ülnök; r.t. 1841-42
50. Dietrich Rudolfné o.t. 1840-41
Dobos János tisztlb.kanonok s lelkész; o.t. 1840-42
Domo[n]kos Imre törv.sz. ülnök; o.t. 1840-42
Dőry Lajos r.t. 1841-42
Dubrovay János o.t. 1842
55. Eischl János v. 1-ső aljegyző; r.t. 1840-42
Engelbrecht Károly o.t. 1841-42
Englisz László o.t. 1842
Fábián István ref.lelkész s egyh.vid.jegyző; o.t. 1840-42
Farkas Dániel ref.lelkész; o.t. 1841-42
60. Farkas János seborvos o.t. 1841-42
Fekete János (1817-1877) [ügyvéd]; 1843
Festetics Geiza gr. (†1874) r.t. 1841-42
Fiáth Ferenc (1815-1885) m. 2dik alispán; r.t. 1840-42
Fiáth István (1812-1887) r.t. 1840-43
65. Fiáth János törv.sz. ülnök; r.t. 1840-42
Fiáth Marie o.t. 1841-42
Fiáth Pál r.t. 1842
Fischer Károly o.t. 1841-42
Fleischer Sámuel urod.számtartó; o.t. 1841-42
70. Fligler Fáni o.t. 1840-42
Flikk Domokos jószágkormányzó; o.t. 1841-42
Földváry Lajos nyugtos hadnagy; r.t. 1840-42
Francsics József római szert.lelkész; o.t.
Gaál Sándor (ref.lelkész); o.t. 1840-41

75. Gaál Sándor urod.kasznár; o.t. 1842
Gachal Benjamin o.t. 1840-42
Galla István róm.szert.lelkész; o.t. 1841-42
Gersich (Gersits) Xavier (†1843) v.esk.írnok; o.t. 1840-43
Gindly Antal törv.sz. ülnök; r.t. 1840-43
80. Gózony Endre róm.szert.lelkész; o.t. 1841-42
Gózony Ferenc ügyvéd; o.t. 1842
Göböl György ref.segédlelkész; o.t. 1841
Gr[a]manecz Gábor (1814-58) Veszprém m. al-adószedő; o.t. 1841-42
Guitmann Ferenc róm.szert.lelkész; o.t. 1840-42
85. Györdeák László róm.szert. segédlelkész; o.t. 1840-42
Győrffy József m.esküdt s kiadó; o.t. 1840-42
Győry András m.esküdt, (m.szolgabíró); o.t. 1840-42
Győry László gr. (1807-1882) r.t. 1841-42
Haas Alajos urod.tiszt.; o.t. 1840-42
90. Hainrikfy (Heinrikfy) Ferenc o.t. 1840-42
Hainrikfy Vince o.t. 1842
Hamvasy Imre o.t. 1843
Hanek[k]er Ferenc m.rendes főorvos (1805-57) o.t. 1841-42
Herczegh Fridi o.t. 1841-42
95. Hering[h] (Haeringh) Ignác urod.ügyvéd; r.t. 1841-42
Herman Ferenc urod.ispán; o.t. 1841-42
Herz Salamon o.t. 1842
Hoffman Ágoston o.t. 1840-42
Hoffmann István urod.tisztartó; o.t. 1840-42
100. Hollósy F. Ádám ref.lelkész; o.t. 1841-42
Hollósy Imréné o.t. 1840-42
Hollósy Jánosné o.t. 1840-42
Hollósy Károly m.főszolgabíró; o.t. 1841-42
Horhy Antal urod.ügyész; r.t. 1841-43
105. Horhy Mihály (1780-1855) jószágkormányzó [táblabíró]; o.t. 1841-42
Horváth György v.pertárnok; o.t. 1840
Horváth Ignác törv.sz. ülnök s ügyész; o.t. 1840-42
Horváth Imre o.t. 1842
Horváth János o.t. 1840
110. Horváth Lajos ügyvéd (urod.ügyész); r.t. 1840-42
Horváth László törv.sz. ülnök; r.t. 1840-42
Horváth Mihály urod. ügyész; r.t. 1841-42

- Horváth Miklós o.t. 1840-42
 Horváth Nep. János törv.gyakornok (ügyvéd); r.t. 1840-42
115. Horváth Pál urod.tiszt. (ügyvéd); o.t. 1841-42
 Horváth Vince r.t. 1840-42
 Horváth Zsigmond vál.polgár.; 1843
 Huszár Péter törv.sz. ülnök; o.t. 1841-42
 Janny József (1814-92) belv.osk.tanító és hangászkar igazgató; o.t. 1840-42
120. Jedlicska Lajos m.szolgabíró; r.t. 1840-42
 Joannovics Tivadar o.t. 1841-42
 Kállay János o.t. 1840-42
 Kandó Ferenc ügyvéd; r.t. 1840-41
 Kandó József törv.sz. ülnök; r.t. 1840-43
125. Kápolnay Ignác r.t. 1840-42
 Karácsony Antal törv.sz. ülnök; r.t. 1840-43
 Karácsony Lázár (†1843) ügyvéd; r.t. 1840-43
 Kazay Istvánné o.t. 1840-42
 Kazay Károly m.esküdt; o.t. 1840-42
130. Kecskés Lajos jegyző; o.t. 1841
 Kempelen Gyula törv.sz.ülnök; r.t. 1840-43
 Kenessey Aloysia o.t. 1840-42
 Kenessey Ferenc törv.sz. ülnök; r.t. 1840-43 (42: o.t.)
 Kenessey János m.szolgabíró; o.t. 1840-42
135. Kenessey Károly törv.sz.ülnök; r.t. 1840-42
 Kenessey Sándor r.t. 1840-42
 Kerznarich János o.t./r.t. 1841-43
 Kis[s] (Gyöngyösi) Antal törv.sz.ülnök (táblabíró); r.t. 1840-42
 Kiss János ügyvéd; o.t. 1840-42
140. Kiss Sándor törv.sz. ülnök; o.t. 1841-42
 Klósz Károly o.t. 1841-42
 Kmetty György hadnagy; o.t. 1841
 Kolosváry Ádám urod.ispán; o.t. 1841-42
 Kolosváry Miklós törv.sz.ülnök (táblabíró); r.t. 1841-42
145. Kolosváry Sándor m.számvevő; r.t. 1841-42
 Korizmics Antal (1807-1866) hittudományok tanítója (kanonok); r.t. 1840-42
 Kovachich Kandid (1814-?) ügyvéd s törv.sz. ülnök, (urod.ügyész); r.t. 1840-43
 Kovács Ignác urod.tisztartó; r.t. 1841-42
 Kovács Róza o.t. 1841-42

150. Körmendy József nyug.tisztartó; o.t. 1841-42
Körmendy Sándor ügyvéd (urod.ügyész); r.t. 1841-42
Kövesy Ferenc (1813-1885) v. orvos; o.t. 1841-42
Kreskay Jolán(ka) o.t. 1840-42
Kreskay Mihály (†1859) törv.sz. ülnök; 1840-42
155. Kreznerics János r.t. 1840
Kruspér Antal törv.sz. ülnök; r.t. 1842
Kúcsán Károly o.t. 1840-42
Lamberg Rudolf gr. (1802-?) r.t. 1841-42
Láng[h] Ignác (?1812-1864) ügyvéd; o.t. 1840-42
160. Langmáhr Mihály polgár; r.t. 1840-42
Lazsánszky grófnő [Lazánszkyne Eszterházy Angelique] o.t. 1841-42
Lehoczky János o.t. 1840-42
Lehoczky Mihály o.t. 1842
Lethenyei Károly (ügyvéd); 1843
165. Lezsó András róm.szert.lelkész; r.t. 1841-42
Maár (Maát) Ignác postamester; o.t. 1840-42
Madarász József (1814-1915) r.t. 1840-43
Madarász László (1811-1909) törv.sz. ülnök; r.t. 1840-43
Malesevits János ügyvéd; o.t. 1840-42
170. Maller Ferenc ref.lelkész s alesperes; o.t. 1841-42
Márkus István ügyvéd; r.t. 1840-43
Mattész András mérnök; o.t. 1841-42
Mérey Constance, Bikkesyn[é] o.t. 1842
Mérey László r.t. 1840-42
175. Mérey Móric (1813-1859) törv.sz. ülnök; r.t. 1840-42
Mészáros Gáspár róm.szert. lelkész; o.t. 1841-42
Meszlény[i] Ferenc m.esküdt; o.t. 1840-42
Meszlényi Lajos ker.tábla ülnök; o.t. 1841-42
Meszlényi Rudolf (†1848) ügyvéd; r.t. 1841-43
180. Mészöly Elek m.esküdt; r.t. 1840-43
Mészöly Gábor o.t. 1840
Mészöly György 1840-42: o.t., 1843: r.t.
Mészöly Imre m.szolgabíró; r.t. 1840-42
Mészöly József törv.sz. ülnök; o.t. 1840-42
185. Mészöly Károly o.t. 1841-42
Mészöly Lajos (v.m.esküdt); 1840-41: o.t., 1842: r.t.
Mészöly Pál várkapitány; o.t. 1840-42

- Mészöly Vince kir.tábla hites jegyzője (ügyvéd); r.t. 1840-43
Mihálik Pál m.írnok; o.t. 1841-42
190. Mile Mihály o.t. 1840-42
Miskey Ferenc ifj. (ügyvéd); o.t. 1840-42
Modrovich Elek m.alügyész; 1840-42: r.t., 1843: o.t.
Modrovich Ignác (1810-1895) m.szolgabíró; r.t. 1840-42
Molnár Imre ügyvéd; o.t. 1840-43
195. Molnár Károly ügyvéd; r.t. 1840-43
Molnár Mihály isk.tanító; o.t. 1841-42
Molnár Zsigmond m.esküdt, m.szolgabíró; o.t. 1840-42
Moór Ferenc (†1843) o.t. 1840-43
Müller József urad.tisztartó; r.t. 1841-42
200. Nagy (Eörsi) Antal ügyvéd, urad.ügyész; r.t. 1840-42
Nagy Boldizsár törv.sz. ülnök s m. levéltárnok; o.t. 1840-42
Nagy Ignác v.írnok; o.t. 1841
Nagy István (†1852) ref. lelkész; o.t. 1840-43
Nagy János o.t. 1840-42
205. Nagy (Eörsi) Johanna o.t. 1840-42
Nagy Lajos ügyvéd, urad.ügyész; r.t. 1840-42
Nagy László törv.sz. ülnök; r.t. 1841-42
Nagy (Vásárhelyi) Márton o.t. 1840-42
Németh Ferenc o.t. 1840-42
210. Németh Irma o.t. 1841-42
Németh Péter m.esküdt; o.t. 1840-42
Némethy Ferencz jegyző; o.t. 1842
Nerlinger Károly mérnök; o.t. 1841-42
Nivik Mátyás o.t. 1841-42
215. Oberrecht Ferencz törv.sz. gyakornok; o.t. 1842
Oliva József urad.tisztartó; o.t. 1841-42
Orsonics Teréz o.t. 1841-42
Ország Antal altiszt; o.t. 1841-42
Paczona Elek o.t. 1840-42
220. Pakróczy Nep. János (1792-1849) róm.szert.lelkész; r.t. 1840-42
Pap[p] Gábor törv.sz. ülnök; o.t. 1840-42
Paulus Ferenc (†1841) v.írnok; o.t. 1840
Pázmándy Dienes ifj.(1816-1856) Komárom m.t.főjegyző; r.t. 1840-42
Perey János ref.lelkész; o.t. 1841-42

225. Petrik Ignác sz. fejérvári kanonok; o.t. 1842
 Platl László gyógyszerárus; o.t. 1841-42
 Podhorszky Napoleon m.esküdt; o.t. 1840-42
 Polimberger Lajos törv.sz. ülnök; r.t. 1840-42
 Prauner Gábor ügyvéd, urad. ügyész; o.t. 1840-42
230. Pukolay Dániel ügyvéd; o.t. 1840-42
 Puretics Endre (†1842) kórházi gondnok; o.t. 1840-42
 Ráth Máté róm.szert.lelkész; o.t. 1841-42
 Rauch János választott polgár; o.t. 1840-42
 Rédly József törv.sz. ülnök; o.t. 1841-42
235. Réh János polgár [gabonakereskedő]; o.t. 1840-43
 Ritter Ignác r.t. 1841-43
 Ritter József o.t. 1841-43
 Roboz Ferenc m.esküdt; o.t. 1840-43
 Roboz Gábor (táblabíró); o.t. 1840-43
240. Rosty István r.t. 1840-43
 Rosty Zsigmond id., törv.sz. ülnök, táblabíró; r.t. 1840-43
 Rosty Zsigmond ifj. (1811-1875) m.l-ső aljegyző, váltó törv.sz. iktató; r.t. 1840-43
 Ruder József o.t. 1841-42
 Salamon Alajos r.t. 1840-43
245. Salamon Elek (?1806-1862) törv.sz. ülnök (táblabíró); r.t. 1840-43
 Salamon György törv.sz. ülnök, (táblabíró); r.t. 1840-43
 Salamon Imre (?1799-1866) törv.sz. ülnök, táblabíró; r.t. 1840-43
 Salamon Károly (1807-1894) o.t. 1840-43
 Salamon Lajos (1812-1888) r.t. 1840-43
250. Salamon László o.t. 1843
 Salamon Miklós urad. ispán; r.t. 1841-43
 Salamon Oskár b[író] (1809-1861) r.t. 1840-43
 Salamon Pál (1807-1868) m.szolgabíró; o.t. 1840-43
 Salamon Sándor (1815-1892) m.esküdt; o.t. 1840-43
255. Salamon Zsigmond (1810-1878) r.t. 1840-43
 Sárközy Hermine o.t. 1841-43
 Sárközy Kázmér (1799-1876) m.l.ső alispán; r.t. 1840-43
 Sárközy Zsigmond r.t. 1840-43
 Sass Endre kir.táblai h.jegyző; o.t. 1843
260. Schachtner János v. ügyész; o.t. 1843
 Schaller Pál ifj, o.t. 1841-43
 Schieder János o.t. 1840-43
 Schmied Jakab gyógyszerárus; 1841

- Schmiedt József o.t. 1843
265. Schnell Ignác v.írnok, hadírnok; o.t. 1841-43
 Sebestyén Sámuel ügyvéd; r.t. 1840-43
 Seid[e]l Pál urad.tisztartó; o.t. 1841-43
 Skita Mihály (urod. inspector); o.t. 1840-43
 Somogyi (Hollósy) Vince ügyvéd; r.t. 1840-43
270. Soós Etelka o.t. 1840-43
 Soós Ferenc o.t. 1840-43
 Soós Imre r.t. 1840-43
 Stern Móric orvos; o.t. 1843
 Stoll József orvos; o.t. 1842-43
275. Stubenberg Johanna grófnő o.t. 1841-42
 Szabó János urad.írnok; o.t. 1843
 Szeles Dániel o.t. 1840-43
 Szombathy Zsuzsánna o.t. 1841-43
 Szőke Dániel o.t. 1840-43
280. Szőke Sándor m.l-ső alügyész, táblabíró; 1840-43
 Szulyovszky Lajos m.szolgabíró; r.t. 1841-43
 Szücs Dienes mérnök, m.mérnök; o.t. 1840-43
 Szücs Ferenc o.t. 1840-43
 Szücs Gedeon o.t. 1840-43
285. Szücs Ignác (1809-?) törv.sz. ülnök, táblabíró; o.t. 1840-43
 Szücs József m.esküdt, m.szolgabíró; o.t. 1840-43
 Tahy Etelka, Salamonné o.t. 1842-43
 Takács József ref.lelkész s egyh.vid.ülnök; o.t. 1841
 Tauszig Zsigmond o.t. 1843
290. Tekus Gusztáv r.t. 1840-43
 Tengődy János ügyvéd, urad. ügyész; r.t. 1840-43
 Terboevich Mátyás hadnagy; o.t. 1841-43
 Thaly József o.t. 1840-43
 Theiler Lőrinc polgár; o.t. 1841-43
295. Tóst János o.t. 1841-43
 Tóth Gábor o.t. 1842-43
 Tóth Imre o.t. 1840-43
 Tóth István urad.számvevő; o.t. 1840-43
 Tóth Sándor táblabíró; o.t. 1840-43
300. Tóth Zsigmondné o.t. 1840-43
 Tschida (Nep.) János vál .polgár, népszószóló; o.t. 1840-43
 Turják János kir.tábla h.jegyző; o.t. 1843
 Urháy Lajos (1810?-1888) ref.(ev.) lelkész; o.t. 1840-43

- Vaig[e]l (Waigl) Károly o.t. 1841-43
305. Vajda Endre o.t. 1841-43
Vallenstein (Wallenstein) Herman orvos; o.t. 1841-43
Várady József v.szállásmester; o.t. 1843
Varga János róm.szert.lelkész; r.t. 1841-43
Varga Lajos ügyvéd, urad.ügyész; r.t. 1840-43
310. Varga Mihály m.írnok; o.t. 1841-43
Varga Teréz, Flikkné o.t. 1842-43
Vári-Szabó Sámuel ref.lelkész; r.t. 1841-42
Varju István isk.tanító; o.t. 1841-42
Vasanics László m.szolgabíró, táblabíró; o.t. 1840-43
315. Véghelius Zsigmond m.főszolgabíró; o.t. 1841
Veisz (Weisz) Nina o.t. 1840-43
Verla Ferenc o.t. 1841-43
Vicenty Pál urad.ügyész; o.t. 1841-43
Vieland (Wieland) Ödön urad.tiszt; o.t. 1841-43
320. Vigyázó Rudolf r.t. 1841-43
Vollmuth Péter ügyvéd; o.t. 1841-42
Vörös Ferenc urad.ispán; o.t. 1841-43
Vörös (Veres) Lajos (ref.lelkész); o.t. 1840-43
Vörös Pál m.írnok; o.t. 1843
325. Vörösmarty Zsigmond o.t. 1842-43
Wojtitz [Móricz?] orvos; o.t. 1843
Zalay Ferenc (rómszert.segédlelkész); o.t. 1840-43
Zalay Károly urad.ügyész; o.t. 1843
Zichy Aladár gr. r.t. 1840-43
330. Zichy Amália grófnő o.t. 1841-43
Zichy Camilló gr. r.t. 1840-43
Zichy Edmund gr. (1811-1894) r.t. 1840-43
Zichy György gr. (1805?-?) r.t. 1840-43
Zichy János gr. (1820-?) m.kir.udv.Canc.Referend.; r.t. 1840-43
335. Zichy Josepha grófnő (†1843) o.t. 1841-43
Zichy Ludovika grófnő, Pállfyné o.t. 1841-43
Zichy Ödön [Eugén] gr. (1809-1848) r.t. 1840-43
Zuber Pál urad.ügyész; r.t. 1841-43
Zsigray Janka, Molnárné o.t. 1842-43

4. A Fejér megyei Olvasótársaság tisztségviselői 1840-44

Elnökök

1840/41	Fiáth Ferenc
1840/41 - 1842/43	Mérey László
1840/41	Sárközy Kázmér
1841/42 - 1843/44	Madarász László
1841/42	Karácsony Antal
1842/43	Salamon Lajos
1843/44	Cserna Károly (Udvardy)
1843/44	Kandó József

Jegyzők

1840/41 - 1841/42	Karácsony Lázár
1840/41 - 1842/43	Madarász József
1841/42	Márkus István (Csősz)
1842/43	Miskey Ferenc [ifj.]
1842/43 - 1843/44	Molnár Károly
1843/44	Fekete János
1843/44	Kovachich Kandid

Ügyészek

1840/41 - 1842/43	Varga Lajos
1842/43 - 1843/44	Modrovich Elek
1842/43	Molnár Imre
1843/44	Boross Mihály
1843/44	Lethenyei Károly

Pénzőr

1840/41	Sárközy Zsigmond
---------	------------------

Pénzszedők

1840/41	Kovachich Kandid
	Szőke Sándor

Pénztárnokok

- 1841/42 Nagy Lajos
- 1842/43 Kerznarics János (Alap)
Márkus István (Székesfehérvár)
Podhorszky Napol[eon] (Rácalmás)
Roboz Ferenc (Bicske)
Somogyi Vince (Baracska)
Szücs József (Csákvár)
- 1843/44 Czigány György (Rácalmás)
Hamvasy Imre (Székesfehérvár)
Kenessey Ferenc (Baracska)
Kerznarics János (Alap)
Roboz Ferenc (Bicske)
Szücs József (Csákvár)

Könyvtárnokok

- 1840/41 ?
- 1841/42 ?
- 1842/43 Czigány György (Székesfehérvár)
Kazay Károly (Csákvár)
Kenessey Sándor (Baracska)
Kerznarics János (Alap)
Kovachich Kandid (Rácalmás)
Nagy István (Bicske)
Soós Ferenc (Bogárd)
- 1843/44 Ács Mátyás (Csákvár)
Czigány György (Rácalmás)
Fekete János (Székesfehérvár)
Kenessey Ferenc (Baracska)
Kerznarics János (Alap)
Nagy István (Bicske)
Soós István (Bogárd)

5. A Fejér Megyei Olvasótársaság számadásai

Költség/Kiadások

	1840/41	1841.évi	1843/4.évi
	pengő		
	ft xr	ft xr	ft xr
Bútorokra	1293 35	387 44	-
Könyvekre	500 -	343 4	676 -
Hírlapokra és folyóiratokra	158 4	59 4	193 48
Házbérre	300 -	300 -	300 -
Könyvtárnoknak	75 -	56 -	90 -
Cselédfizetésre	142 -		
Cseléd ruha	28 2	159 40	129 -
Tüzelő Fára	114 24	64 -	
Könyvnyomtatási és kötési költségek	60 36		
Napszámosokra	26 15		
Tisztogatásra	11 10	130 55	179 51
Játék és pipa szer	7 34		
Olajra	5 33		
Írószerekre	5 8		
Öszves költség	2727 21	1500 50	1568 39

Ebből kifizettetett 1839 37

Marad fizetni való 887 44

Nevezetesen:

Könyvekért 500 -

Bútorokért 387 -

887 44

Fizetetlen járandóság

Részcényekből 600

Rendkívüli ajánlatokból 132

összesen 732 12

Pénztárban találtatott

készpénz 253 23

984 35

Pénztár állapota

	1840/1-ki év végével	1842/3 évre	1843/4
	Pengő. fr. xr.	Pengő fr.xr.	Pengő fr.xr.
Járandóság			
104 rendelkező tagtól	832	Készpénz 76 22	- -
189 olvasótagtól	756		
és így részvényekből	1588	Kintlevő	
rendkívüli ajánlatok után	1196 12	részvény 878 -	932 28
összes járandóság	2784 12	összesen 954 22	932 28
Bevétel	1840	1842/43	1843/44
Részvényekből	988	106 r.t.-tól 848	101 808 -
Rendkívüli ajánlatokból	1064	190 o.t.-tól 760	231 924 -
Egy 8 pftos részvény a hátralévő			
5 évekre előlegesen kifizettetvén	40		
Összes bevétel	2092	Összesen: 1608 -	1732 -
Melly két tétel		2562 22	2664 28
tesz összesen:			

II. KÉZIRATOS DOKUMENTUMOK

1.

[A Fejér Megyei Olvasótársaság alapszabálya 1840]

Belmivelttség írott vagy nyomtatott tudomány közlése által lévén leg könnyűbben el érhető - ez elvből alakult 6.évekre a' Fehér megyei Olvasó-társaság.

Célja - a'törvényekkel egyező kéziratok 's nyomtatványok köz erőveli meg szerzése által egyeseknek alkalmat adni mivelődhetésre. -

Tagjai kétfélék: rendelkezők és olvasók.

Rendelkezők: az alapítók 's üdöközben közibük be vettek évenként 8.forintokat fizetők - kik közül alakítandó a'Választmány. -

Olvasók: évenként 4.forintokat fizetők. -

Minden tag - bár mely írást vagy nyomtatvánt - kivéven az első Gyűlés rendelése alá hagyott ujságokat - akár az Olvasó-szobában használhat, akár elvihet magával lakára, a'helybeli vagy bevétel után a' Középponti Tárnoktól a' Gyűlés által meghatározandó üdöre nyugtatvány mellett, pontos - épen vissza állítás, és azon becsület szavi kötelezés alatt, hogy lakából másnak nem adja,- ellenkező esetben, ha határozott napra nincs vissza állitva a'kivitel helyére - a határ üdö eltelte utáni minden napra 20. Xrok fizetését,- piszkolás esetében a'bemocskolt vagy elrontott könyvnek egész- megszerzésének idomzott árának meg térítését,- a'másnak adás vétkében pedig első izben 5.forintok fizetését 's meg intetést,- másodizben a' társok közüli ki törlésnek büntetését szenvedí a'rendes gyűlés által meg marasztalt vétkes.-

Kitörlött azon évben többé tag nem lehet, 's kétszer kitörlött 6.évekig.

Gyűlések: kétfélék - Rendesek - mellyeket a'gyűlés,- Rendkívüliek mellyeket az Elnök tűz ki,- mellyek Szfehérváron tartatnak hól a' fő könyvtár is leend.-

gyűlésen a'jelen valók végeznek.-

minden tárgy titkos szavazással intéztetik el.-

mindég csak jelenlévők szavazhatnak.-

Szó töbtség határozván - szavak egyenlőségében az elnök mond végzést az egyenlők közül.-

Szavazási kérdések egyszerű „Igen” vagy „Nem”re vezetendők a'vita alatt.-

Minden egyes rendelkező tag indítványi joggal 's egy határozó szóval bir közgyűlésben, Olvasók csak vitázó szóval. - a' társóság titkot nem ösmervén - bár melly gyűlésein az Nem tag is halgatólag meg jelenhet. -

A'Választmány áll az Elnök-alelnök, Jegyzők, pénzör, Ügyvéd 's Tárnokból 's az első gyűlés által elhatározandó számú 's választandó tagokból. -

csak egy évre választatik. -

Választmányi ülésben - melynek minden havban legaláb egyszer kell tartatni - kiegészítésre ..... határozó szó szükséges. - Minden választmányi tag edgy elhatározó - 's más a társasági tag csak vitázó szóval bir Választmányi ülésben.

Választmány fő felügyelése alatt üdöközben minden. - a' fizetések ezüstben - 's minden lévre előre történvén a' pénztár tiszta helyzetére felügyel. - A' Meg rendelték meg szerzéséről gondoskodik. - A' Meg szerzetek ép karban tartásokra, és üdön túl kint levőnek Tárnokok általi beszédeseire ügyel. - 's Jegyző könyve a' rendes gyűlésekre beadandó. -

Pénzör beszedi 's kiadja Választmányi utasítás következtésében a'pénzt, 's honapos számadásait a'Választmánynak minden havban, - féléves számadását pedig minden Rendes gyűlésre beadja. -

Ügyvéd a' gyűlés általi elmarasztalásokat követeli. -

Tárnokok közül egynek rendes lakhelye SzFehérvár - kinek közvetlen számadása alatt a Könyvtár, 's kitől a'kint lévő Tárnokok kirendelendő modon írásokat és könyveket veendenek ki 3.havakra.

Egy tag is tag létéről, vagy akarmi elválalt kötelezésről le nem mondhat üdöje előtt.

Eltelvén a' 6.évek, minden tagok' meghívásával - melly esetre az Olvasók is ketten egy határozó szóval birándanak, a' megjelentek által leend elhatározandó a' Társaság tovább fenállása vagy megszűnése. -

[Külzetten: 1ső szám]

2.

Méltóságos Mérey László Kamarás Urtol kölcsönzött 782 darab könyvek jegyzéke

Szám darab

1. 26 Viener Theater Zeitung	jó veres papir boritékú
2. 1 Historia Regni Bohoemia. Balbinus	kopott bőr
3. 1 Verböczy István emlékezete Horváth István.	kék papir
4. 1 Münster Cosmographia	avét bőr
5. 2 Pelczhoffer arcana status	avét papir
6. 21 Annalen der Landwirtschaft des Thaer	rosz papir
7. 1 Lembergi diöcesanum Calendarium	rosz papir

8. 1 Dionisius Cato erkölcsi versei	jó papir
9. 1 Pesti egyetem százados ünnepére	jó papir
10. 1 dissertatio de Nota Infidelitatis	jó papir
11. 1 dissertatio de prescriptione	jó papir
12. 1 über das recht eines jeden Theaterpublicums	dto
13. 1 Két gránátos	dto
14. 1 Kollarii Regum Ungaria libellus singularis	roszpapir
15. 1 Pigmalion oder die Musen bey der Prüfung	dto
16. 1 féreg ki irtás	dto
17. 1 Sanctio de delictis eorumque poenis	jó papir
18. 1 ars Veterinaria Tolnai	szakadt papir
19. 1 über den Verth des homöopathischen heilferfahrens	jó papir
20. 1 Borsos gyors írási oktatás	dto
21. 1 tractatus de processu cridali	szakadt papir
22. 1 Hovard Katalin dráma	jó papir
23. 1 ad Hungaros	semmi boriték
24. 1 Rátkai Memoria Regum Croatia & Slavonia	roszpapir
25. 3 Pesti Cassino alapjai	jó papir
26. 1 Silvius historia bohoemica	jó bőr
27. 1 a' Testi fenyítékről Lovász	jó papir
28. 1 Der Heuchler Lustspiel	rosz papir
29. 1 dissertatio de Siphilide	jó papir
30. 1 Scala könyv	rosz papir
31. 1 Statuta pro Judicus Jazygum & Cumanorum	jó papir
32. 1 tractatus de Ordine Judiciorum roberti Marante	középbőr
33. 1 Historia Literaria Hungariae Belnay	angyalbőr
34. 1 egy font Czukor legfeljeb 9.Xr.	jó papir
35. 1 Spanyol történetek Donpedro Cevallos	dto
36. 1 Anyos Pál munkái	semmi boriték
37. 1 quis nunc aggressor est an Austriaan Gallia	jó papir
38. 1 positiones Juris Criminalis Thaeresiani	dto
39. 1 emendatio forurum in Hungaria	dto
40. 1 defensio bonorum Ecclesiasticorum	dto
41. 16 Histoire de Napoleon par M. de Norvins	folycopapir
42. 1 anima historia huius temporis	rosz bőr
43. 5 Geschichte Karl Ferdiners	jó papir
44. 4 Pesti Gyep könyv	dto
45. 12 Hesperus belehrung und Unterhaltunk	közép papir

46. 1 azon Pátens felől mely 15. Matásban lett közönségessé	dto
47. 1 Pesti Lövész Intézetre beszéd	jó papir
48. 1 Nyitrai püspökök	rosz papir
49. 1 Mészáros mulattató történet tára	jó papir
50. 4 Operata Regnicolaris Deputationis: 1827.	dto
51. 1 Gustini Üdvösség Mannája	jó bőr
52. 1 articuli dietales 1808. originalis	dto
53. 1 articuli dietales 1812. originalis	dto
54. 1 horologium Principum	közép bőr
55. 1 Quadripartitum Michaelis Mérey Manuscriptum	középpapir
56. 36 Hesperus Nationalblatt v Prag. 1818. -	sárga papir
57. 1 1696i Corpus Juris Hungarici	rosz bőr
58. 2 Literatur Zeitung	kék papir
59. 9 Schematismus Regnicolaris	veres papir
60. 6 Schematismus Militaris	rosz papir
61. 14 Tudományos Gyűjtemény több évekből	folyó papir
62. 1 Museum Hungaricum	rosz papir
63. 1 articuli Dietales 1715.	rosz papir
64. 1 articuli Comitiorum 1827.	kék papir
65. 8 Geist der Zeit. 1817. in Vien	avult papir
66. 1 Pauli Jovii Elogia Virorum	közép bőr
67. 10 Baierische Landbote 1831	szakadt papir
68. 1 Die Velt aus Seelen	jó papir
69. 2 Beyträge zur bestimmung des Alters unserer Erde	dto
70. 1 Acta Comititalia hungarica Soproniensia 1681	jó bőr
71. 2 Vaterländischer Pilgewr 1833. 1839.	közép papir
72. 1 Szabó Dávid költeményes munkái	rosz papir
73. 1 Der Parasit von Schiller	közép papir
74. 1 Das Vogelschiesen, und folgen eines Maskenballes v Klauren	jó papir
75. 1 Les Jésuites les Congregations par M.Le Comte de Montlosier	dto
76. 2 Oesterreich vie es is v Norman 1833.	dto
77. 2 Tyrol und Bajern v Inglis 1833	szakadt papir
78. 2 Xenophon francziaul	jó bőr
79. 1 Fürst von Talleyrand politisches Leben 1834.	jó papir
80. 2 Gemälde von Ungern v Csaplovics	dto
81. 2 Land und Haus Virtschaft von Kail 1805	roszpapir
82. 3 La nouvelle Maison Rustique	dto
83. 5 Oeuvres de Regnard	közép papir

84. 1 Dictionarium Casuum Conscientiae Eusebii Amort	közép bőr
85. 2 de Generis humani consensu in agnoscenda divinitate	kutyabőr
86. 3 Le souterrain ou Matilde	közép papír
87. 2 Conseils A Ma fille	dto
88. 1 Processus August & Helvetica Confessionis contra Relig Romi Catholicam 1790	dto
89. 1 Liquörfabrikation	dto
90. 1 Hungaria in Parabolis per Antonium szirmay jó papír	
91. 1 Darstellung der hungarischen Constitution	dto
92. 22 Geschichte der Merkwürdigsten Reisen v Ehrman 22 d	közép papír
93. 4 Unterhaltungen mit jungen freunden der Vaterlands- geschichte v Cornova	jó papír
94. 1 Sibille der Vorzeit von Kornman	rosz papír
95. 1 Examen Juris Canonici	kapsos bőr
96. 2 Landwirtschaft von Burger. Vien 1821.	közép papír
97. 1 Der Oeconom von Mayer	jó papír
98. 1 Gartenkunst von Húth. Leiptzig 1829	dto
99. 1 Schultz Deutschlands einheit	szép kötet
100. 1 Les aventures de Telemaque	dto
101. 1 Schleisheimer Gemälde Gallerie 1831	dto
102.* 4 Die vichtigsten Schicksale der Evangelischen Kirche in Ungarn	szép kötet
103. 1 Feldvirtschaft von Viegand	dto
104. 1 Tanácslatok a' Magyar Országi Mezei gazdák számára	dto
105. 1 ANalyses aquarum Budensium	dto
106. 1 Über die Krankheiten der hausthiere	dto
107. 6 Thaer Englische Landvirtschaft	szép kötet
108. 1 Die Neueste Revolution in Spanien 1820.	dto
109. 1 Das alte Rom v Iselin mit kupfern	dto
110. 1 Auszüge Ungarischer Geschichten	dto
111. 1 Crusius Noth und Hülfsbuchlein	dto
112. 1 Blotzheim reisende in der Schweitz	dto
113. 3 Grellmans statistische aufklärungen	igen szép kötet
114. 2 Grellmans Magazin	dto
115. 1 Murhard unbeschränkte Fürstenschaft	szép kötet
116. 2 Hoffman Staats und Veltbürger	dto
117. 1 bellum contra hostes Capitales	jo papír
118. 1 Krugs. Staatsvissenschaft	szép kötés
119. 1 Zedlicz Frankreich als Militair Staat	dto

120. 1 Hadaly toxotomia	jó papir
121. 2 Eggers das Natürliche Öffentliche Recht	szép kötet
122. 2 Hadaly Elementa Matheseos	kék papir
123. 3 Precht Polytechnisches Institut	jó papir
124. 2 Kitaibel Hydrographia Hungariae	szép kötet
125. 1 Handbuch vür Reisende v Gros 1831.	dto
126. 1 Tepliz von Gerle	kék papir
127. 4 Seneca. Biponti CI)I)CCC	folyo papir
128. 6 Livii historiarum libri omnes	szép kötet
129. 1 Algier von Renodo 1830	dto
130. 1 Der profét in Narrenhause	dto
131. 1 de Commercio hungariae Berzeviczy	dto
132. 3 Staatsmänner und Diplomaten unserer Zeit. 1835	kék papir
133. 2 Die politischen Redner aller Völker und Zeiten 1833	dto
134. 1 Koczebue Der Eremit auf formentera, Adelhaid, Menschenhas[s] und Reue	szép kötet
135. 1 Koczebue Die Indianer in England, Die Sonnenjungfrau	dto
136. 1 Das Kind der Liebe. Der Veibliche Jacobiner Klubb, Der Spiegelritter	dto
137. 1 Bruder Moritz, - Die edle Lüge - Der papagey	dto
138. 1 Sultan Vampum - Graf Benyovszky - Die Spanier in Peru	dto
139. 1 Armuth und Edelsinn - Der mann von 40. Jahren die Negersclaven	dto
140. 1 Die Verlaemder. Die Vitve, Der Vildfang	dto
141. 1 Der graf v Burgund. - falsche schaam, La peyrouse	
142. 1 die Versöhnung - die Vervandschaften, - die Unglücklichen	dto
143. 1 der Opfertod - das dorf im Gebirge - die silberne Hochzeit	dto
144. 1 die Corsen - der alte leibkutser Peter des 3. - die üble Laune	dto
145. 1 das neue Jahrhundert - der taubstumme - Lohn der Vahrheit	dto
146. 1 das Epigramm - die kluge frau im Valde - die Zurükkunft des Vaters	dto
147. 1 Octavia - die beyden Klingsberg	dto
148. 1 Gustav Vasa - Bayard -.	dto
149. 1 Der besuch - des Teufels Lustschloz - die Kreutzfahrer	szép kötet
150. 1 die barmherzigen brüder - Cleopatra - Unser fritz - der hahnenschlag - Ariadne	dto
151. 1 die deuten kleinstädter - die französischen Kleinstädter - Der Virvarr	dto
152. 1 die Hussiten [...] - Hugo Grotius - der Schauspieler vider villen	dto

153. 1 das urtheil des Paris - die tochter Pharaonis - Rübezahl. Incognito	dto
154. 1 don Ranudo de Colibrados, Pagenstreiche, der todte Neffe	dto
155. 1 die hübsche putzmacherin - der Gimpel auf der Messe. hygeax	dto
156. 1 Eduard in Schottland - Der Vater von Ungefähr - Der Abschied. -	dto
157. 1 Die Striknadeln. - Die schule der Frauen. - Fanchon [der Leyer mädchen]	dto
158. 1 Die beicht. - die gefährliche Nachbarschaft - Das Köstlichste. - Einspiegel. - die brandschatzung	dto
159. 1 Die Organe des Gehirns - blinde Liebe - Carolus Magnus	dto
160. 1 Der Sammtrok - Das liebe dörfchen. Kaiser Klaudius. Das Standrecht	dto
161. 1 Das Posthaus in Treuenbritzen. Der Leineveber, Der Stumme, Die Erbschaft.	dto
162. 1 Der Russe in Deutschland - Die Unvermählte - Das Gespenst -	dto
163. 1 Die Englischen Vaaren - der kleine declamator - der hagenstolz - die abendstunde	dto
164. 1 Ubaldo - das Intermezzo - der blinde Gärtner /oder die blühende/ Aloe	
165. 1 Pandorens büchse, die Zerstreuten - der häusliche Zvist - der harem -	dto
166. 1 die kleine Zigeinerin, der verbante Amor	dto
167. 1 die Feuerprobe. - blind geladen - der arme Minnesänger - die glücklichen.	dto
168. 1 Sorgen ohne Noth - das arabische pulver	dto
169. 1 Feodora - die alten Liebschaften - Der Lügenfeind - die Quäker - das unsichtbare Mädchen	
170. 1 der pachter feldkümmel - die neue frauenschule	dto
171. 1 die belagerung von Saragossa - Max helfenstein	dto
172. 1 die Masken - der Arme poet - das getheilte herz - die respectable Gesellschaft	dto
173. 1 der brief aus Cadix - die deutsche Hausfrau - belas flucht, Ungarns 1te[r] Volthäter	dto
174. 1 der fluch eines Römers - die seltene Krankheit - zwei Nichten vür eine -	dto
175. 1 die princessin Cacambo. die Alpenhütter. - Hans Max - der Käfig	dto
176. 1 der Kosak. - Böbbel - der schälmische freyer - die rükkehr des freyvilligen	dto
177. 1 der Schutzgeist	dto

178. 1 der Rheebock - Der Vestindier	
179. 1 die grossmama - der ferschwiegene vieder villen. die Seelenwanderung	dto
180. 1 der Ruf - der Zitterschläger - die bestohlenen - der gradeveg der beste	dto
181. 1 Der Russische Kriegsgefangene	dto
182. 1 die leiden der Lindensteinischen Familie	dto
183. 2 Geschichten vür meine tochter	szép kötöt
184. 8 Neue kleine Schriften	dto
185. 2 das merkwürdigste jahr meines lebens	dto
186. 3 kleine gessammelte schriften	dto
187. 3 Clios blumenkörbchen	dto
188. 1 Chroniken	dto
189. 2 die Leiden der Ortenbergischen familie	dto
190. 2 Erinnerungen aus Paris	dto
191. 1 die geschichte meines Vaters	dto
192. 4 die biene	dto
193. 6 die grille	dto
194. 6 Kinder meiner Laune	dto
195. 3 bemerkungen auf einer reise aus Liefland nach Rom und Neapel	dto
196. 6 kleine erzählungen	dto
197. 4 Valter Scott. das herz von Mid-Lothian	sárga papír
198. 2 Allan Mac=Aulay	dto
199. 1 der schwarze Zwerg	dto
200. 1 Lebensbeschreibungen berühmter britischer Dich[t]er und prosaisten	dto
201. 3 Robin der rothe	dto
202. 1 das fräulein vom see	dto
203. 3 Kenilvorth	dto
204. 3 die schwärmer	dto
205. 1 Burg Rokeby	dto
206. 3 Redgauntlet	sárga kötöt
207. 3 Guy Mannering	dto
208. 3 Erzählungen von den Kreuzfahrern	dto
209. 1 der letzte Minstrel	dto
210. 3 Vaverlay	dto
211. 3 Nigels Schicksale	dto
212. 3 Der Pyrat	dto

213. 1 Marmion	dto
214. 3 das Kloster	dto
215. 3 der abt	dto
216. 3 Voodstok	dto
217. 2 Schloss Avalon	dto
218. 3 Quentin Durvard	dto
219. 2 Die Cronik von Canongate	dto
220. 2 Paulsbrieife an seine Vervandten	dto
221. 3 Gottfried Peveril	dto
222. 9 Napoleon Bonaparte	dto
223. 3 das schöne Mädchen von Perth	dto
224. 3 Erzählungen eines gros Vaters	dto
225. 3 Karl der Kühne	dto
226. 3 Die Magyaren von Bronikovszky Balthasar und Anna.	szakadt papir
227. 3 Die Magyaren. das Verlobungsfest zu Murány von Bronikovssky	szakadt papir
228. 1 Belisaire par Marmontel	közép papir
229. 1 heilquellen des Öesterreichischen Kaiserstaates	dto
230. 1 Vedekind neueste Geschichte	dto
231. 2 Les amours de Theágenes & de Chariclée	szakadt bör
232. 1 Catullus, Tibullus, Propertius	jó papir
233. 1 Nieuport ritus Romanorum.	szakadt bör
234. 1 Les mille & une heure	dto
235. 1 Alexis Viener bilder 1833.	dto
236. 1 Anaxagoras Erzeugung des Menschen	rosz papir
237. 1 Croaten und Venden in Ungern	jó papir
238. 1 Verböczy Istvánt igazság fényében helyhezi V.J.M.	dto
239. 2 Reisenovellen von Laube 1834.	jó vászon
240. 1 Ludvighs mahlerische reise in Ungarn 1835.	szakadt papir
241. 1 Analysis libri ad utramque aurem dicti 1796	dto
242. 1 Die ablösung des Zehnter von Stuhr	jó papir
243. 3 Novellen von Bronikovszky	dto
244. 1 Taschenbuch für die Geschichte v hormayr	középpapir
245. 1 Stadium széchenyitől 1831.	dto
246. 2 Italien wie es ist Gustav Nicolai 1834.	kék papir
247. 2 die Geschichte des Osmanischen Volkes 1834.	jó papir
248. 1 über den Herzog von Reichstadt 1832	dto

249. 1 aus dem Tagebuche eines in Grosbritannien reisenden Ungarn 1837	dto
250. 1 des Herzogs von Ragusa reise durch Ungarn 1837.	dto
251. 26 Carl Julius Veber sämtliche Werke	közép papir
252. 1 America 1833.	rosz papir
253. 2 Casanova des Zweiten Liebschaften	dto
254. 1 Aristoteles ad Nicomachum	dto
255. 1 Terra incognita v Orosz	dto
256. 1 Concilium Tridentinum Colonia Agrippina 1712	szép kötés
257. 1 Reise handbuch nach Bad Gastein 1832.	jó papir
258. 1 Pferde fütterungsmethode oh[n]e hey...1835.	dto
259. 1 de potestate & juribus Status in bona Ecclesie	kék papir
260. 1 Ungarische Miscellen	rosz papir
261. 1 die heilquellen von Szliács	jó papir
262. 1 a' Tettz holtak felélesztéséről 1835	dto
263. 1 Magda Magyar Ország Geographiai leirása 1819	kemény papir
264. 1 de Romana Respublica Kantelius	jó bőr
265. 1 briefe von Rhein von Veitzel. 1834.	szakadt papir
266. 1 a' sivány homokság használhatása	ép papir
267. 1 Europa in seinen Verhältnissen zu Griechenland	rosz papir
268. 3 Vorher, während, Seitdem Zeitbilder 1790-1830.	jó papir
269. 1 Charte Constitutionelle de la France. 1830.	sárga papir
270. 1 Elrich. Genrebilder aus Öesterreich 1833.	jó vászon
271. 1 Umrisse einer möglichen Reform in Ungar 1833.	kék papir roszt
272. 1 Responsoria num bona Ecclesiasticorum necessitate status exigente admi poss.	dto
273. 1 Nützlicher Rathgeber für Gäste im Kaiserbade 1835.	jó papir
274. 1 Regestrum Bursa Cracoviensis hungarorum	kék papir
275. 1 Ungaria Reges, eorumque genealogia a Babai	rosz papir
276. 1 Miscellanea quid Virtus quid Vitium	jó bőr
277. 1 über die Grippe	jó papir
278. 1 Denkmal Kanning von Krug	rosz papir
279. 1 Sommer reise durch Italien 1831	jó papir
280. 1 Index operis tripartiti & generalis decreti Constitutionumq. per Aszalai,	rosz papir
281. 2 Gedanken eines Gefangenen von dem Grafen v Peyronnet,	szép papir de szakadt
282. 1 Viener Cicerone von Selka [?]	szép papir
283. 1 abhandlung über das Pischtyaner bad. 1821	kék papir
284. 3 Caragoli 1832	szakadt papir

285. 1 ansicht des lebens von Petöztz	szép kötet
286. 1 L'Hombre royal.	szakadt papír
287. 1 der Vhist und Boston spieler	kékpapír
288. 1 das edle Vhist 1836.	szakadt papír
289. 1 der Vanderer durch deutschland.	szép kötet
290. 1 Irány Josika Miklostol 1835.	jó papír
291. 1. ad amicam aurem. 1790.	borítlan
292. 2 Le Colonel Duvar fils naturel de Napoleon 1827.	szép kötet
293. 8 Chronik des Oeil de Boeuf. 1832.	szép kötet
294. 3 deutsche denkwürdigkeiten 1832.	szép vászon
295. 1 Nobiles campi Turopolya 1833.	kék papír
296. 1 Constitutio Rei urbarialis Regni hungariae per Pauly	kemény papír
297. 1 Neueste Statistisch geographische beschreibung des Königreichs Ungarn 1832.	szép vászon
298. 1 Französische Zustände von Heine. 1833.	szép vászon
299. 1 Catalogus synoptico memorialis Franciscanorum 1823.	szép kötet
300. 1 Lettres de La Marquise du Deffand	avét papír
301. 1 fen maradjon e' még tov b is a' közfal mely a' katolikusoktól a' protestánsokat elválasztja	dto
302. 1 Galetti algemeine Veltkunde	szakadt kemény papír
303. 4 Meinerts schöne landbaukunst mit Kupfern.	szakadt papír
304. 1 Ideen zur Verzierung der Gebäude mit Kupfern	dto
305. 1 Budapesti állo hidi küldöttség munkálatai	dto
306. 3 Halzlitt's Geschichte Napoleons 1835.	szakadt papír
307. 11 Orvosi tár Bugát és Schedel. 1831.	jó papír
308. 3 Notitia Rerum Hungaricarum. a Palma	közép papír
309. 1 Mit tarcsunk a homoeopathiáról	csinos boríték
310. 1 Begleiter zu den Landschaftlichen fresken in der Arkadien.	jó papír
311. 1 Über die Vohlbeleibtheit oder Fettleibigkeit von Leon de la Panouse	dto
312. 1 beschreibung der Glyptothek des Königs von Bayern.1830.	roszpapír
313. 1 Acht tage in München	kemény boríték
314. 1 Regensburg und seine Umgebungen	szakadt boríték.
315. 1 Compendium hungariae geographicum.	rosz bör. -
316. 1 Cziriek Mihály érzékeny levelei versekben.	rosz papír
317. 1 Elementa Matheseos a' Hadaly	rosz papír
318. 2 Dizionario geografico par Benedetto Gestasi.	kutyabör
319. 1 Articuli dietales 1715.	rosz bör
320. 1 Pest megyei takarékpénztár szabályai	jó papír

321. 1 de decreto Gratiani dissertatio	roszbőr
322. 1 De sponsalibus, Matrimonii impedimentis	szakadt papir
323. 1 Historia Caroli VIi legationis Cesarea.	roszbőr
324. 1 Erdkugeln	könnyű kötet
325. 1 Stylus in minori Cancellaria 1660.scriptum	rosz kötet
326. 1 Rückerinnerungen von einer reise I	jó papir
327. 1 hof und Staats schematismus 1836.	dto szakadt kötettel
328. 8 Schematismus Cleri.	jó kötet
329. 1 Calendarium Zagradiense 1831.	szakadt papir
330. 1 L'artististe Vaudeville.	rosz kötet.
331. 1 Verzeichnis der leihbibliothek von Hekenast 1839.	jó papir
332. 1 Schmidl catalogus antiquarius	kék papir
333. 1 Szathmár Vármegye Szirmaytol	dto
334. 2 Bulvers Letzten tage von Pompeii	dto
335. 3 England und Italien Archenholtz	szakadt kötet
336. 4 Biographien berühmten Männer 1807.	dto
337. 4 1829. 1830. 1831, Nemzeti Újság.	jó papir
338. 4 1829. 1830. 1831. Ofner Und Pester Zeitung	jó papirban
339. 12 Anecdoten von Napoleon.	folyó papir
340. 1 bibliotheca selecta Schmidl. 1831.	dto
341. 1 Littorale hungaricum	boritlan
342. 1 Elisabeth von Baiern Königin von Neapel	dto
343. 1 dissertatio de Lue bovilla.	jó papir
344. 2 Geschichts Kalender	jó kötet
345. 3 1833. 1834. 1838 Hazai Vándor	kopott kötet
346. 4 1829. 1830. 1831. Gemein nützige blätter	jó kötet
347. 2 1829: hasznos mulattságok	dto
348. 2 1836. 1839. Honni vezér	szakadt papir
349. 1 1833. Pesther Stadt und Landbote	dto
350. 1 Reise Karte von der Schweiz	tokban
351. 6 Austria post kartyája edgy tokban.	
352. 1 Német ország posta Mappája	jó karban

352 782. az az Szám háromszázötvenkettő, darab hétszáz nyoltzvankettő. -

Megjegyeztetett általam Karácsony Lázár Jegyző.

Hogy az it elől számlált könyveket a Fejér Megyei olvasótársaság számára azon feltétel alatt kölcsönöztük 's valóságát által vettük, hogy azon karban mellyben kézhez vettük szives köszönettel fél évi visszakívánás után vissza adni a társaságot ezennel kötelezzük, bizonyítjuk.

Szekes Fejerváron 1840ki 6ik hav 1ső napján

Fiáth Ferencz mint Társasági Választott Tag

Csapó József választott tag

Karácsony Lázár vál.tag

Salamon Lajos vál.tag

Madarász László v.tag

Karácsony Antal választott tag

* pag 3a

102. 4. die wichtigsten schicksale der Evangelischen Kirche in Ungarn.

e'kép valositodik

1. die wichtigsten schicksale der Evangelischen Kirche in Ung.

1. Jesuiten in frankreich

2. Ewrets America

[Külzet: 6.]

3.

15. Tekintetes Madarász Jo'sef urtól a' Fehér Megyei Olvasó társaságnak kölcsönzött könyvek jegyzéke.

szám darab.

1. 1 Deutsch und Lateinisches Vörterbuch	kopott bőr
2. 1 die bestimmung des Menschen	közép papir
3. 1 Krug Sistema Philosophia Critica	dto
4. 1 Zveifel vider die Aechtheit der Stiftungsurkunde der Benediktinerkloster.	szakadt kötet
5. 1 Geschichten und Erzählungen	szakadt kötet
6. 1 Spanische tronveränderung	dto
7. 4 Imre. Philosophia	2.jó kék papir, 2.darab rosz kötet
8. 1 deutsche acta eruditorum	kutyabőr.
9. 1 Historia literarum in hungaria	szakadt papir
10. 1 De Secretis	boritlan, szakadt papirú
11. 1 Szibenliszt Jus natura	rosz papir

12. 1 új esztendei ajándék.	szakadt papír
13. 1 [Biblia Svata	kapcsos jó (bőr) - ceruzával!]
14. 1 cultura Cossypii	rosz papír
15. 1 Aritmetica	rosz bőr
16. 1 historia corticis rhus cotini	egér rágású papírban
17. 1 Elementa Algebra	rosz papír
18. 1 Szent Dávid Soltárjai	bőr kötet
19. 1 Sünden=Register der Franzosen in Svaben	kopott papír
20. 1 Index verborum latino hungaricus	rosz papír
21. 1 Menagerie v votken	jó papír
22. 1 M. Tullii Ciceronis Tusculanum	régi kutyabőr
23. 1 Vad kert	rosz papír
24. 1 Glass schleiffen	rosz kötet
25. 1 Fa és erdő nevelés 1770.	borítlan
26. 1 Pomponii Mela de situ orbis libri 3.	jó kötet
27. 1 Vaghner phraseologia	rosz papír
28. 1 Phaedrus	kék papír
29. 1 Russisch Türkischer Krieg	tört borítékú
30. 1 Verbrechen und Strafen	rosz papír
31. 1 Justini historia Philippica	jó bőr
32. 1 Physica exotica seu arcana Naturae	szakadt papír
33. 1 Grichische grammatica	közép bőr
34. 1 Biblia. Halle. 1761.	rosz bőr
35. 1 Eutropii breviarium	dto
36. 1 Konkursordnung	rosz papír
37. 1 C.Julii Cesaris Commentarii de bello gallico & civili	jó papír
38. 1 a' magokkal elhitetett Philosophusok	szakadt papír
39. 1 Magyar Mineralogia	rosz papír
40. 1 Lexicon Mineralogicum	rosz papír
41. 1 Lisznai Cronologia sacra	közép papír
42. 1 historia hungaria litteraria	szakadt bőr
43. 1 Das Anderbuch	szakadt papír
44. 1 Jász 's Kun kerületek ország gyűlési követői	szakadt rozsz papír
45. 3. Gellerts moralische Vorlesungen	2 d. jó bőr, 1 d rozsz bőr
46. 1 Grönland historiája	jó kötet
47. 3. Palma notitia rerum hungaricarum	jó bőr
48. 4 Jus patrium a' Georch	kék papír
49. 1 Persien	rosz papír

50. 1 Carnot General	dto
51. 1 Falusi Notariusnak Budai Utazása	dto
52. 1 a' le bilincselte Prometheus	jó papír
53. 1 Legum Civilium codex	rosz kötet
54. 1 Manuductio ad Coelum	kötetlen
55. 1 Evangelium	roszbőr
56. 1 Quintus Curtius Rufus	szakadt kötet
57. 1 Geschichts ordnung	molyos papír
58. 1 Állati Mágnesség mérő serpenyője	jó papír
59. 1 MikéPálehet hazánkat jó hussal el látni	dto
60. 1 Conversations lexikoni perhez	borítlan
61. 1 Ordo Criminalis	
62. 1 Sappho szomorú játék	jó papír
63. 1 Kollarii circa Sacra apostolorum regum Ungaria	rosz papír
64. 1 Cellarii historia	régi bőr
65. 1 Wohlstand der protestantischen Länder	szakadt papír
66. 1 Kecskeméti - Egyetemi Százados Ünnepre	jó papír
67. 1 Nathan der Weise	szép papír
68. 1 Aurora czim nélkül -	szakadt kötet - tokban
69. 2 Aurora 1829	dto
70. 1 Aurora 1824.	szakadt kötet
70. 81 az az - szám hetven - darab nyoltzvanegy.	

E' könyveket azon feltétellel kölcsönöztük a'Fehér Megyei Olvasó társaságnak, hogy ez fél évi felmondás után az átvételi karban vissza adni köteles legyen, melyre is az Olvasó társaságot ezennel kötelezzük Szfehérvárott 1840a 8ik hav.25én

Madarász László választott tag
Kovachich Kandid választott tag
Horváth László választott tag
Salamon Lajos választottsági tag
Varga Lajos választottsági tag
Karácsony Antal vál.tag
Karácsony Lázár vál. tag 's jegyző

16. Tekintetes Madarász Gedeon urtól kölcsönzött könyvek jegyzéke.

szám darab

1 5 Kazinczy Ferentz munkái.	3 jó. 2 rossz kötet
2 1 Hunyady János	jó papír
3 1 Klimius Miklos	szakadt
4 1 Valerius Maximus	jó kötet
5 1 Római Imperatorok tüköre	jó bőr
6 2. a' gyenge élet meghoszabítása	kék papír
7 1 Szakadár	dto
8 1 Tehén himlő	jó papír
9 1 Kánti Philosophia rostája	dto
10 1 üdösb Kátó	dto
11 1 Ulisses történetei	közép papír
12 2 Advocat historiai dictionariuma	jó papír
13 1 Genofeva	rossz papír
14 1 Báro de Manx	jó papír
15 1 Zayr tragedia	jó papír
16 1 Lelius	dto
17 1 Orvosi értekezés a' köszvényről	dto
18 1 Emberi Indulatok tüköre Lafontain	egészen szakadt
19 1 Attila	közép papír
20 1 Mostani Ország gyűlés leírása	jó papír
21 1 Versek	dto
22 1 Barclaii Argenis	jó bőr
23 3 Sonnenfels	sárga papír
24 1 Ovidii Tristium	szakadt papír
25 1 az első ember elesése	dto
26 1 a' fekete ember	jó papír
27 1 Napra forgo virág	rossz papír
28 1 A' szerelem' gyermeke	jó papír
29 1 Magyar kronika	szakadt, eleje nélkül
30 1 Magyar Virgilius	jó bőr
31 1 Európai Ország leírás	dto
32 1 Fördös D. versei	megszakadt papír
33 1 Lucianus	rossz kötet
34 1 Lecchus [?]	jó papír
35 1 dictionarium latino germanicum	rossz bőr

36 1 Keresztyéni szeretet	rosz papir
37 1 a' föld Mathematica leirása	dto
38 1 Magyar athenás	jó bőr
39 1 Sallustius	roszbőr kötet
40 1 Sas	szakadt papir
41 1 a' Jó gazda ember	sárga papir
42 1 Falusi Notarius testamentoma	jó papir
43 1 Brezanoczi Jus natura	rosz papir
44 1 Német Seneca	borítlan szakadt levéllel
45 1 Hunyadi László	rosz papir
46 1 Zolikoffer	jó papir
47 1 Montesquieu a Romaiakról	to
48 1 három nyelvű Lexicon	rosz papir
49 2. historia universalis	"
50 1 Magyar gyász	kék papir
51 1 Tsapó Péter	jó papir
52 1 Dugonits Magyar uradalmak	szakadt papir
53 1 A' pulpitus	jó papir
54 1 Fábrián természeti historia	jó kötet
55 1 Két nagyságos elmék' szüleményei	rosz papir
56 1 Xenophontis memorabilia Socratis	sárga kötet
57 1 Publíi Terentii comoedia	rosz bőr
58 1 Nerodoli versei	szakadt papir
59 1 Lélek tudomány	jó papir
60 1 Romai történetek	közép papir
61 1 Minucii F. Octavius	rosz papir
62 1 Biblia Sacra a' Beza	kutyabőr
63 1 Ovidii Metamorphoseon	jó bőr
64 1 Édes Gergely enyelgése	jó papir
65 1 Pallas Debreczina	dto
66 1 Reformatio 3.százados Innepe	szakadt papir
67 1 Keresztyén Moralis kis Katekhismus	jó papir
68 1 Léta magyar vitéz	dto
69 1 Henriás	rosz kötet
70. 1 Syntagma historicum de sigillis	képekkel jó bőr
71 2 Virgilius Aeneád	szakadt - kutyabőr
72 1 Béla Király nevetlen író deákja	szakadt papir
72 82 azaz darab nyoltzvankettő, szám hetvenkettő.	

E' könyveket azon feltétellel kölcsönöztük a'Fehér
Megyei Olvasó társaság számára, hogy ez fél évi
felmondás után az átvételi karban vissza adni köte-
les legyen; mire is az Olvasó társaságot ezennel
kötelezzük Szfehérvárott 1840a 8ik hav.25én

Varga Lajos választottsági tag
Horváth László választott tag
Salamon Lajos választott tag
Kovachich Kandid v.tag
Madarász László vtag
Karácsony Antal vál.tag
Karácsony Lázár vál.tag 's egyes.jegyző

5.

Carl Geibel magyar nyelvű levele Udvardy Cserna Károlynak

Tekintetes Nemes
Nemzetes Udvardi Cserna Károly Ur'
a fehérmegyei olvasó társaság
egyik elnökének
Sz: Fehérvárott

Mélyen tisztelt
kegyes Ur!

E hónap 2dik énhozzám irt kegyes leveléből: és a' benne tárgyazott kérdésből megösmerem
Uraságotat mind a' mindenkitől olly emberségesnek mondott férjfit, 's előre is Uraságod
barátságos figyelemért hálámat mondok.

Ámbár én Madarász urat többször azon, neki a' tek: olvasótársaságtól általadott 168 forintok
fizetésére emlékeztettem, eddig még egy krajczárt sem kaphattam tőle; 's azért nem is
reményilem többé, hogy ez Urtól valamit nyerhessek. - Ő megígérte nekem 1843 elején
tiszteletszóra, hogy Decemberig, vagy legfőbb e' f: év Januáriusig a tek: olvasó-társaság az
egész szamadást eligazítandja; - de ezen ígéret sem telyesítetett. -

Az egész idézésem - a'hogy ezt a küldött árjegyzék bizonyítandja -
tészen. f: 660. 37.

Erre kaptam Jan: 12én . f 200.-

és Mártius 4en 200.- 400

Maradt tehát meg f 260. 37.

Énnekem most a Lipsiai húsvét-vásárra tetemes fizetéseket kell tennem; - ezennel tehát Uraságodat alázatosan megkérném, hogy az említett:

260 f 37 xr. p.p.

az első közvetlen alkalmatosság /:Pittl:/ által /: de semmi közbenjáró által:/ nekem beküldeni ne terheltecsék. -

Az olvasó társaság által vett sok munkáktól folytatások, - e kívül nem kevés érdekes hazai újságok nálam készen vannak; megkérem tehát Uraságodat engemet e'felől tudositani, valljon ezeket beküldenem szabad. -

A legnagyobb tisztelettel maradtam

Tisztelt Uraságodnak

legalázatosabb szolgája.

Pest April: 4.1844.

Geibel Károly

[Kézírással alul: „Érkezett April 5. 844.”]

6.

Carl Geibel német nyelvű levele Udvardy Cserna Károlynak

Tekintetes Nemes Nemzetes
Udvardy Cserna Károly Urnak
Fehér megyei Olvasó társaság elnökének

Sz: Fehérvárott

Hochwohlgeborener!
Hochgeehrter Herr!

Nochmals muss ich leider auf Ihre gütige Zuschrift vom 28ten dieses Monats erwiedern, dass ich noch immer keine Zahlung erhalten habe. -

Herr v. Kovachich war vor circa 4 Wochen bei mir, versprach mir die durch Herrn v. Madarász unbegreiflicher Weise zurückbehaltenen 168 ft C.M. zu bringen, doch habe ich bis diesem Augenblick keinen Kreuzer erhalten, und allen Aus[s]ichten nach wird dieses gegen alles Recht und alle Billigkeit zurückgehaltene Geld nicht zu bekommen sein, da der Herr von Madarász diese 168 ft C M einen Herrn Baron v. Kempelen gegeben haben soll, der auch kein Bedenken getragen hat, das ihm anvertraute Geld zurückzubehalten oder auf andre Art auszugeben.

Es ist mir unbegreiflich, wie solche Herren, die doch einen richtigen Begriff von Ehre haben sollten, anvertraute Gelder zurückhalten können.

Natürlich kann ich mich wegen der Zahlung nur an die löbliche Lesegesellschaft und vorzüglich an Ew. Hochwohl-geboren, als einen so allgemein geachteten Herrn halten, da ich ja nur der löbl. Lese[gese]llschaft, nicht aber Herrn v. Madarász Credit gab. -

Indem ich also bitte, mir endlich umgehend den noch schuld-igen Rest

von   ft 260. 37 x C.M.

zukommen zu lassen, da ich jetzt selbst sehr viele Zahlungen zu leisten habe, werde ich im Kurzen alle Fortsetzungen der gelieferten Werke einsenden, bitte jedoch, mich vorher zu benachrichtigen, ob ich auf die Zahlung dieser Fortsetzungen im Laufe des Jahres 1844 schicken kann, da diese ebenfalls nahe an 100 ft C.M. betragen werden.

Indem ich also nochmals um endliche Ausgleichung der Rechnung bitte, habe ich die Ehre mit aller Hochachtung zu zeichnen

Ew. Hochwohlgeborene,
unterthänigere,
Carl Geibel

Pest 30 Mai 1844

[Megjegyzés a külzeten: „Érkezett Junius 3. 844.

Válaszolt. Julius 3. 844.”]

7.

Székes Fejérvár Szabad királyi városa

a' folyó 1845k évi Január 7ről 1095. szám alatt költ

k.k. rendelet folytában kebelében létező közös irányú egyesületek
eránt mély alázattal jelentést tesz

[1]80.

Fenséges császári királyi Austriai örökös Főherczeg Nádor Ispán Ur!

Kegyelmes Urunk!

Nagy Méltóságú magyar királyi Helytartó Tanács!

Kegyes és Nagy jó voltú Urak!

A folyó hó 7ről 1095 szám alatt költ k.k.rendelet folytában Városunk kebelében keletkezett, és létező közös irányú egyesületek eránt mély alázatossággal e' következő jelentést tesszük.

Mindenek előtt nyilváníjuk, hogy városunk kebelében olyan társulat, melly a' törvényes rendel meg nem fêr, 's mellynek eredményei által a' közjó vagy a' magánosok vagyona veszélyeztetik, hivatalos tudtunkal nem létez.

Van városunkban két Casinó mindegyik az 1837k [!] évben keletkezett, jelenleg mindegyik tagjainak száma 100on túl, alapszabályaikat az ./: és://: alatt ide mellékeljük.

Van egy gazdasági eggyesület alakult 200 részvénre az 1840i [1841!] évben, alapszabályait a':///: alatt ide csatoljuk.

Van egy földmivelő társaság, tagjai 500on túl, keletkezett az 1840k évben alapszabályait a' 4/: alatt foglaltatnak.

Végre a' lefolyt országgyűlés alatt Pozsonban keletkezett véd egyletnek egy osztálya, a' folyó hóban városunkban is megalakította magát, tagja van ekkorig 400, alapszabályait az 5/: alatt ide mellékeljük.

Az 1840k évben alakult Fejér megyei Olvasó társaságnak, mellynek egy osztálya városunkban is létez, keletkezését, és alapszabályait még az 1840 Junius 26án 1412 szám alatt Fenségednek alázattal bejelentettük. Egyéberánt mindezen [vállal]atoknak Igazgatójuk és Választmányok van és [társu]latok tárgyai körül tanácskoznak. Többnyire kegyelmébe, kegyes és nagy jó voltiba ajánlottak mély tisztelettel vagyunk.

Császári királyi Főherczegségednek

's a' Nagy Méltóságú magyar Királyi Helytartó Tanátsnak

Székes Fejérvárott Január 17én 1845

alázatos szol[gái]

Miskey Ferentz [...]

Sáy István [...]

Bokosi [...]

Baur György

Haäder Pál

Niczky János hely[ettesbiró]

Hamvy János

Kapy Jósef

Orsonits György

7/1. (melléklet)

A Fejérvári Casino alapszabálya (1844)

1ső Casino

Alapszabályai

1ször A' Casino jó izlést, miveltt társalkodást, egyesek értelem és erkölcsbeni gyarapultát, 's ez által egyszersmind a' közértelmesség kifejlődését ápoló, lelket és testet ébresztő intézet.

2or Részeseinek feddhetetlen magaviseletü, 's jó hirü férfiaknak kell lenni.

3or Minden részvényes 1844ik évi Aprilis 24től kezdve három egymásutáni évekre, esztendőnként 10 ezüst forint részvény díjnak mindenkor ugyan Aprilis 24re leendő lefizetésére köteles. Ha pedig valaki későbbben, de még is az év első felében lépne be az egyesületbe; akkor azon esztendei egész, különben csak félévi részvény díjt fizet.

4er Minden részvényesnek van joga Fejér vármegyében nem lakó magyar hazafit, külföldit, tudost, vagy művészt a' rendszabásokban meghatározott mód szerint bevezetni kik a' Casinonak minden javaival élnek, és kényelmeiben részesülnek, kivévén azt: hogy az ülésekben szavazatuk, valamint mást bevezethetési joguk nincsen.

5ör Átalyános intézkedések végett évenként kétszer közülés tartatik ugymint Sz:Györgyi és Dömötöri Fejérvári vásárok vasárnapjain, reggeli 9-czed fél orakor változhatatlanul, - melly időhatárra a' Casinoban kiteendő jegyen kívül a' részvényesek mindenkor egy hónappal előre a' Jelenkor és Hirnök hirlapok által emlékeztetnek. Rendkívüli esetben tartandó ülésekről pedig meg hívó levelek által fognak a' tagok tudositatni, mellyekben azoknak tárgyai is kijelelendők.

6or Minden ülés maga választja elnökét, kinek foglalatossági köre azon üléssel meg szünik.- Ennek választása valamint minden más választások titkos szavazás által történnek, kikiáltásnak helye semmi esetben nem lévén.- Az ülésekben mindenkor a többség határoz, melly kétes esetekben titkos szavazás által következő rendel tüntetik ki: az elnök a'tárgyat felvilágosítván, és a'fenforgó kérdést a'mennyire lehet „igen” vagy „nem”meli felelhetésre egyszerűsítván minden tag a'voksoló szekrény mellett álló Jegyző kezéből egy golyót vészen által és azt a'szavazó edény „igen” vagy „nem”szavakkal jegyzett felébe tetszése szerint veti; azon esetben ha a szavazatok egy formán oszlanának, az Elnök szavazata határoz. Ha azomban több ágokra oszolna a'kérdés, öszve ül valamely mellék szobában egy e'végre semmi egyesületi hivatalt nem viselő három tagbol álló biztosság, ez minden ott általmenő részvényesek kinyilatkozását feljegyzi 's végre a'többség akaratját a'közönségnek előadja, melly azt véghatározatnak tekinti.

7szer Ugyanazon közgyűlésnek tárgyai: Általában a'Casino fentartására, 's emelésére szükséges intézvények,- különösen:

a) A' jórendre 's illendőségre való felügyelést, továbbá a' közülés határozatai végrehajtását cselédjeire felvigyázást, és pénztutasitványi kezeléseket az Igazgatokra 's választottsági tagokra bizza - azoknak mindenekről pontos jelentéseiket bevárván.

b) Minden évben egy kiküldöttséget nevez ki az egyik igazgató mellé melly a' pénztároknak esztendei számadását meg vizsgálja,- mellyről hasonlolog jelentést vár.

c) A' választottsági ülések jegyzőkönyvét megvizsgálja

d) A' választottsági ülések által meg nem választott, és az egyesületben leendő felvételét ezen az úton is meg késértő személy iránt két harmada szótöbbséggel határoz.

e) Ha a'jelen ülésben felveendő tárgyakra az idő rövidsége miatt intézkedés nem tétethetnék, az ülés folytatásának határ idejét azonnal meg rendeli

f) Szent György napi vásárkor tartandó ülés választ 3. Igazgatót 24 választottsági tagot, ezek közül mind a'két Jegyző, a'pénztárnok és ügyész többiekkel egyenlő szavazattal bírnak. Minthogy pedig az egyesület jótékony szellemének fentartása 's intézkedési következtességének tekintetéből szükséges hogy az igazgatók, 's választmányi tagok hivatalaiból mindnyájan egyszerre ki ne lépjenek: ennél fogva a'következendő években a'választás olly formán történendik, miszerint a'közülés először a'volt három igazgató közül kettőt, a' 24 választottsági tagok közül pedig a'Jegyzők és pénztárnok az egész aláírási három év alatt

választás alá nem esvén - tizennégyet újra választ, az ekképpen támodott hiányt a'határozott számig az egész közönségből, az imént kilépteket is innét ki nem zárván potolja.

g) Azon esetben, ha az igazgatók közül az év első felében valamelyik meghalna ennek helyébe Igazgatót az első nagy gyűlés fog választani; Pénztárnok halomása esetében pedig arról azonnal a'választottsági ülés tartozik gondoskodni.

8or Az egyesület közvélekedés és kívánatok kitudása 's tökélyetesebb intézkedések tekintetéből tart javallat- és panasz könyveket, mellyek közül amabba az egyesület emelésére célzó indítványok jegyeztetnek, emebbe pedig a'Cassino szolgálatában lévők iránti vagy szabályok meg nem tartásában tapasztalt meg nem elégedések jelelteknek fel, mindkettőben honi nyelven, 's névalírással. Mellyekből hogy a'névtelen 's honfi által idegen nyelven irtt panaszok vagy javallatok valamelyik Igazgató által kitöröltetnek önként következik.

9er Az ülések 's átalýában az egyesület minden Jegyző könyvei az Írószobában tartatnak, mindenki által olvashatandók.

10er Az olvasó szobában szerény, és kéméllő csend kívántatván ennek fentartását minden tag egymás iránti tiszteletből is kötelességének tartandja, ugyanazért igyekeznie fog, hogy hangos értekezési vagy zajos maga viselete által mások figyelmét ne háborgassa.

11er Ujságokba, könyvekbe semmi jegyzések ne tétessenek,- ha azomban valaki magának jegyzeteket kíván tenni, író eszközök szolgálatjára lesznek; a'miket valamint föld képeket, irományokat, vagy a'Casinonak bár melly más tulajdonát, onnét akármi szin alatt elvinni nem szabad.

12er A'Casino cselédjeinek elég, és rendes fizetések járván, a'tagok minden ajándékozási alkalmatlanságtól mentek, annyival is inkább minthogy azokat senki saját dolgában a'Casinon kívül nem küldözheti.

13szor Személyes felszólítások, 's unszólások eltávoztatása tekintetéből, egy bizonyos szembe tűnő hely lészen kitűzve aláírások számára a'Casino teremében.

14szer Dohányozni egyedül a'Rendeletek szerint meg határozott szobákban lehet.

15ször Semmi fajta ebet az intézet szobáiba hozni, 's be-ereszteni nem szabad.

16szor Minden szerencse játék /:hazard:/ ugy political célbóli öszve jövedelekek és tanácskozások tiltvák; lotteriazas sem tartathatik, ugy szinte arra pénz sem gyűjtethetik.

17szer Ha valamelyik részvényes, Igazgató által történt figyelmeztetés után is az illendő maga viselet azon elvei ellen vétkeznék, mellyek mellett lehet csak ezen társaságnak tagja: ezen esetben ellene a'köz ülésre leg alább 15 tag által alá irtt indítvány tétetvén, két harmada szótöbbséggel a'társaságból kirekesztetik, 's többé soha tag nem lehet - az indítványozoknak ekkori nem szavazhatása, magából a'dolog természetéből folyván.

7/2. (melléklet)

A Székes-Fejérvári Casino alapszabálya (1841)

Székes-Fejérvári II Casino Szabályai.

I A casino mivelt, és miveltségre törekedő férfiaknak Egyesülete, a'mellynek minden jó maga viseletü Honpolgár tagja lehet kik közül egy részes sem követelhet előjogot és kiváltságot, hanem annak kényelmeiben egyaránt részesülhet.

II Ezen egyesület tagjai ufolag három egymás után következö években az az 1841diki Junius 1töl 1844iki Majus 31ig évenként Junius 1ig eleve három ezüst fkat fizetnek, az Egyesület pénztárába, melly idő alatt a'Részvényesnek vissza lépni nem szabad. Az üdöközben belépök azon évi egész részvényt tartoznak lefizetni.

III Köz Gyűlés évenként kétszer u.m. Sz: György és Demeter napi vásár utáni első vasárnap reggeli 10 orakor fog tartatni, amellyet minden tag bizonyosnak tudván, magát' ahoz alkalmazza hol minden Részhvényesnek ülése és Szava lészen.

IV Minden ülés maga választandja Elnökét, kinek foglalatossági köre, azon üléssel megszűnik.- Minden választás titkos szavazás utján történend; egyenlően esnének a szavazatok, akkor a'vetélkedök ujonni szavazat alá jönnek, a' kikiáltásnak semmi esetre helye nem leend.

V A Köz-gyűlésnek tárgyai az igazgatok, Választottsági Tagok, Jegyzök, Ügyvéd és Pénztárnok megválasztása, az Egyesület további fenntartása, elrendelése iránti végzések hozása, és mint lehet tökéletesebb elrendezése, a'Választotság Jegyzökönyve, és a' pénztárnok számadásának megvisgálása, szoval mind az, mi az Egyesületet közelebbröl érdekelheti.

VI Ülésbeli tárgyak feletti vitatkozások alkalmával a' többség határoz, mi ha nyilván ki nem derülne, szavazással döntetik el: a' tárgy az elnök által világosan előterjesztetvén minden Tag egy e Czélra készített golyót veszen kezébe, és azt a'szavazó edénynek - Igen. vagy Nem szavakkal jegyzett részébe veti; azon esetre ha a'jelenlevök az Elnökön kívül páros számmal lennének, az elnöknek egy Golyó adatik, ellenkező esetben pedig kettö. A közgyűlésben költ határozatok a'meg nem jelent Tagokat is kötelezik.

7er A Casino állandó fentartása, szabály szerénti kormányozása, és a' Köz-Gyűlési határozatok végrehajtása 3 Igazgató, 15 Választottsági Tagok, 2 Jegyzö, 1 Ügyvéd és 1 Pénztárnokra bizatik.- Ezen választottság minden hó 1sö vasárnapján délelötti 10 orakor vagy szükség esetében máskor is ülést tart, és annak minden tagjai egyenlő szavazattal birván Elnökjét mindég maga közöl titkos szavazással megválasztja. Ezen Ülésekben az eligazitandó tárgyak iránt végzések hozatnak, és uj tagok felvetetnek.

8. Az Olvasó szobában „Javalat” könyv lészen, hová minden tag nevének aláírásával a'Casino előhaladtát tárgyzó javallatát, nézeteit, a' szabályok iránti észrevételeit vagy panaszait beírhatja. Ezek a' választotság Üléseiben felvétetvén irántok határozás tétetik.

9 Hogy a'Casino Ügyvitelében több tagok is részesüljenek, az igazgatok és Választottsági Tagok minden fél évi, a' Jegyzök, Ügyvéd és a' pénztárnok pedig minden évi Közgyűlésben az intézet állapotjáról számot adván hivatalaikból kilépnek, 's helyettek mások választatnak - azonban a' kilépett tagok még másodsor is megválaszthatok, de ezentul legalább fél évet minden hivatal viselés nélkül tölteniek kell.

10 A választmány minden foglalatosságait a' megállapított szabályok, és a'Köz-Gyűlés határozataihoz szabni tartozik, melyekről a Jegyző Könyv az olvasó szobában mindenkor megtekinthető lészen.

11. Valamelly végzés hozására a' választottság tagjai közül legalább kilentznek, szintugy mikor uj tagok felvételéről van szavazás 12 tagnak jelen kell lenni, mely határozott számnak a' meg nem jelenés által történhető hiánya a' jelen levők közül felszolitando Részvényesek által fog kipotoltatni.- A végzések tellyesítésekre az igazgatok és Jegyzők ügyelni fognak.

12. Ha valaki a'Casino tagja kíván lenni, szándékát a' választottság akármellyik tagjának kijelentheti - ez őt az egész évre járandó részvény díjjal megjelenve a' választottság legközelebbi ülésében előterjeszti, hol a' nélkül: hogy a' bejelentett személy felett értekezés történék, felvétele eránt titkos szavazás tartatik, 's tellyes két harmad szavazattal megválasztatik, akkor az előterjesztő választmányi tag az alab[!] szabály szerénti bévett uj tag részéről a' nála lévő egész évi részvény díjt az illető Pénztárnoknál nyomban leteendi, és a' megválasztott tagot ezekről tudosítani fogja.

13. Egyedül részvényesnek van joga Székes-Fejérváron nem lakó magyar hon polgárt, külföldit, tudost, vagy művészt 8 egymasután következő napra mint vendéget bévezetni, kik a'Casinonak minden javaival élnek, és kényelmeiben részesülnek, 's kikért a' bévezetők kezeskedni tartoznak, ha pedig az' olyan vendég továbbra is oda járulni kívánna, az igazgatok hatalmaban leszen a' legközelebbi választottsági Ü[l]ésig bejáró jegyet adni, a' választottsági Ülés pedig ezen engédelmet a belépti naptól fogva két hónapra kiterjesztheti. - Az itt tanyázó katona tisztek bizonytalan maradhatásuk tekintetéből, ha tagok kívánnának lenni 4. hónapoként, az esendő díj lefizetése mellett bévétettnék, az itt nem tanyázó katona tisztek pedig minden idő szorittás nélkül az egyesület vendégeinek tekintetnek.

14. Minden szerencse /:hazard/ játékok, ugy a' Politikai célból való öszve jövedeleik, és tanácskozások tiltvák.

15 Ha valamelly Részvényes az illendő maga viselet azon elvei ellen vétkeznék, melyek szerént lehet egyedül csak tagja ezen egyesületnek, kitiltása végett a Közgyűlésben inditvány tétethetik, melyet legalább 15 aláíró adand bé, így iránta szavazás tétetvén két harmad szó többséggel a' részvényesek név sorából ki hagyatik és többé az Egyesület tagja nem lehet, az inditványozók azonban nem szavazhatnak.

[Országos Levéltár. C53 Dept.Publ.Pol. 1845. 70.fond. 4. 4223/845.]

III.

A Fejér Megyei Olvasótársaság fennmaradt állományának betűrendes jegyzéke

ALBERTINI, [Johann Baptist v. (1769-1831)]

Lelki énekek. [Geistliche Lieder.] - - után. Pápán, 1842. A megreformált főiskola bet. XX, 345 p.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: 15 napra

Jelzet: eb 7

Szám: 29:63

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

BARCLAY, John (1582-1621)

[Ioannis Barclaii Argenis. H.n. é.n.] 637 p. + index.

Címlapja hiányzik.

Possessor: Madarász László, Madarász Gedeon

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: A:K:21

Szám: 16:2[2]

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

BARCLAY, John (1582-1621)

Johann Barclays Argenis. Ein politischer Roman. Mit bey-gefügtten Erklärungen aus der Geschichte seiner Zeit. Aus dem Lateinischen übers. Augsburg, in der Veithischen Handlung. 1770. Bd.1-2. 602,2 p. - Egybekötve

Possessor: -

Kölcsönzés: -

Jelzet: Dk.28

Szám: 26:117

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

BIBLIA

Biblia sacra sive testamentum vetus. Ab Io. Tremellio et Fr. Ivnio ex hebrae Latine redditum, et testamentum novum, a Theod. Beza e Graeca Latinum versu. Amsterdami. Apud Guiliel. Ianssonium Blaeuw, 1639. 507 p.

Possessor: Josephus Madarász, [Madarász Gedeon]

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: D.k.19

Szám: 16:62

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

BRASSAI [Sámuel] Samu (1800-1897)

Bankismeret. Kolozsvártt, 1842. Özv. Barráné és Stein. 1-2. füzet. 5 lev., 359 p. - Két darabban, címlapnegyed a második füzetben.

Possessor: Fejér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: 15-15 napra

Jelzet: bb 18; bb 24

Szám: 28:100; 28:125

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[BREZANÓCZY [Ádám] Adamus (1751-1832)

Explanatio juris naturae. Posonii, typ. Francisci Augustini Patzko. 1795.] 350,2 p.

Címlap hiányzik.

Possessor: [Madarász Gedeon]

Kölcsönzés: -

Jelzet: JJB 15

Szám: 16:43

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[BUDAY] BUDAI É[z]saiás (1766-1841)

Régi tudós világ históriája, melybenn a könyvnyomtatás feltalálásáig élt minden-féle tudósoknak, főképpen pedig, a görög és deák íróknak élete, munkái, érdemei, és a tudományoknak akkori állapotja rendbeszedve, előadódnak. Debreczenbenn, nyomt. Szigethy Mihály. MDCCCII. 690, 18 p.

Possessor: [Soós Imre]

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: bb 59

Szám: 18:79

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

BÜSCH, Johann Georg (1728-1800)

- 's Sämmtliche Schriften über Banken und Münzwesen. Hamburg, Perthes u. Besser, 1824. 768,2 p.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: -

Jelzet: EE.k. 23

Szám: 32:53

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[COLLIBUS, Hippolitus a] GERHARD, Johann Werner (1561-1612)

Fürstliche Tischreden: das ist, von allerhand politischen, nachdenklichen Fragen, Handeln und Geschichten nützliche Bedencken ... vermehret und ... continuirt durch M.G. Draudium. Basel, M. Wagner. [1642]-1645. Bd.1. 24,539 p.; Bd.2. 24,418,17 p. - Első kötet címlapja hiányzik.

Possessor: Joh.Xstiani Ludovici de Haas, 1725. [Soós Imre]

Kölcsonzés: -

Jelzet: C.k. 2

Szám: 18:65

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

DAVILA, [Enrico Caterino] Heinrich Katharina (1576-1631)

- 's Geschichte der bürgerlichen Kriege von Frankreich. Aus dem Italienischen übers. v. Bernhard Reith. Wien, 1817. Bey Mich. Lechner. 1-2.T. XII,391 p.; 400 p., 3-4.T. 348 p.; 476 p., 5.T. 484 p. - Három kötetbe kötve.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsonzés: 40-40 napra

Jelzet: AAb 19, 20, 21

Szám: 23:10

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Delectus poetarum. Pars prima. Sales poetici proverbiales et jocosí, ad condimentum honestae conversationis, recreationem, et eruditionem simul studiosae juventutis collecti a Josepho Gatti Florentino. Ed. secunda auct. et emend. per Stephanum Lánghy. Budae, typ. Typogr. Regiae Univers. Hungaricae, 1825. 172, 338 p.

Possessor: -

Kölcsonzés: 50 napra

Jelzet: NN.b. 7

Szám: 14:2

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[DRIESCH] DRIESCHIUS, Gerardus Cornelius (XVII.sz. vége)

Historia magnae legationis caesariae quam fortunatissimis Caroli VI. auspiciis augustum imperantis post biennalis belli confectionem suscepit ... comes Damianus Hugo Virmondlius, maximi caesaris primis nuper ad Possarovicium caduceator, eiusdemque magnus postea ad Portam orador. Viennae Austriae, 1721. Typ. Andr. Heyinger. [16],749,2 p.

Possessor: [Mérey László]

Kölcsonzés: 80 napra

Jelzet: M.b. 4

Szám: 6:623

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

DUGONICS András (1740-1818)

A tudakosság második könyve, mellyben foglaltatik a föld-mérés /geometria/, mellyet közhaszonra irt - -. Pesten, 1784, I.Landerer Mihály. 4,188 p., 5 t.

Possessor: Soós Imre

Kölcsönzés: 30 napra

Jelzet: f.b. 21

Szám: 18:73

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[DURAND] DÚRAND, Dávid (1680-1763)

Az első embernek el-esése és az ezt követő mind szomorú, mind örvendetes dolgok hét énekekbe foglaltattva. Ford. Göböl Gáspár. Pesten, 1789. Trattner Mátyás bet. 212,2 p.

Possessor: Saátor Péter [Madarász Gedeon]

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: -

Szám: 16:20

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

EISENDECHER, W.

Ueber die Entstehung, Entwicklung und Ausbildung des Bürgerrechtes im alten Rom. Mit einer Vorrede von A.H.L. Heeren. Hamburg, bey Friedrich Perthes, 1829. 268 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: -

Jelzet: Kk.k 27

Szám: 32:12

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Enchiridion juris utrisque breviter et perspicue explanans definitionibus, distinctionibus, et quaestionibus infinitis omnes tit. decretalium et institutionum imperialium. Ed. novissima correctior, et triente auctor. Tyrnaviae, Typ. Academicis, per Fridericum Gall. 1724. 118 p.

Possessor: Gabriel Starigh

Kölcsönzés: 30 napra

Jelzet: Dk 17

Szám: 17:24

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

ESCHENBURG, Johann Joachim (1743-1820)

Handbuch der klassischen Literatur enthaltend I. Archäologie. II. Kunde der Klassiker. III. Mythologie. IV. Griechische Alterthümer. V. Römische Alterthümer. 4. verb. u. verm. Ausg. Berlin u. Stettin, bei Friedrich Nikolai, 1801. 618, 1 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 70 napra

Jelzet: Pp.b 2

Szám: 7:123

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

FLEURY, [Claude] Klaudius (1640-1716)

Két elmélkedés - - apát úr egyházi históriájából. A székes fejérvári püspök megyében lévő nagy érdemű tisztelendő papságnak ajánlya Virág Benedek. Budán, 1806. A. Kir. M. Universitas bet. IX, 180 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 25 napra

Jelzet: -

Szám: 28[:?]

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[FRISIUS, Iohannes Tigurinus

Dictionariolum puerorum latino-germanicum. H.é.n.] 1145 p.

Címlapja hiányzik.

Possessor: Stephanus Kecskes, Neusoli [Madarász Gedeon]

Kölcsönzés: -

Jelzet: II:27

Szám: 16:35

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[GABELHOFER Gyula (1753-94)]

Beiträge, Beleuchtungen und rechtliche Urkunden zu Trencks Lebensgeschichte. Wahrheitsburg bei den Gebrüdern Ehrlich u. Redlich 1793. 393,3 p.

Possessor: Fekete János

Kölcsönzés: 30 napra

Jelzet: C.b. 19

Szám: 26:101

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[GAUBIO] GAUBIUS, H[ieronymus] D[avid] (1705-1780)

Institutiones pathologiae medicinalis. Ed. altera. Leidae Batavorum, Apud Samuelem et Johannem Luchtmans, 1763. (20),497 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 60 napra

Jelzet: -

Szám: 25:433

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

[GAUDICHOT-MASSON, August-Michel-Benoit] RAYMOND, Michel (1800-1883)

Daniel le lapidaire, ou les contes de l'atelier. Bruxelles, Louis Hauman et Comp. libraires, 1832. Tome 1. VII, 387,1 p. Tome 2. 4,387 p. Egybekötve.

Possessor: -

Kölcsönzés: 15 napra

Jelzet: gg.k 41

Szám: 23:132

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[GAUDICHOT-MASSON, August-Michel-Benoit] RAYMOND, Michel (1800-1883)

Le puritain de Seine-et-Marne. Bruxelles, Louis Hauman et Ce, éditeurs. 1832. 207,3 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 15 napra

Jelzet: gg.k 41

Szám: 23:132

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[GLÜCKSWERTH Mihály (1765-1844)]

Merkantilische Bemerkungen und Vorstellungen in Bezug auf das Königreich Ungarn mit den angränzenden Oesterreichischen Staaten betrachtet. Einer Hochlöblichen in Kommerzwesen angeordneten Reichstags Deputation durch den Hungarischen Handelsstand der Pressburger, Pester, Ofner und Raaber Handelsleute im Monat Juny 1802. unterthänigst eingereicht. Pressburg, bey Johann Michael Landerer, 1802. 216 p.

Possessor: [Soós Imre]

Kölcsönzés: 30 napra

Jelzet: O.b.18

Szám: 18:34

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

IMRE [János] Joannes (1790-1832)

Amicum foedus rationis cum experientia seu Philosophia crisi recentissima deducta per - -. Pestini, 1827. Typ. Mathiae Trattner. Pars 3. 476 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: -

Jelzet: A.k 4

Szám: 7:118

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

IULIUS CAESAR, [Gaius] Caius (i.1.100-44)

C. Iulii Caesaris opera ad optimas editiones collata Studiis Societatis Bipontinae. Ed. accurata. Biponti, ex Typ. Societatis, 1782. 1-2.vol. 259; 373 p. Egybekötve.

Possessor: Borcsiczky György

Kölcsönzés: 50 napra

Jelzet: N(R?)k 9

Szám: 11.58

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

KLEIN, Lud[wig] Gottfr[ied] (17??-1756)

Interpres clinicus sive de morborum indole, exitu in sanitatem... Prefatio... Albert de Haller. Francofurti - Lipsiae 1759. Impensis Jo.Frid. Fleischeri. 8 lev.,334 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 50 napra

Jelzet: -

Szám: 25:452

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

Kliegl könyv. (Szerk. Garay János) 1-2. köt. Pest, 1842. Landerer és Heckenast. [2]382; [2]322 p. - Egybekötve.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: 20 napra

Jelzet: -

Szám: 27:25

Lelőhely: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

KOLB, Gregorius (XVIII.sz.)

Series romanorum imperatorum. Cum reflexionibus historicis contra Joannis Hübneri, Erdmanni Uhsen et Hyppolyti a Lapide Fabulas. In Lucem edita authore - -. Ed. tertia. Augustae Vindelicorum, sumptib. Georgii Schlüter et Martini Happach, 1727. 8 lev., 497[24] p.

Possessor: -
Kölcsönzés: 80 napra
Jelzet: K.b.15
Szám: 7:15
Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

KOVACSÓCZY Mihály (1801-1846)

Jerusálemi sz. János lovagrendje története. Eredetétől napjainkig. Kassán 1837. Ny. Werfer Károly. 218,21 p.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság
Kölcsönzés: 30 napra
Jelzet: g.b 11
Szám: 23:81
Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Magyar álmanak MDCCXCVI-ik esztendőre, melly 366 napból álló és e folyó században a 24-ik szökő esztendő. D[ecsi] D[ecsy] S[amuel] által. Bétsben, ny. Taubel Krestely Gottlieb és tsai. 36,LVIII,292,X,5 p.

Possessor: Soós Imre
Kölcsönzés: 40 napra
Jelzet: J.b.28
Szám: 18:86
Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Magyar Apollo avagy útmutatás a general-bass játszásának, a harmonia ösmeretére s a hangszerzésre vezető alapos rendszabásainak megtanulására. 206 metszett kotta példákkal, kiadta Bartay András. Pesten, 1835. Heckenast Gusztáv tul. XII, 4, 120 p. 47 t.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság
Kölcsönzés: 30 napra
Jelzet: b.k.18
Szám: 23:7
Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

MÁRTON István (1760-1831)

Keresztyén morális kis katechismus a Helvétziai Vallástételekkel megegyezőleg a Magános Olvasóknak... készítette s kiadta - -. Bétsben, 1817. Pichler Antal. XXXII,33-126 p.

Possessor: Nagy Désire
Kölcsönzés: 20 napra
Jelzet: gg.b.22
Szám: 16:17
Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Maximae juris celebriores, deductae ex jure canonico, civili, glossa: Illustratae exemplis, rationibus, limitationibus, in usum juri utrique addictorum. Tyrnaviae, typ. Academicis, S.Jesu. 1742. 243 p.

Possessor: Kovachich Kándid

Kölcsönzés: 30 napra

Jelzet: Cik 17

Szám: 17:21

Lelöhely: Fejér Megyei Levéltár

Neue Reise nach Cayenne. Oder zuverlässige Nachrichten von der französischen Guiana jetzigen Deportationsort der Franzosen. Nach eigen auf drei Reisen gesammelten Beobachtungen. Aus dem Tagebuche eines französischen Bürgers mit Anmerkungen von M.*G.* Mit einer Landkarte von Guiana. Brünn, bei Joseph Georg Traszler, 1799. VII,110,(2) p. 1 térk.

Possessor: Soós Imre

Kölcsönzés: 20 napra

Jelzet: Z.k 21

Szám: 18:97

Lelöhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

NEUMANN, Kaspar (1683-1737)

Praelectiones chemicae seu chemia medico-pharmaceutica experimentalis et rationalis, Oder Gründlicher Unterricht der Chemie,... hrsg. von Johann Christian Zimmermann. Berlin, Johann Andreas Rüdiger. 1740. (30),1872,(63) p. 1 t.

Possessor: -

Kölcsönzés: -

Jelzet: -

Szám: 25:246

Lelöhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

QUATREMERIE-DISJONVAL, (Denis-Bernard 1754-1830)

Neueste Entdeckungen über die Natur der Spinnen und vorzüglich über deren Verhältniss mit den Veränderungen in der Atmosphäre, in wie fern sie nämlich die Beschaffenheit der Witterung voraus anzeigen. Aus dem französischen der zweyten Ausgabe frey übers. 2. Aufl. Berlin u. Leipzig, 1801. 148 p.

Possessor: [Soós Imre]

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: G.b.18

Szám: 18:82

Lelöhely: Fejér Megyei Levéltár

ROBERTSON, [William] Wilhelm (1721-1793)

Wilhelm Robertson's Geschichte der Regierung Kaiser Carls des Fünften nebst einem Abrisse des Wachstums u. Fortgangs des gesellschaftlichen Lebens in Europa bis auf den Anfang des sechszehnten Jahrhunderts. Aus dem Englischen übers. v. Julius August Remer. Wien, 1819. Bey Mich. Lechner. (3 db-ban.) 1.Bd. 1-2.T. XVI,319(1);340 p. 2.Bd. 3-4.T. VIII,359(1);364 p. 3.Bd. 5.T. [2],443(1) p.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: 70 napra

Jelzet: Aab 10,11,12

Szám: 23:72

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

RÜDER, F[riedrich A[ugust] (1762-1856)

Genealogisch-geschichtlich-statistisches Jahrbuch für das Jahr 1834. Leipzig, bei Karl Franz Köhler. 1834. 186,2 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 20 napra

Jelzet: -

Szám: 20:144

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Sacrosanctum Concilium Tridentinum. Additis declarationibus cardinalium concilii interpretum, ex ultima recognitione Joannis Gallemart et citationibus Joannis Sotealli et Horatii Lucii....Ed.reformata... Coloniae Ag-rippinae, apud Franciscum Metternich, 1712. 651 p. + index.

Hozzákötvé:

MÜLLER, Conrad: Telescopium Biblicum... Francofurti, 1716. Beuerlein. (18),86,1 p.

Possessor: [Mérey László]

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: EE.k.22

Szám: 6:256

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

SCHMITTH [Miklós] Nicolaus (1707-1767)

Imperatores ottomanici a capta Constantinopoli, cum epi-tome principum turcarum. Tyrnaviae, typ. Academicis Soc. Jesu. [Ed. altera.] Tomus primus. 1760. 448 p. + index

Possessor: Fekete [János]

Kölcsönzés: -

Jelzet: Zb 3

Szám: 9:5

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[SINTENIS, Christian Friedrich] (1750-1820)

Hallónak boldog estvéje. [Hallo's glücklicher Abend.] Ford. G[elei] J[ózsef]. 1-2. szakasz. Pozsonyban, 1788. Wéber Simon Péter. [4]365; 433 p.

Possessor: Soós Imre

Kölcsönzés: 20-20 napra

Jelzet: a.b.41,42

Szám: 18.63

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

(SONNLEITHNER, Ignaz von 1770-1831)

A kereskedéstudomány tanító könyve. [Átdolg., ford.:] Katona Elek. Bétsben, Benko Antal bet. 1838. 179 p.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: 25 napra

Jelzet: bk 13

Szám: 23:26

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

STRUVE [Christian August] Kerestely Ágoston (1767-1807)

A gyenge élet meg-hosszszabításának, és a gyógyíthatatlan nyavalyák húzásának a mester-sége. Ford.,... megböv. Kováts Mihály. 1-2. köt. Pesten, 1802. Trattner Mátyás bet. XXXII, 372; XII, 288 p.

Possessor: Ludovicus Domokos [Madarász Gedeon]

Kölcsönzés: 20-20 napra

Jelzet: Jb 6

Szám: Külső A: No 9

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

SZENCI MOLNÁR Albert (1574-1634?)

Dictionarium quadrilingve latino-ungarico-graeco-germani-cum... in quarta Editione locupletatum, ... ab autoribus Alberto Molnár Szenciensi et Iohanne Christophoro Beer / Norib. Noribergae, sumpt. Martini Endteri, anno MDCCVIII.

[2.Pars] Ungarico-latino-germanicum. 2,956 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: -

Jelzet: II 15

Szám: 7:129

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

A **szolgálat** Regulamentuma a Magyar Felkelő Nemesség Gyalogságának számára a Felséges Császári Királyi Örökös Fő Herczegnek és Nádor Ispánynak Kegyelmes Rendeléséből. Pesten, 1809. Hartleben Konrád Adolf. 71,1 p. 4 t.

Possessor: -

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: ab 34

Szám: 11:69

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[SZUBORICS János] (1807-1882)

A Szabad s Királyi városok és Polgárainak ország törvényes igazai Magyar Hazánkban. Magyar-óvárótt, 1839. Czéh Sándor. 112 p.

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés: 25 napra

Jelzet: g.k.7

Szám: 23:37

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

TASSO, Torquato (1544-1595)

La Gerusalemme liberata. In Bassano, a spese Remondini di Venezia, 1779.

Possessor: -

Kölcsönzés: 50 napra

Jelzet: C.k.7

Szám: 8:15

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[TRABUCCO], TRABUCCHI, Alois Paul (1744-1782)

Dissertatio de mechanismo et usu respirationis. Viennae, Typ. Joan.Thom. de Trattner, 1768. [2],149,(1) p.

Hozzákötvé:

LAURENT, Josephus Nicolaus

Specimen medicum, exhibens synopsin reptilium emendatam cum experimentis circa venene et antidota reptilium austriacorum ... Viennae, Typis Joan Thomae nob. de Trattner, (1768.) 214,[5] p., 5 t.

Possessor: -

Kölcsönzés: 50 napra

Jelzet:

Szám: 25:489

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár

TRITHEMIUS, Johannes (XVI. század)

Stenographia. ... Ed. Wolf. Ernesto Heidel. Norimbergae, apud Joh. Fridericum rvdigerum, 1721. 364,3 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 80 napra

Jelzet: Pb 10

Szám: 7:3

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Die **Universal-Historie**, Von Anfang der Welt biss auf das Jahr CHRISTI MDCCXVIII. der lernenden Jugend zum besten In vier Chronologischen GENERALTABELLEN abgefasset. LEIPZIG, Gedr. bey Andreas Zeidlern, Im Jahr 1718. 4 lev.

Possessor: -

Kölcsönzés: -

Jelzet: I 1

Szám: 7:136

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

VANDRÁK András (1807-1884)

A philosophiai ethika elemei. Vezérfonalul szerkeszté - -. Lőcsén, Werthmüller János, 1842. 123,3 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 15 napra

Jelzet: g.k.3

Szám: 29:21

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

[VERSEGHY Ferenc] (1757-1822)

Az Emberi Nemzetnek történetei, mellyeket a Magyar Nemességnek hasznos mulatságára öszveszedett eggy Emberszerető Hazafi. Budánn, A Magy. Kir. Universitas. 2. köt. 1810. 263 p.

Possessor: -

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: ab

Szám: I179

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

Vierteljahrschrift aus und für Ungarn. Hrsg. E[meric] Henszlmann. Leipzig, Georg Wigand.

1843. Erstes Vierteljahrsheft. 159,1 p.

1843. 2. Bd. Erste Hälfte. 208 p.

1843. 2. Bd. Zweite Hälfte. 199,1. Egybekötve

Possessor: Fehér Megyei Olvasótársaság, Dr. Fanta Adolf

Kölcsönzés: 20 napra

Jelzet: Kk.h.16, JJB 1-2

Szám: 35.12

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

WAGNER, [Ferenc] Franciscus (1675-1738)

Universae phraseologia latinae corpus. Ratisbonae, sumpt. E.F. Bader, 1740. 815,92,100 p.

Possessor: Ladislao Madarász, Josephi Al(...) Miskey,

Josephus Salamon

Kölcsönzés: 40 napra

Jelzet: C.N.15

Szám: 15:27

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

ZOLIKOFFER, [Georg Joachim] (1730-1788)

Az erkölcsi nevelésről. Által tette Sándor József. Kassán, 1796. Ellinger János József ny. 188 p.

Possessor: J. Boronkay, Vásonyi Ersébet

Kölcsönzés: 20 napra

Jelzet: gb.24

Szám: 16:46

Lelőhely: Fejér Megyei Levéltár

A könyv megjelenése után került elő

LENCSÉS József Antal: A' tisztelkedés mestersége,

Pesten, 1832. Hartleben. 214, 14 p. 17 cm

Possessor: Fehér megyei Olvasótársaság

Kölcsönzés:

Jelzet:

Szám:

Lelőhely: Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár